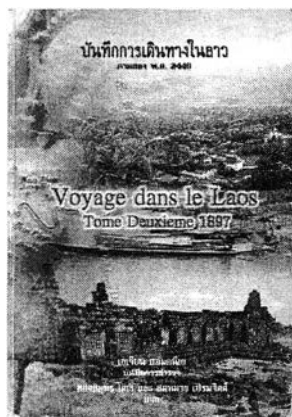

การประมวลข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์โดยใช้แผนที่ประกอบ

ในบทนี้เป็น การนำเสนอข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารบันทึกการเดินทางของ เอเจียน แอมอนิเย และแผนที่ต่างๆ เป็นแหล่งข้อมูลหลัก ประกอบกับการใช้แผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยมีแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ในพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites) ซึ่งแหล่งข้อมูลหลักสำหรับการศึกษาในบทนี้ ได้แก่

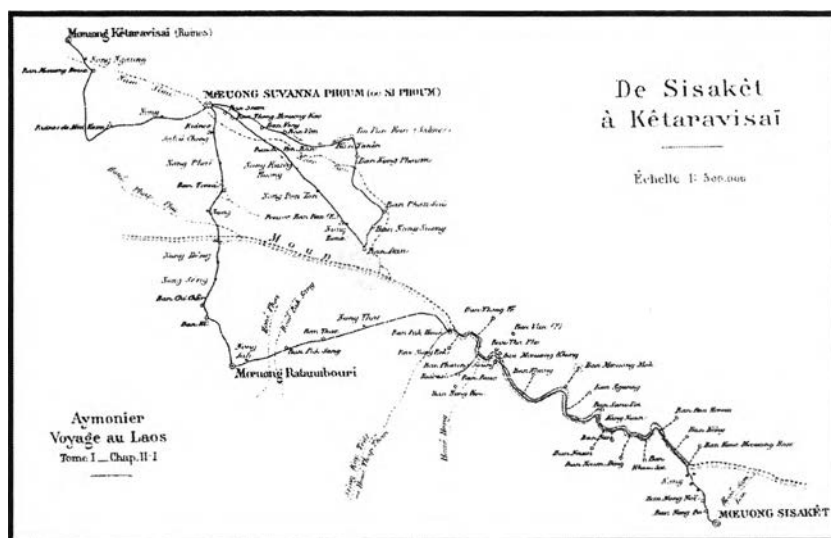
1. ข้อมูลจากเอกสารบันทึกการสำรวจ ของเอเจียน แอมอนิเย ซึ่งแปลโดย ทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์ ในหนังสือ บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440
2. แผนที่ที่คณะสำรวจของแอมอนิเยสร้างขึ้นเพื่อประกอบรายงานการสำรวจ เมื่อ พ.ศ. 2426-2427 จากเอกสารบันทึกการสำรวจ ของเอเจียน แอมอนิเย ซึ่งแปลโดย ทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์ ในหนังสือ บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440
3. แผนที่ภูมิประเทศ ซึ่งกรมแผนที่ทหารบกสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2480-2481 และ พ.ศ. 2495-2496 มาตราส่วน 1:25,000 (ที่มาข้อมูล : กองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร)
4. แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 มาตราส่วน 1:50,000 (ที่มาข้อมูล : กรมแผนที่ทหาร)
5. แผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ (Historical Landscape Map) ที่ได้จากกระบวนการศึกษา โดยเป็นการสร้างแผนที่ซึ่งอ้างอิงข้อมูลเชิงบรรยายจากบันทึกการเดินทางในอีสานของ เอเจียน แอมอนิเย เมื่อปี พ.ศ. 2426-2427 และใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 มาตราส่วน 1: 50,000 จากกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

วันพฤหัสบดีที่ 24 มกราคม ออกเดินทางจากบ้านโพธิ์เวลา 6 โมง สี่โมงบ้านโพธิ์ ซึ่งมีประตูและคันตะเคียน เรียกว่าบ้านด่าน (Donk Ban Dan) พออีกชั่วโมงต่อมา ก็มาหยุดพักที่บ้านหนองสูง (Ban Nong Soung) ซึ่งก็มีวัดและกระท่อมอีก 15 หลัง เกษจากที่นี้ไปถึงบ้านด่าน ภายในครึ่งชั่วโมงก็เป็นบ้านด่านเขตแดนจังหวัด หมู่บ้านมีวัดและกระท่อมอยู่ 60 กว่าหลัง โดยชาวบ้านเป็นลูกบ้านของเมืองหนึ่งในจำนวน 3 เมือง คือศรีสะเกษ ศรีภูมิ และรัตนบุรี จากหมู่บ้านนี้ไปถึงท่ากุด ซึ่งเป็นท่าของแม่น้ำมูล อยู่ห่างประมาณ 2 กิโลเมตร โดยพวกคนท้องถิ่นได้ออกให้ไพร่ฟ้างว่า ที่ปากซันจะเป็นที่แม่น้ำไหลมารวมกันระหว่างแม่น้ำชีและแม่น้ำมูล ซึ่งมีเขตดินอยู่ตามริมฝั่งและมีศาลเจ้าด้วย

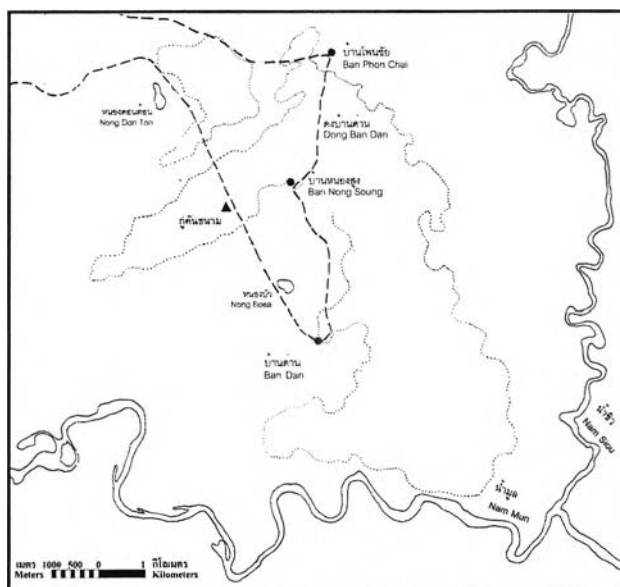
เวลา 11.30 น. สโรออกเดินทางจากบ้านด่าน เพื่อที่จะกลับไปศรีภูมิ โดยมีมุ่งหน้าไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และผ่านเข้าไปใกล้ๆ กับหนองบัว (Nong Bua) ชื่ออยู่ทางด้านขวาของเส้นทางเดิน และที่กลางทุ่งที่กว้างใหญ่ที่ผ่านป่าดงที่มีไม้จำพวกต้นประดู่และต้นตะเคียนที่สูงใหญ่ สโรเดินเลยไปหนองแล้วหยุดเล็กน้อยเพื่อที่จะดู ซึ่งคนลาวสร้างไว้ให้เป็นซากวัดดูโบราณในสมัยของเขมร แต่ก็เดินทางต่อไปอีก จนถึงทุ่งหนองหินสองคอน (Thung Nong Hin Sang Kon) เป็นทุ่งที่ติดต่อกับทุ่งหมากไฟ (Thung Mak Phai) เวลาประมาณ 3 โมง สโรก็ได้หยุดพักที่หนองคางเหิง (Nong Kang Hecung) เป็นเวลา 1 ชั่วโมง แล้วได้ออกเดินทางต่อไป ผ่านทุ่งและอ้อมไม่มากมาย ผ่านแม่น้ำชี (Nam Siou) มา

ภาพที่ 5.1 แสดงเอกสารบันทึกการสำรวจ ของ เอเจียน แอมอนิเย ซึ่งแปลโดย ทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์ ในหนังสือ บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440

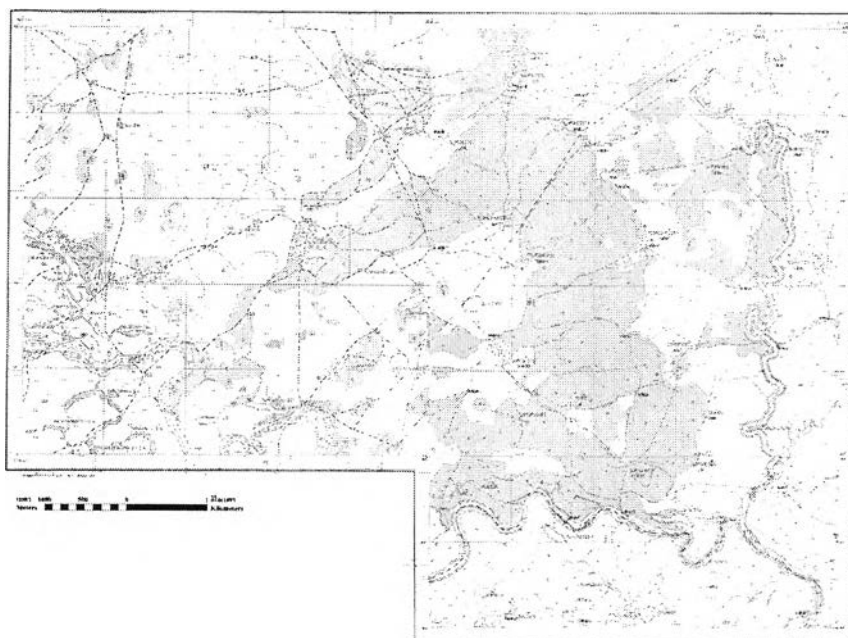
ภาพที่ 5.2 แสดงแผนที่ที่คณะสำรวจของแอมอนิเยสร้างขึ้นเพื่อประกอบรายงานการสำรวจ
เมื่อ พ.ศ. 2426-2427

ที่มา : หนังสือ บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440

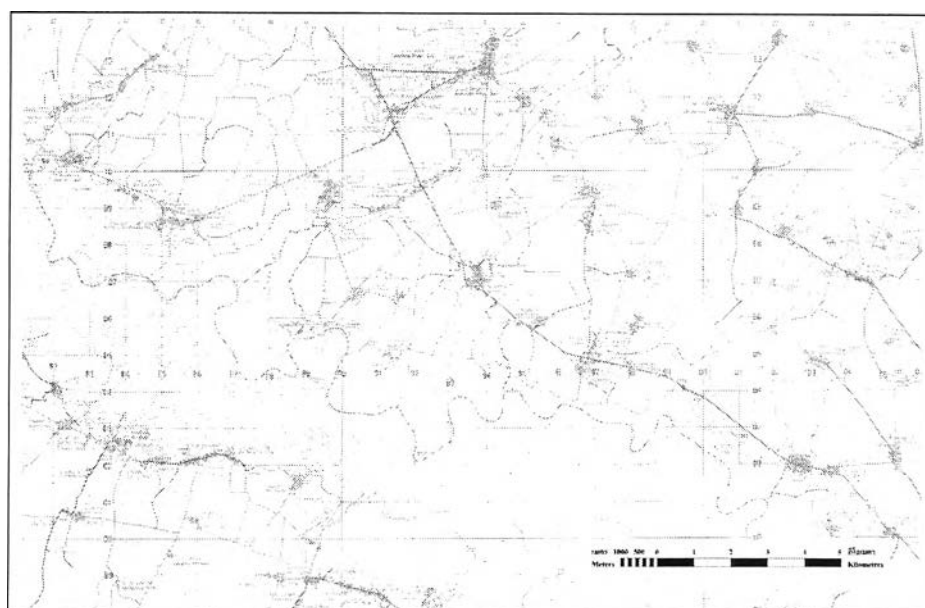

ภาพที่ 5.3 แสดงแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ (Historical Landscape Map)
ที่ได้จากการศึกษา

ที่มา : เป็นการสร้างแผนที่ซึ่งอ้างอิงข้อมูลเชิงบรรยายจากบันทึกการเดินทาง
ในอีสานของ เอเจียน แอมอนิเย เมื่อปี พ.ศ. 2426-2427 ซึ่งเขียนซ้อนทับ
บนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 มาตราส่วน 1 : 50,000 กรมแผนที่ทหาร

ภาพที่ 5.4 แสดงแผนที่ภูมิประเทศ ซึ่งกรมแผนที่ทหารบกสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2480-2481
และ พ.ศ. 2495-2496 มาตรฐาน 1:25,000
ที่มา : กองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร

ภาพที่ 5.5 แสดงแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 มาตรฐาน 1:50,000
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

จากเกณฑ์การพิจารณาในการเลือกพื้นที่ตัวอย่างในการศึกษา (Study Sites) ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ 3 ซึ่งผู้ศึกษาให้ความสำคัญในเรื่องของความสอดคล้องกันระหว่างพื้นที่ตัวอย่าง (Study Sites) กับข้อมูลอ้างอิงหลักคือ เอกสารบันทึกการเดินทางในลาวของแอมอนิเย เพื่อความสะดวกและชัดเจนในการดำเนินการศึกษา ดังนั้นพื้นที่ตัวอย่างในการศึกษา (Study Sites) เพื่อการประยุกต์ใช้แผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ จึงประกอบด้วย 5 พื้นที่ ได้แก่

1. บ้านด่าน (Ban Dan)
2. บ่อพันขัน (Boh Pon Kan)
3. บ้านติ้ว (Ban Tiou)
4. บ้านโพชัย (Ban Po Sai)
5. บ้านดงยาง (Ban Dong Nhang)

ซึ่งสรุปกระบวนการที่จะนำเสนอสำหรับการศึกษาในบทนี้ ดังนี้

1. การประมวลข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites) จากเอกสารบันทึกการสำรวจ ของ เอเจียน แอมอนิเย ซึ่งแปลโดย ทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์ ในหนังสือ บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440

- เป็นการบรรยายสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา โดยนำเสนอเฉพาะข้อมูลที่มีในเอกสารบันทึกการสำรวจของ เอเจียน แอมอนิเย ในลักษณะของข้อมูลดิบ ไม่มีการคาดคะเน ตีความ หรือวิเคราะห์ข้อมูล เช่น ชื่อหมู่บ้านหรือสถานที่ต่างๆ ใช้ชื่อที่ปรากฏในบันทึกการสำรวจของเอเจียน แอมอนิเย ในอดีตทั้งหมด ซึ่งผู้ศึกษากำหนดประเด็นหลักในการนำเสนอข้อมูล เพื่อให้สามารถอ้างอิงพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites) ได้อย่างสะดวกขึ้น โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งมีความสำคัญต่อการเปรียบเทียบข้อมูล เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ในแต่ละพื้นที่ โดยประกอบด้วย

- 1.1 ตำแหน่งที่ตั้ง (Location) และคุณลักษณะ (Attribute) ของพื้นที่ศึกษา
- 1.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษา (Communities)
- 1.3 องค์ประกอบทางธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษา (Natural Landmark)
- 1.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ บริเวณพื้นที่ศึกษา (Cultural Landmark)
- 1.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

2. การประมวลข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites) ที่มีอยู่ในแผนที่ที่คณะสำรวจของแอมอนิเยสร้างขึ้นเพื่อประกอบรายงานการสำรวจ เมื่อ พ.ศ. 2426-2427

- เป็นการนำเสนอเฉพาะข้อมูลที่ปรากฏในแผนที่ที่คณะสำรวจของแอมอนิเยสร้างขึ้นเพื่อประกอบรายงานการสำรวจ เมื่อ พ.ศ. 2426-2427 เท่านั้น ซึ่งมีประเด็นในการนำเสนอข้อมูลเช่นเดียวกับข้อ 1

3. การประมวลข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites) จากแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ (Historical Landscape Map) ที่ได้จากการรวบรวมการศึกษา โดยเป็นการสร้างแผนที่ซึ่งอ้างอิงข้อมูลเชิงบรรยายจากบันทึกการเดินทางในอีสานของ เอเจียน แอมอนิเย เมื่อปี พ.ศ. 2426-2427 ซึ่งเขียนขึ้นทับบนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 มาตรฐาน 1: 50,000 จากกรมแผนที่ทหาร

- เป็นการนำเสนอเฉพาะข้อมูลที่ปรากฏในแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ (Historical Landscape Map) ที่ได้จากการศึกษาเท่านั้น ซึ่งมีประเด็นในการนำเสนอข้อมูลเช่นเดียวกับข้อ 1

4. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites) โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารบันทึกการเดินทางและแผนที่ประกอบการสำรวจ กับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ที่ได้จากการศึกษา

- เป็นแนวทางการทำความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิทัศน์ของพื้นที่ในด้านการเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยกระบวนการเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารบันทึกการเดินทางและแผนที่ประกอบการสำรวจ กับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ที่ได้จากการศึกษา เพื่อความครอบคลุมและความชัดเจนในการดำเนินการ จึงมีการจำแนกประเด็นในการวิเคราะห์ข้อมูลตามมิติที่แสดงถึงคุณลักษณะของภูมิทัศน์ (Landscape Characteristic) ด้านต่างๆ ดังนี้

- 4.1 ด้านกายภาพ (The Physical)
- 4.2 ด้านสังคม (The Social)
- 4.3 ด้านเศรษฐกิจ (The Economic)
- 4.4 ด้านวัฒนธรรม (The Cultural)

5. การประมวลข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites) จากแผนที่ภูมิประเทศ ซึ่งกรมแผนที่ทหารบกสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2480-2481 และ พ.ศ. 2495-2496 มาตรฐาน 1:25,000 (ที่มาข้อมูล : กองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร)

- เป็นการนำเสนอเฉพาะข้อมูลที่ปรากฏในแผนที่ภูมิประเทศ ที่กรมแผนที่ทหารบกสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2480-2481 และ พ.ศ. 2495-2496 เท่านั้น ซึ่งมีประเด็นในการนำเสนอข้อมูลเช่นเดียวกับข้อ 1

6. การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์บริเวณพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites) โดยการเปรียบเทียบแผนที่ภูมิประเทศ ซึ่งกรมแผนที่ทหารบกสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2480-2481 และ พ.ศ. 2495-2496 กับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ที่ได้จากการศึกษา

- เป็นแนวทางการทำความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิทัศน์ของพื้นที่ในด้านการเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยกระบวนการเปรียบเทียบข้อมูลจากแผนที่ภูมิประเทศ ซึ่งกรมแผนที่ทหารบกสำรวจเมื่อปี

พ.ศ. 2480-2481 และ พ.ศ. 2495-2496 กับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ที่ได้จากการศึกษา ซึ่งมีการจำแนกประเด็นในการนำเสนอข้อมูลเช่นเดียวกับข้อ 4

7. การประมวลผลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites) จากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 มาตรฐาน 1:50,000 (ที่มาข้อมูล : กรมแผนที่ทหาร)

- เป็นการนำเสนอเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษาตัวอย่างที่ปรากฏในแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 มาตรฐาน 1:50,000 เท่านั้น ซึ่งมีประเด็นในการนำเสนอข้อมูลเช่นเดียวกับข้อ 1

8. การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์บริเวณพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites) โดยการเปรียบเทียบแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 กับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ที่ได้จากการศึกษา

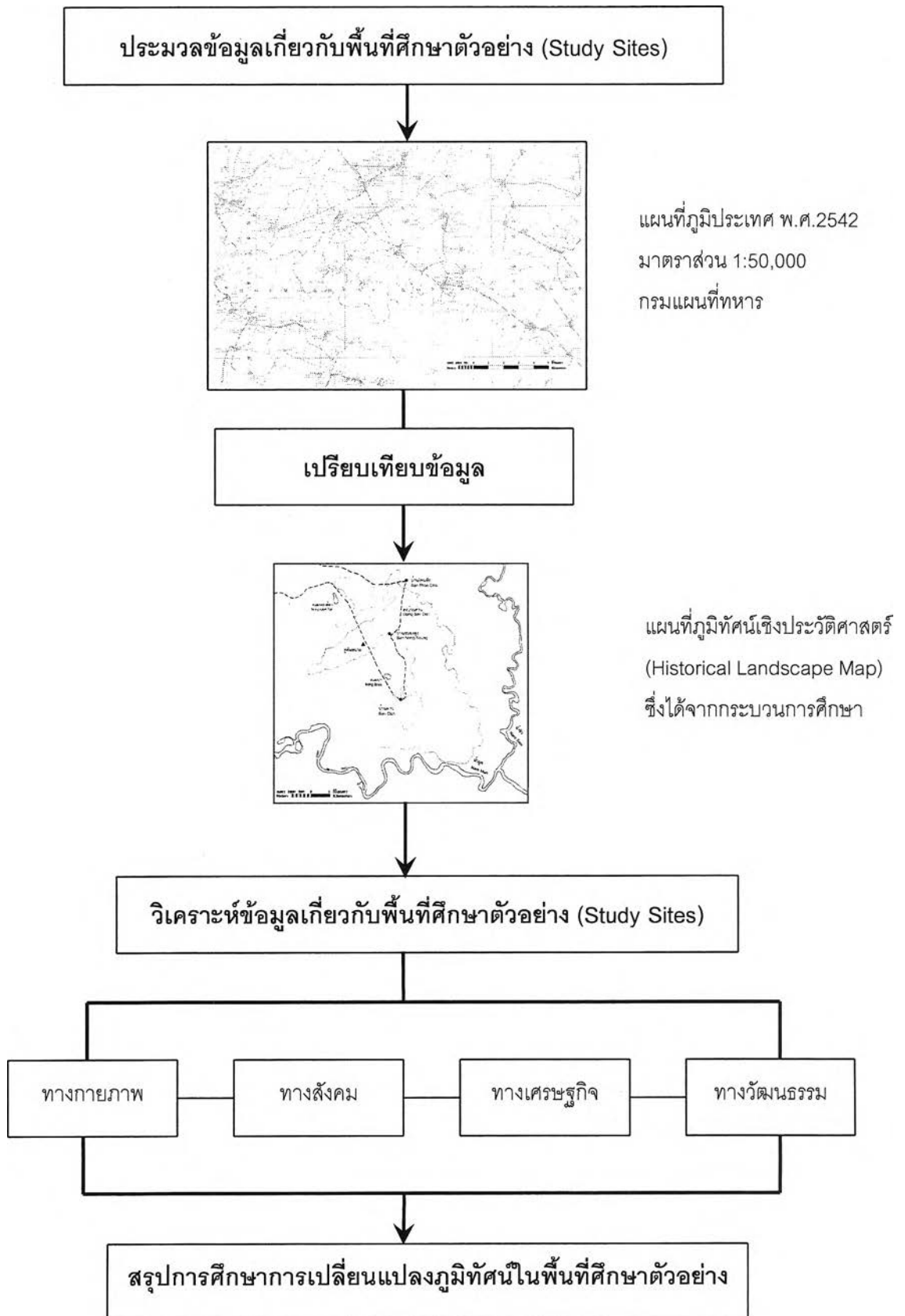
- เป็นแนวทางการทำความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิทัศน์ของพื้นที่ในด้านการเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยกระบวนการเปรียบเทียบข้อมูลจากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 กับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ที่ได้จากการศึกษา ซึ่งมีการจำแนกประเด็นในการนำเสนอข้อมูลเช่นเดียวกับข้อ 4

9. สรุปการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ ในพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites)

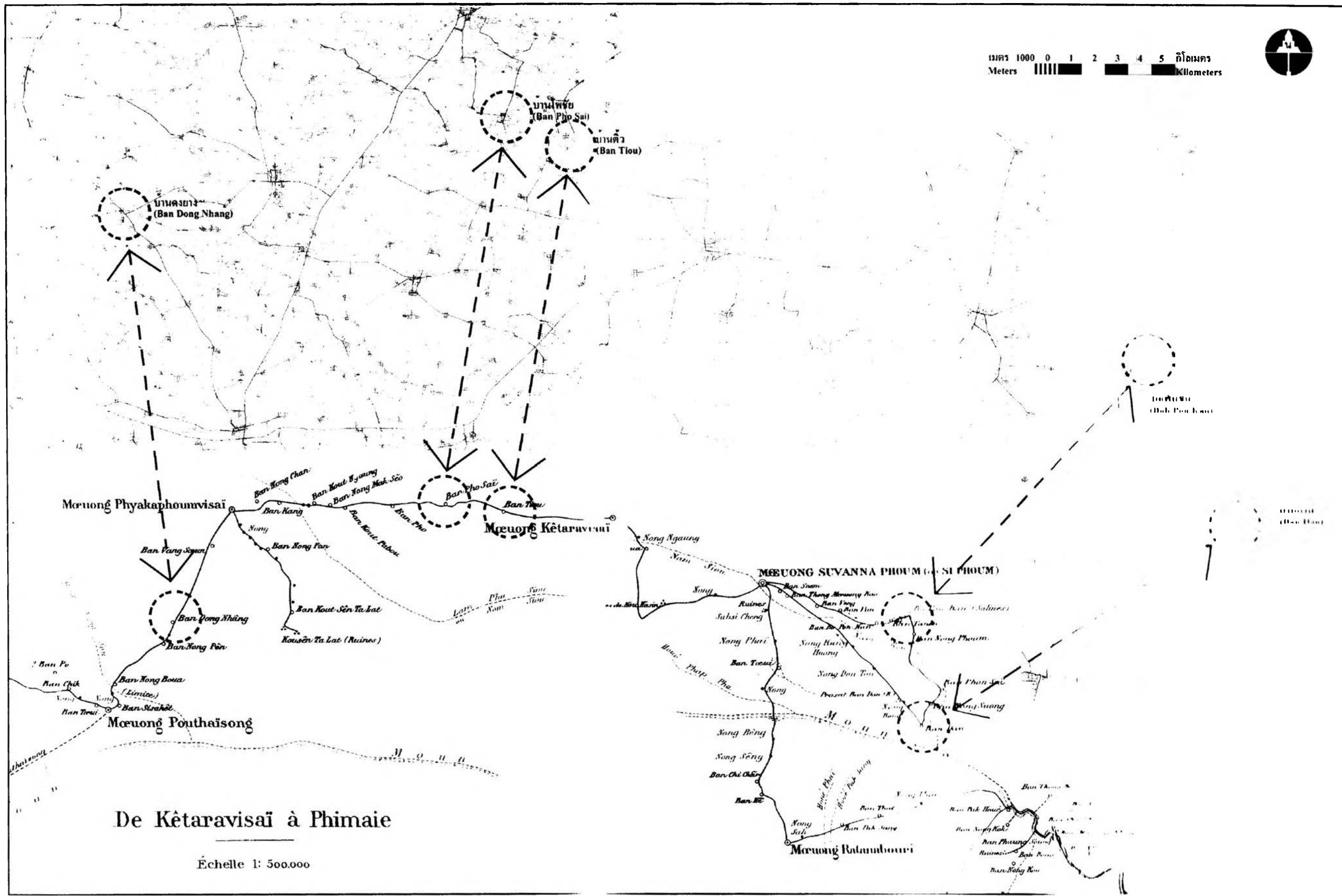
- เป็นการสรุปการศึกษาในแต่ละพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites) โดยอยู่ในรูปของตารางข้อมูล และแผนที่สรุปประกอบการบรรยาย

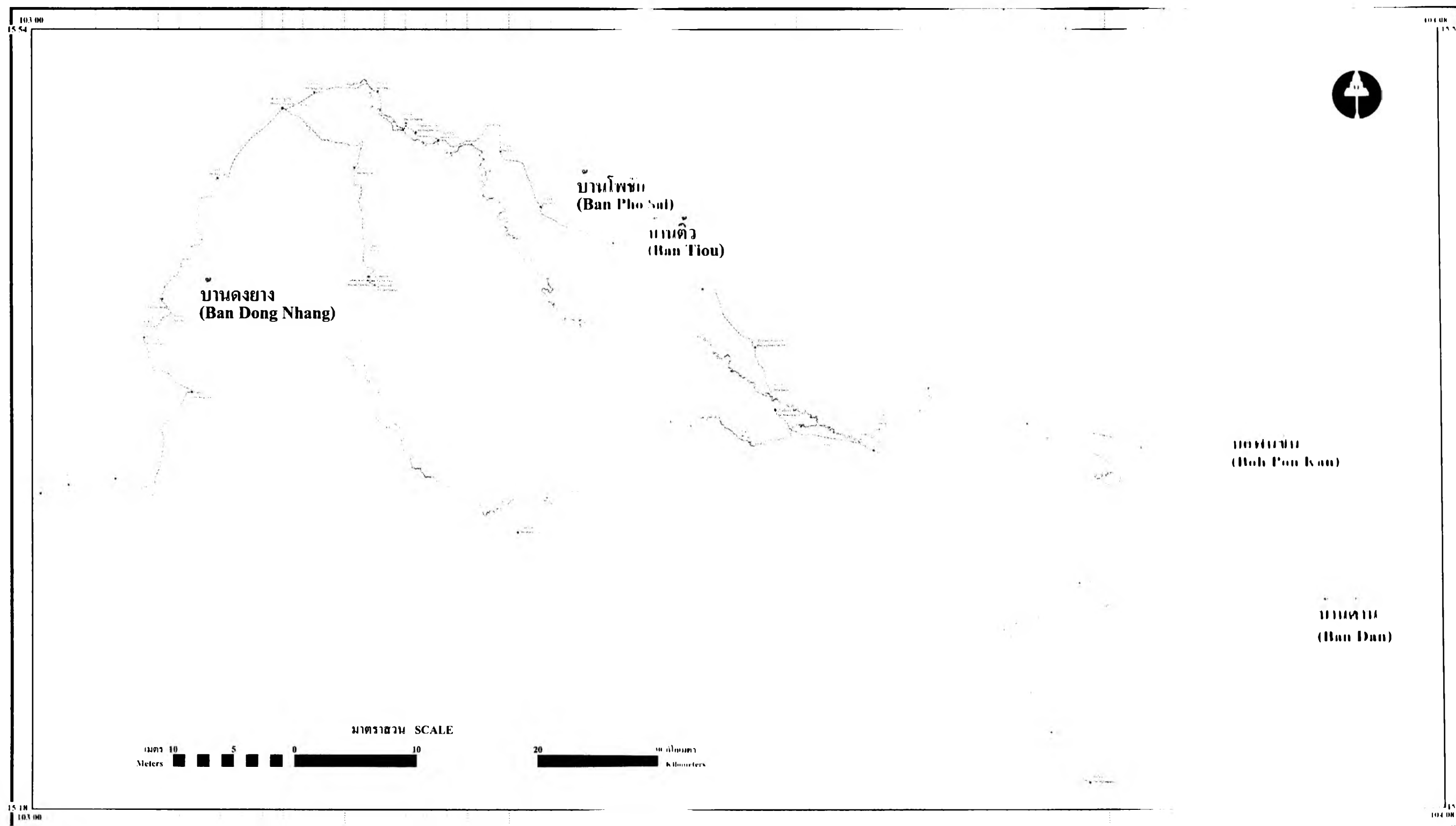
แผนภูมิที่ 5.1 แสดงขั้นตอนการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์บริเวณพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites) โดยการเปรียบเทียบแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ.2480-2481 และ พ.ศ.2495-2496 กับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ที่ได้จากการศึกษา

แผนภูมิที่ 5.2 แสดงขั้นตอนการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์บริเวณพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites) โดยการเปรียบเทียบแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ.2542 กับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ที่ได้จากการศึกษา

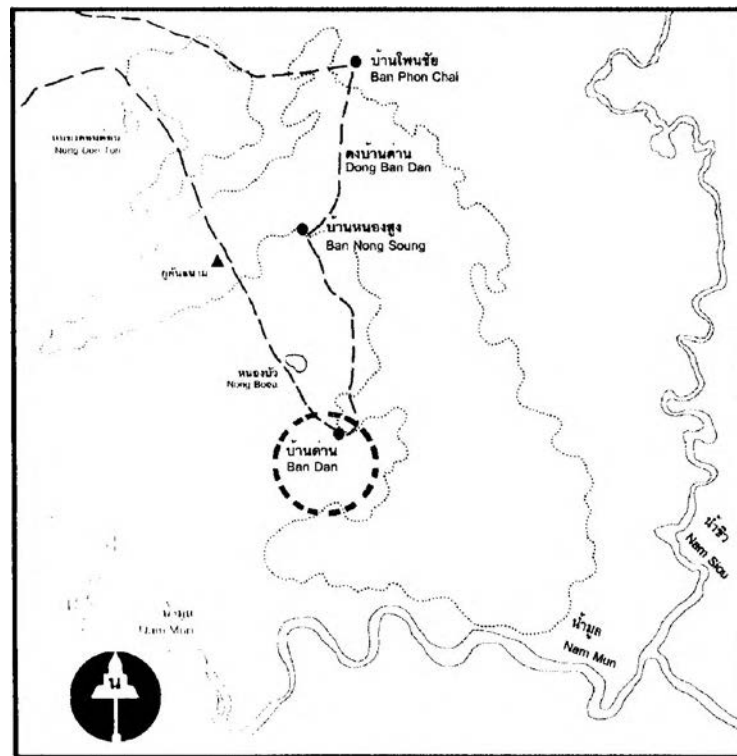
แผนที่ 5.1 แสดงการเปรียบเทียบตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ที่เลือกเป็นกรณีศึกษา (Case Study) ซึ่งจะเห็นว่าตำแหน่งของหมู่บ้านจากแผนที่ทั้ง 2 แบบมีความใกล้เคียงกัน
 ที่มาของแผนที่ : (บน) แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ.2542 ขนาดส่วน 1:50,000 จากกรมแผนที่ทหาร
 (ล่าง) แผนที่ที่คณะสำรวจของแอมทมิเทเขียนขึ้นเพื่อประกอบรายงานการสำรวจเมื่อ พ.ศ. 2526-2427

แผนที่ 5.2 แผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ (Landscape Map) แสดงตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา (Study Site)

ที่มา : เป็นแผนที่ที่ได้จากการศึกษา ซึ่งอ้างอิงจากแผนที่เชิงบรรยายจากบันทึกการเดินทางในอีสานของ เอเจียน แอมอนิเย เมื่อปี พ.ศ.2426-2427

โดยเขียนซ้อนทับบนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2442 มาตราส่วน 1:50,000 จากกรมแผนที่ทหาร

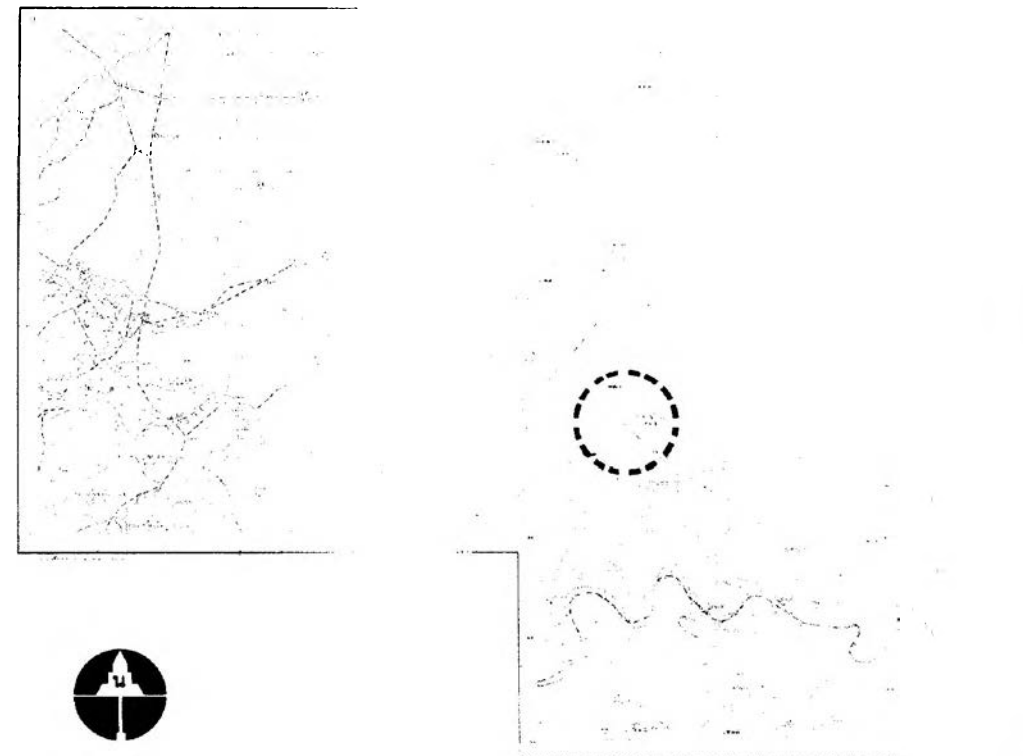
ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านด่าน (Ban Dan) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites)

ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้าน จากบันทึกของแอมอนิเย

แผนที่ภูมิทัศน์ (Landscape Map) บริเวณบ้านด่าน (Ban Dan) สร้างขึ้นโดยอ้างอิงตามบันทึกการเดินทางในลาว พ.ศ. 2427 จากภาคและสำรวจของ เอเจียน แอมอนิเย

ที่มา 1. หนังสือ Isan Travels : Northeast Thailand's Economy in 1883-1884 โดย E'tienne Aymonier

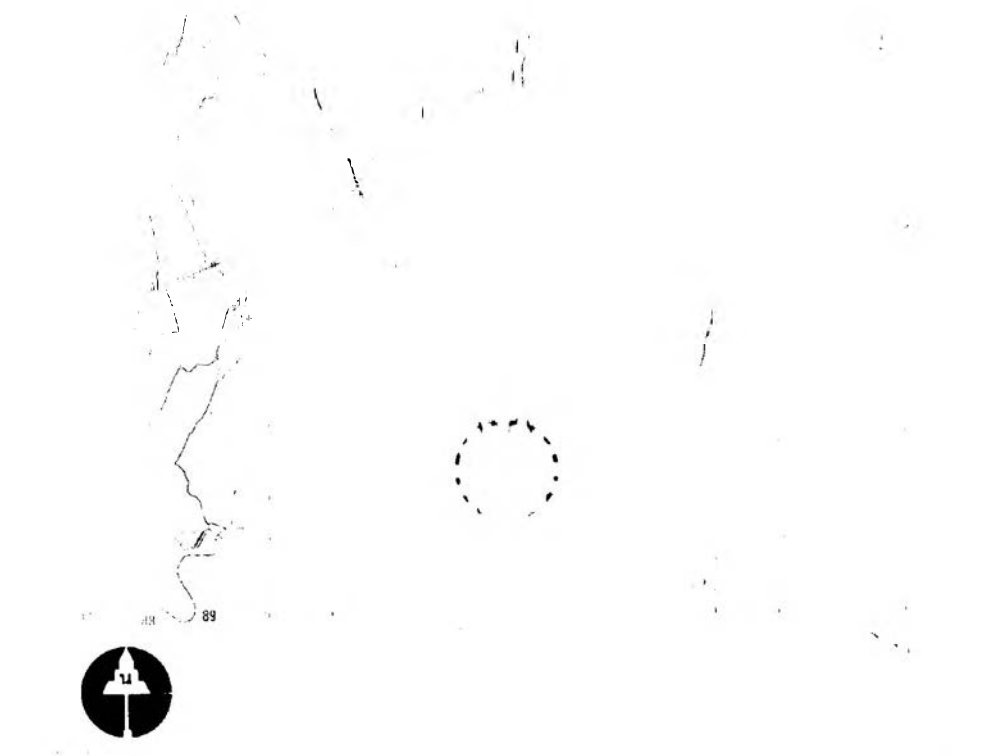
2. หนังสือบันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 แปลโดย ทองสมุทรร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์ โดยเขียนแผนที่ทับซ้อนบนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 จากกรมแผนที่ทหาร

ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านด่าน (บ้านด่านใหญ่, 2495-2496) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษา ตัวอย่าง (Study Sites)

แผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ้านด่าน ประกอบขึ้นจากแผนที่เก่าที่กรมแผนที่ทหารบกสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2495-2496 และ ศกศการแก้ไขเส้นทางตามบันทึกของแอมอนิเย จากเส้นทางสัญจรที่ปรากฏอยู่ในแผนที่ที่เก่าแก่ของนักเดิน

ที่มา : กรมแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร

ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านด่าน (Ban Dan) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites)

แผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ้านด่าน (Ban Dan) ประกอบขึ้นจากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 (กรมแผนที่ทหาร) 5739 I และ 5839 IV

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

รูปที่ 5.3 แสดงแผนที่ซึ่งเป็นข้อมูลอ้างอิงหลักในการศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ ในพื้นที่ศึกษาตัวอย่างที่ 1 บ้านด่าน (Ban Dan)

พื้นที่ศึกษาตัวอย่างที่ 1 บ้านด่าน (Ban Dan)

5.1 การประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านด่าน(Ban Dan) จากเอกสารบันทึกการสำรวจของ เอเจียน แอมอนิเย

“วันพฤหัสบดีที่ 24 มกราคม ออกเดินทางจากบ้านโพนชัยเวลา 6 โมง สไรมานป่าใหญ่ ซึ่งมีต้นประดู่และต้นตะเคียน เรียกว่า ดงบ้านด่าน (Dong Ban Dan) พออีกชั่วโมงต่อมาก็หยุดพักที่บ้านหนองสูง (Ban Nong Soung) ซึ่งก็มีกระท่อมอีก 15 หลัง เลยจากที่นี่ก็ไปถึงบ้านด่าน ภายในครึ่งชั่วโมงก็เป็นบ้านด่านเขตแดนจังหวัด หมู่บ้านมีวัดและกระท่อมอยู่ 60 กว่าหลัง โดยชาวบ้านเป็นลูกบ้านของเมืองหนึ่งในจำนวน 3 เมือง คือ ศรีสะเกษ ศรีภูมิ และรัตนบุรี จากหมู่บ้านนี้ไปถึงท่ากุด ซึ่งเป็นท่าของแม่น้ำมูล อยู่ห่างประมาณ 2 กิโลเมตร โดยพวกคนท้องถิ่นได้บอกให้สโรฟังว่า ที่ปากชีวินี่จะเป็นที่แม่น้ำไหลมาบรรจบกันระหว่างแม่น้ำชีวินี่และแม่น้ำมูล ซึ่งมีโขดหินอยู่ตามริมฝั่งและมีศาลเจ้าด้วย

เวลา 11.30 น. สโรออกเดินทางจากบ้านด่าน เพื่อที่จะกลับไปศรีภูมิโดยมุ่งหน้าไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และผ่านเข้าไปใกล้ๆกับหนองบัว (Nong Boea) ซึ่งอยู่ทางด้านขวาของเส้นทางเดิน และที่กลางทุ่งที่กว้างใหญ่ก็ม่านป่าดงที่มีไม้จำพวกประดู่และต้นตะเคียนที่สูงใหญ่ สโรเดินเลยไปหน่อยแล้วหยุดเล็กน้อยเพื่อที่จะดูกุฎ ซึ่งคนลาวสร้างไว้ให้เป็นซากวัตถุโบราณในสมัยเขมร”

อ้างอิงจาก บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 แปลโดย
ทองสมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์. (2541) หน้า 40.

จากข้อมูลที่ได้จากจากเอกสารบันทึกการสำรวจ ของเอเจียน แอมอนิเย สามารถ
จำแนกข้อมูลได้ดังนี้

5.1.1.1 ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

“บ้านด่านเป็นเขตแดนจังหวัด เป็นหมู่บ้านที่มีวัดและกระท่อม 60 กว่าหลัง โดยชาวบ้านเป็นลูกบ้านของเมืองหนึ่งใน 3 เมือง คือ ศรีสะเกษ ศรีภูมิ และรัตนบุรี” และ “จากหมู่บ้านนี้ไปถึงท่ากุด ซึ่งเป็นท่าของแม่น้ำมูล อยู่ห่างประมาณ 2 กิโลเมตร”

5.1.1.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงบ้านด่าน (Ban Dan) ได้แก่

1. บ้านโพนชัย (Ban Phon Sai) อยู่ห่างจากบ้านด่านประมาณ 1 ชั่วโมงครึ่ง
2. บ้านหนองสูง (Ban Nong Suong) อยู่ห่างจากบ้านด่านประมาณครึ่งชั่วโมง

5.1.1.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านด่าน ได้แก่

1. หนองบัว (Nong Boea) อยู่ทางด้านขวาของเส้นทางเดินระหว่างบ้านด่านถึงเมืองศรีภูมิ
2. ดงบ้านด่าน (Dong Ban Dan) เป็นป่าใหญ่ ซึ่งมีต้นประดู่และต้นตะเคียนที่สูงใหญ่
3. พุ่มที่กว้างใหญ่ อยู่ติดต่อกับป่าดงที่มีไม้จำพวกประดู่และตะเคียนที่สูงใหญ่
4. แม่น้ำมูล (Moun)
5. แม่น้ำชีว (Nam Siou)
6. ปากชีว ซึ่งเป็นจุดที่แม่น้ำชีวไหลมาบรรจบตกแม่น้ำมูล มีโขดหินอยู่ริมฝั่ง

5.1.1.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins) มีอยู่ซึ่งเป็นซากวัตถุโบราณในสมัยเขมร อยู่ในพื้นที่ป่าดง

5.1.2 การประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านด่าน(Ban Dan) จากแผนที่ที่คณะกรรมการของแอมอนิเยเขียนขึ้นเพื่อประกอบรายงานการสำรวจ (ดูแผนที่ 5.4 หน้า 106 ประกอบ) จากแผนที่ของคณะกรรมการแสดงถึงเส้นทางการเดินทาง และตำแหน่งที่ตั้งของเมือง (Moeuong) หมู่บ้าน (Ban) รวมถึงแหล่งน้ำ โดยสามารถจำแนกข้อมูลได้ดังนี้

5.1.2.1 ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

บ้านด่าน (Ban Dan) อยู่ในตำแหน่งที่สามารถติดต่อกับเมืองใหญ่ได้ 3 เมือง ได้แก่

1. ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ คือ เมืองสุวรรณภูมิหรือเมืองศรีภูมิ

(Moeuong Suvanna phoum or Si Phoum)

2. ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ คือ เมืองรัตนบุรี (Moeuong Ratanabouri)
3. ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ คือ เมืองศรีสะเกษ (Moeuong Sisaket)

5.1.2.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านด่าน (Ban Dan) ที่อ้างถึงในบันทึก ได้แก่

1. บ้านโพนชัย (Ban Phon Sai)
2. บ้านหนองสูง (Ban Nong Suong)

ซึ่งทั้งสองหมู่บ้านนี้อยู่ในเส้นทางเดินทาง ก่อนที่จะมาถึงบ้านด่าน (Ban Dan) โดยอยู่ทางทิศเหนือของบ้านด่าน (Ban Dan)

5.1.2.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านด่าน (Ban Dan) ได้แก่

1. หนองบัว (Nong Boea) อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านด่าน อยู่ทางด้านขวาของเส้นทางเดินระหว่างบ้านด่านถึงเมืองศรีภูมิ
2. หนองดอนต้อน (Nong Don Ton) อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้าน

ด้านหลังจากที่เดินทางผ่านปราสาทบ้านด่าน (Prasat Ban Dan)

3. แม่น้ำมูล (Moun) อยู่ทางทิศใต้ของของบ้านด่าน (Ban Dan)

4. แม่น้ำชีว (Nam Siou) ไหลผ่านหลายพื้นที่จากทางทิศเหนือก่อนที่จะมาถึงบ้านด่าน โดยอยู่ในทิศตะวันออกของบ้านด่าน (Ban Dan) บ้านโพนชัย (Ban Phon Sai) และบ้านหนองสูง (Ban Nong Suong)

5. ปากแม่น้ำชีว ซึ่งเป็นบริเวณที่แม่น้ำชีว (Nam Siou) ไหลตกแม่น้ำมูล (Moun) อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้านด่าน (Ban Dan)

6. บ่อพันขัน (Bo Pon Kan) อยู่ทางทิศเหนือของบ้านด่าน (Ban Dan)

5.1.2.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

จากแผนที่มีการระบุว่า มีซากสิ่งก่อสร้างโบราณ(กุ) ชื่อ ปราสาทบ้านด่าน (Prasat Ban Dan) อยู่ในเส้นทางการเดินทางจากบ้านด่าน (Ban Dan) ถึงเมืองศรีภูมิ (Moeuong Si Phoum) โดยอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านด่าน และอยู่ระหว่างหนองบัว (Nong Boea) กับหนองดอนต้อน (Nong Don Ton)

5.1.3 การประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านด่าน(Ban Dan) จากแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยการเขียนซ้อนทับบนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร (ดูแผนที่ 5.5 หน้า 107 ประกอบ)

5.1.3.1 ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

บ้านด่าน (Ban Dan) อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองสุวรรณภูมิหรือเมืองศรีภูมิ (Moeuong Suvanna phoum or Si Phoum)

5.1.3.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านด่าน (Ban Dan) ได้แก่

1. บ้านโพนชัย (Ban Phon Sai)

2. บ้านหนองสูง (Ban Nong Suong)

ซึ่งทั้งสองหมู่บ้านนี้อยู่ในเส้นทางการเดินทาง ก่อนที่จะมาถึงบ้านด่าน (Ban Dan) โดยอยู่ทางทิศเหนือของบ้านด่าน (Ban Dan)

5.1.3.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านด่าน (Ban Dan) ได้แก่

1. หนองบัว (Nong Boea) อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านด่าน อยู่ทางด้านขวาของเส้นทางเดิน

2. หนองดอนต้อน (Nong Don Ton) อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านด่าน หลังจากที่ได้เดินหนองบัว (Nong Boea) และดงบ้านด่าน (Dong Ban Dan)

3. แม่น้ำมูล (Moun) อยู่ทางทิศใต้ของบ้านด่าน (Ban Dan)

4. แม่น้ำชีว (Nam Siou) อยู่ในทิศตะวันออกของบ้านด่าน (Ban Dan) รวมถึง

บ้านโพนชัย (Ban Phon Sai) และบ้านหนองสูง (Ban Nong Suong) ด้วย

5. ป่าแม่น้ำชีว ซึ่งเป็นบริเวณที่แม่น้ำชีว (Nam Siou) และแม่น้ำมูล (Moun)

ไหลมาบรรจบกัน อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้านด่าน (Ban Dan)

6. ดงบ้านด่าน (Dong Ban Dan) เป็นป่าผืนใหญ่ ที่อยู่ในเส้นทางการเดินทาง ทั้งเดินทางไปบ้านด่าน และเดินทางกลับเมืองศรีภูมิ ที่มีพื้นที่ครอบคลุมทั้ง 3 หมู่บ้าน คือ บ้านโพนชัย (Ban Phon Sai) บ้านหนองสูง (Ban Nong Suong) และบ้านด่าน (Ban Dan) ซึ่งจากบันทึกกล่าวว่าเป็นป่าซึ่งมีต้นประดู่และต้นตะเคียนที่สูงใหญ่

5.1.3.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins) ได้แก่

คูคันธนาม ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างเก่าแก่สมัยขอมโบราณ อยู่ในระหว่างเส้นทางการเดินทางกลับเมืองศรีภูมิ โดยอยู่ในทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านด่าน ซึ่งคูนี้จะอยู่ในพื้นที่ของดงบ้านด่าน (Dong Ban Dan) ด้วย (ชื่อคูคันธนาม อ้างอิงจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่)

5.1.4 การวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านด่าน(Ban Dan) โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารบันทึกการเดินทางและแผนที่ประกอบการสำรวจ กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

5.1.4.1 ด้านกายภาพ (The Physical)

ข้อมูลจากบันทึกของแอมอนิเยมีการบรรยายลักษณะทางกายภาพของบ้านด่านและบริเวณใกล้เคียงไม่มากนัก ซึ่งส่วนใหญ่จะกล่าวถึงตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ธรรมชาติในพื้นที่ใกล้เคียงบ้านด่าน ได้แก่

1. หนองบัว (Nong Boea) อยู่ทางด้านขวาของเส้นทางเดิน

2. ปากแม่น้ำชีว เป็นบริเวณที่แม่น้ำชีว (Nam Siou) และแม่น้ำมูล (Moun) ไหลมาบรรจบกัน

3. ดงบ้านด่าน (Dong Ban Dan) เป็นป่าผืนใหญ่ ซึ่งมีต้นประดู่และต้นตะเคียนที่สูงใหญ่

4. แม่น้ำมูล (Moun)

5. แม่น้ำชีว (Nam Siou)

ข้อมูลจากแผนที่ที่คณะสำรวจของแอมอนิเยสร้างขึ้นเพื่อประกอบการเดินทางสามารถแสดงให้เห็นตำแหน่งต่างๆที่มีการอ้างถึงในบันทึกชัดเจนขึ้น จากแผนที่แสดงให้เห็นว่าบ้านด่านตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำสองสาย คือ แม่น้ำมูลซึ่งเป็นแม่น้ำที่ใหญ่ และแม่น้ำชีว (ปัจจุบันคือลำน้ำเสียว) แม่น้ำสายเล็กกว่าที่ไหลมาจากพื้นที่ทางทิศเหนือ โดยไหลผ่านบริเวณเมืองเกษตรวิสัย

(Moeuong Ketaravisai) และเมืองสุวรรณภูมิ (Moeuong Suvanna phoum or Si Phoum) โดย
มาบรรจบแม่น้ำมูลบริเวณปากแม่น้ำทางทิศใต้ของบ้านด่าน

แต่แผนที่ระวางนี้ก็ไม่สามารถแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งและขอบเขตของ
ทุ่งที่กว้างใหญ่ รวมถึงดงบ้านด่านที่มีการอ้างถึงในบันทึกได้

ข้อมูลจากแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช่
แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map) แสดงให้เห็นถึง
ตำแหน่ง และขอบเขตของพื้นที่ที่มีการอ้างถึงในบันทึกชัดเจนขึ้น ซึ่งขอบเขตพื้นที่ธรรมชาติ เช่น
แหล่งน้ำ และพื้นที่ป่า ที่แสดงในแผนที่เป็นการอ้างอิงจากแผนที่ภูมิประเทศ ของกรมแผนที่ทหาร
พ.ศ. 2542 และแผนที่เก่าจากกองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร

ดังนั้น สามารถสรุปลักษณะทางกายภาพของบ้านด่านและบริเวณใกล้เคียง ในปี
พ.ศ. 2426-2427 ได้ว่า บ้านด่าน ตั้งอยู่ในบริเวณทุ่งโล่ง ที่สามารถเชื่อมโยงกับผืนป่าดงซึ่งเป็น
แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ค่อนข้างสมบูรณ์ได้ ซึ่งความสมบูรณ์ของผืนป่าสะท้อนจากลักษณะพืช
พันธุ์คือ ต้นประดู่และต้นตะเคียนที่สูงใหญ่ที่มีอยู่ทั่วไปในบริเวณดงบ้านด่าน บ้านด่านยังไม่มีแหล่ง
น้ำที่เกิดจากมนุษย์ แต่แวดล้อมด้วยแหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ น้ำมูล (แม่น้ำมูล) น้ำชี (ลำน้ำ
เสียว) และหนองบัว นอกจากนี้การสัญจรระหว่างพื้นที่ยังเป็นเส้นทางคนเดินและทางเกวียน

5.1.4.2 ด้านสังคม (The Social)

สิ่งที่สะท้อนลักษณะทางสังคมของพื้นที่คือ ท่าเลที่ตั้งของหมู่บ้านและการ
เชื่อมโยงกับพื้นที่หรือหมู่บ้านอื่นๆ โดยข้อมูลจากแผนที่และบันทึกของแอมอนิเย แสดงให้เห็นว่า
หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงบ้านด่าน 2 หมู่บ้านคือ บ้านโพนชัย (Ban Phon Chai) และบ้านหนองสูง
(Ban Nong Soung) ซึ่งทั้ง 3 หมู่บ้านอยู่ไม่ห่างกันมากนัก บ้านด่านน่าจะเป็นหมู่บ้านที่มี
ความสำคัญ เพราะเป็นหมู่บ้านที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ โดยมีประชากรจำนวน 60 หลังคาเรือน
ในขณะที่บ้านโพนชัยและบ้านหนองสูงมีจำนวน 40 หลังคาเรือนและ 15 หลังคาเรือน ตามลำดับ
โดยบ้านด่านเป็นหมู่บ้านที่อยู่เขตแดนจังหวัด ประกอบกับประชากรของหมู่บ้านก็มีความเกี่ยวข้องกับ
กับเมืองใหญ่ 3 เมืองคือ ศรีสะเกษ ศรีภูมิ และรัตนบุรี ยิ่งสะท้อนให้เห็นว่าบ้านด่านต้องมีการติดต่อกับ
บ้านโพนชัย บ้านหนองสูง หรือชุมชนอื่นๆอยู่เสมอ

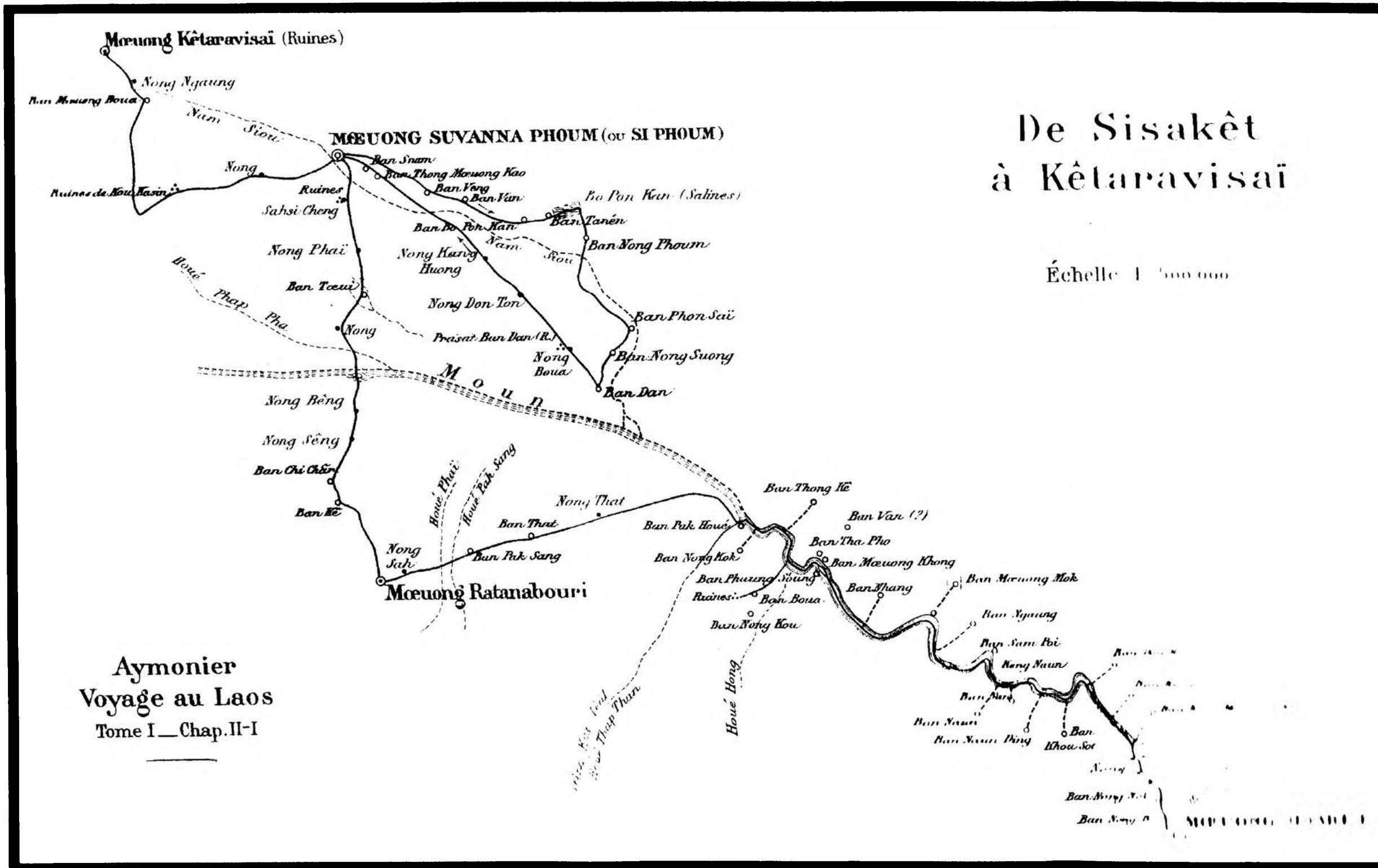
5.1.4.3 ด้านเศรษฐกิจ(The Economic)

ข้อมูลจากแผนที่และบันทึกของแอมอนิเยไม่แสดงถึงลักษณะทางเศรษฐศาสตร์
ของบ้านด่าน แต่เมื่อพิจารณาตำแหน่งที่ตั้งของบ้านด่านซึ่งมีทรัพยากรป่าไม้ที่ค่อนข้างมีความ
สมบูรณ์ ประกอบกับเป็นหมู่บ้านที่อยู่เขตแดนจังหวัด ที่สามารถติดต่อกับเมืองสุวรรณภูมิ
(Moeuong Suvanna phoum or Si Phoum) เมืองรัตนบุรี (Moeuong Ratanabouri) และเมืองศรี

สะเกษ (Moeung Sisaket) ได้แล้ว บ้านด่านก็มีแนวโน้มที่จะมีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรกับชุมชนอื่นๆยิ่งขึ้น

5.1.4.4 ด้านวัฒนธรรม (The Cultural)

จากข้อมูลการบันทึกของแอมอนิเยแสดงให้เห็นว่าทั้งบ้านด่าน บ้านโพนชัยและบ้านหนองสูง ต่างก็เป็นหมู่บ้านที่มีวัด ซึ่งนอกจากวัดแล้วสิ่งที่เป็นศาสนสถานอีกอย่างที่อยู่ใกล้เคียงกับทั้ง 3 หมู่บ้านคือ กู่ (กู่คันธนาม) โดยเป็นกู่สมัยขอมโบราณที่อยู่ในพื้นที่ของดงบ้านด่าน เมื่อพิจารณาตำแหน่งที่ตั้งจากแผนที่ภูมิทัศน์จะเห็นว่าทั้ง 3 หมู่บ้านไม่ได้อยู่ในพื้นที่ดงบ้านด่าน แต่อยู่บริเวณชายขอบของป่า อาจมีความเป็นไปได้ว่า ชาวบ้านมีความเชื่อว่าดงบ้านด่านเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์เพราะเป็นป่าอันเป็นที่ตั้งของกู่(กู่คันธนาม)สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือ จึงถือว่าป่านี้เป็นเขตที่ห้ามบุกรุก และด้วยที่ตั้งของกู่ซึ่งอยู่ในบริเวณกึ่งกลางของทั้ง 3 หมู่บ้าน จึงมีความเป็นไปได้ว่ากู่ที่น่าจะเป็นสถานที่ที่สามารถเชื่อมโยงทั้ง 3 หมู่บ้านให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกันได้

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ° Ban Dan
- ⊙ Mœuông

หมู่บ้าน
เมือง

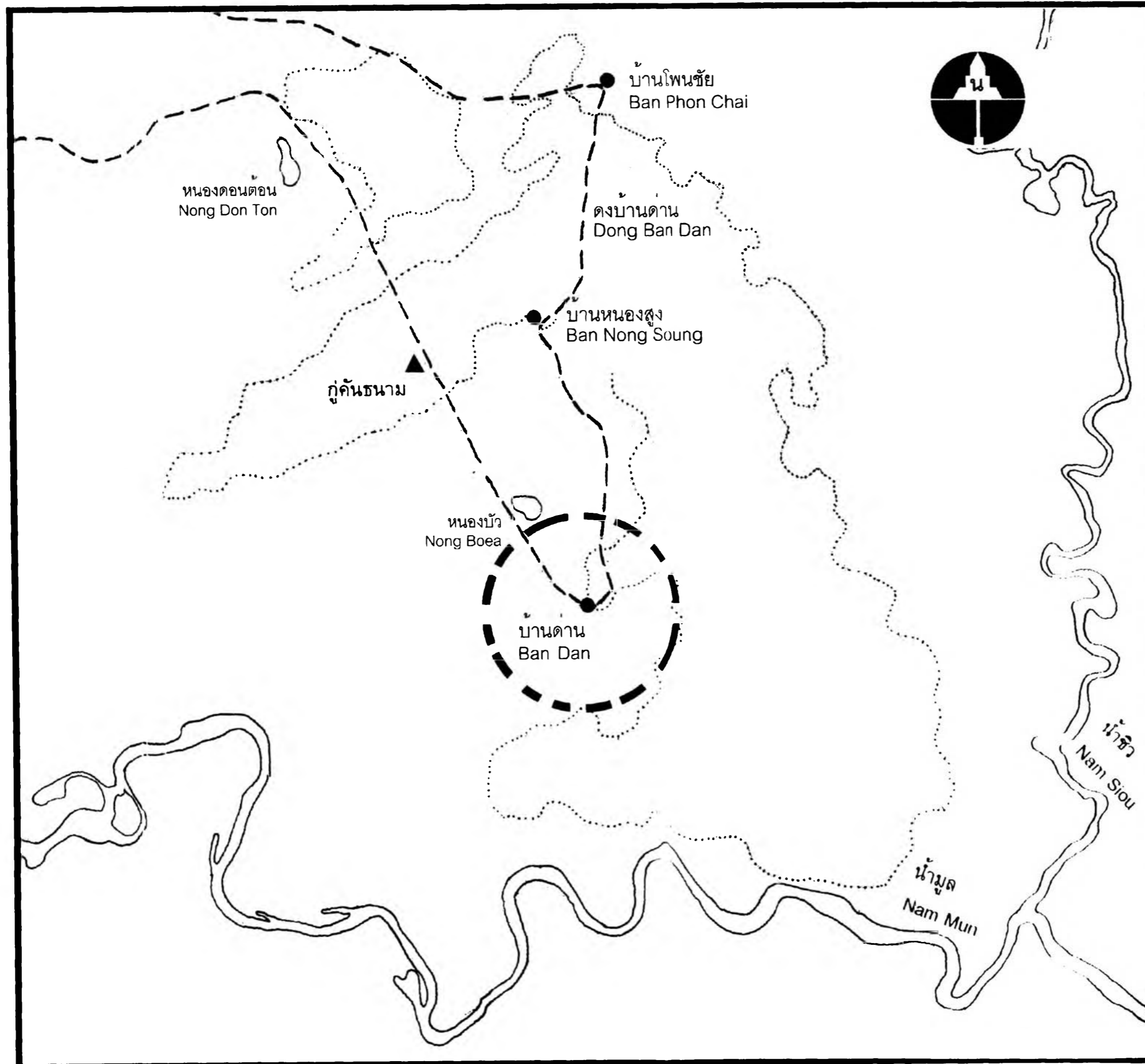
M o u n
แม่น้ำมูล
แม่น้ำสายเล็กๆ, หนอง

เส้นทางเดินทางของคณะสำรวจกรมแผนที่ทหารบก
ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านดำน (Ban Dan)

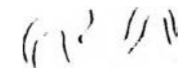
แผนที่ 5.4 แสดงตำแหน่งที่ตั้งจากทภักดาน (Ban Dan)

ที่มา : แผนที่ที่คณะสำรวจกรมแผนที่ทหารบก เขียนขึ้นเพื่การสำรวจภาคพื้นดินของกรมแผนที่ทหารบก พ.ศ. 2477

แผนที่ 5.5 แผนที่ภูมิทัศน์ (Landscape Map) บริเวณบ้านด่าน ซึ่งสร้างขึ้นโดยอ้างอิงตามบันทึกการเดินทางในลาว พ.ศ. 2426-2427 ของคณะสำรวจของ เอเจียน แอมอนิเย
 ที่มา : 1. หนังสือ Isan Travels : Northeast Thailand's Economy in 1883-1884 โดย Etienne Aymonier
 2. หนังสือบันทึกการเดินทางในลาว ภาคสาขา พ.ศ. 2440 แปลโดย ทนายสงฤทธิ์ ไชยวงศ์ สมนพการ ภาวโรจิตต์
 โดยการเขียนแผนที่ทำขึ้นจากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2517 กรมแผนที่ทหาร

คำอธิบายสัญลักษณ์

- บ้านด่าน
- บ้านโพนชัย
- บ้านหนองสูง
- หนองบัว
- หนองดอนตอน
- กุ้กันชนาม
- เส้นทาง
- แม่น้ำ
- เขตแดน
- ภูเขา

มาตรา 1000 500 0 1 กิโลเมตร
 Meters Kilometers

5.1.5 การประมวลผลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านด่าน(Ban Dan) จากแผนที่ภูมิประเทศ กรมแผนที่ทหารบกสำรวจ พ.ศ. 2480-2481 และพ.ศ. 2495-2496 (ที่มาข้อมูล : กองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร) (ดูแผนที่ 5.6 หน้า 112 ประกอบ)

5.1.5.1 ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

1. จากแผนที่เก่าที่กรมแผนที่ทหารบกสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2480-2481 ไม่พบว่า มีหมู่บ้านที่มีชื่อ บ้านด่าน แต่มีชื่อหมู่บ้านที่มีคำว่า ด่าน ประกอบด้วย 2 หมู่บ้าน คือ บ้านด่านใหญ่ และบ้านหลักด่าน ซึ่งจากตำแหน่งที่ตั้งของบ้านด่านจากบันทึกของแอมอนิเย สอดคล้องกับ ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านด่านใหญ่

2. บ้านด่านใหญ่ เป็นหมู่บ้านที่ค่อนข้างใหญ่และเป็นหมู่บ้านที่มีวัด

3. บ้านด่านใหญ่เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บริเวณชายขอบของป่าผืนใหญ่ อยู่ใน พื้นที่สูง 120 เมตรจากระดับน้ำทะเล

5.1.5.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านด่านใหญ่ (Ban Dan) และอยู่บริเวณชายขอบ แนวป่า ได้แก่

1. บ้านดั่ง	10. บ้านน้อย
2. บ้านหนองแสง	11. บ้านทัพสวย
3. บ้านโนนขี้หนู	12. บ้านหนองบัวดง
4. บ้านดอนไร่สูง	13. บ้านหนองจอก
5. บ้านหนองบ่อ	14. บ้านหลักด่าน
6. บ้านหนองสง	15. บ้านหนองยาง
7. บ้านหนองผึ่งแดง	16. บ้านโพนทราย
8. บ้านยางขี้เหล็ก	17. บ้านหนองผือ
9. บ้านดงแดง	

5.1.5.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านด่านใหญ่ ได้แก่

1. หนองบัวด่าน อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านด่านใหญ่ โดยห่างจาก บ้านด่านใหญ่ประมาณ 1 กิโลเมตร และอยู่ทางด้านขวาของเส้นทางเกวียน

2. หนองดอนต้อน (Nong Don Ton) เป็นหนองน้ำที่มีน้ำตลอดปี ลึกประมาณ 1-2 เมตร อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านด่านใหญ่ โดยห่างจากบ้านด่านใหญ่ประมาณ 3 กิโลเมตร อยู่ใกล้แนวป่าไม้ ซึ่งมีหมู่บ้านหนองบัวและบ้านยางดอแทรกตัวอยู่

3. แม่น้ำมูล (Moun) อยู่ทางทิศใต้ของบ้านด่านใหญ่ มีความลึกประมาณ 2-10 เมตร มีขอบตลิ่งค่อนข้างชัน

4. ลำเสียว อยู่ในทิศตะวันออกของบ้านด่านใหญ่ เป็นลำน้ำที่มีความลึกประมาณ 1-5 เมตร และมีขอบตลิ่งค่อนข้างชัน

5. ปากลำน้ำเสียว ซึ่งเป็นบริเวณที่ลำน้ำเสียว และแม่น้ำมูล ไหลมาบรรจบกัน อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้านด่านใหญ่ โดยอยู่ห่างจากบ้านด่านใหญ่ประมาณ 3.5 กิโลเมตร

6. ดงบ้านด่าน (Dong Ban Dan) เป็นป่าผืนใหญ่ ที่มีพื้นที่หลายตารางกิโลเมตร โดยมีหมู่บ้านแทรกตัวอยู่ตามแนวชายป่าหลายหมู่บ้าน ดังที่กล่าวข้างต้น ซึ่งแนวป่าอยู่ในลักษณะโอบล้อมบ้านด่านใหญ่ โดยมีทุ่งโล่งซึ่งเป็นพื้นที่ทำนากัน

5.1.5.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.1.5.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

ทุ่งโล่งระหว่างผืนป่ามีการใช้ประโยชน์ในการทำนา ซึ่งมีกระจายอยู่ทั่วไป

5.1.6 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์บริเวณบ้านด่าน (Ban Dan) โดยการเปรียบเทียบแผนที่ภูมิประเทศ ที่กรมแผนที่ทหารบกสำรวจ พ.ศ. 2480-2481 และพ.ศ. 2495-2496 กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

5.1.6.1 ด้านกายภาพ (The Physical)

ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านด่านตามบันทึกของแอมอนิเย(พ.ศ. 2427) เมื่อพิจารณาจากแผนที่เก่าซึ่งสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2495-2496 แสดงให้เห็นว่าบ้านด่านใหญ่ เป็นหมู่บ้านซึ่งอยู่ในที่ดอนใกล้ที่ลุ่มริมแม่น้ำมูล ลักษณะของพื้นที่โดยรอบหมู่บ้านที่เป็นที่โล่งสลับกับป่าละเมาะและป่าผืนใหญ่ ซึ่งพื้นที่โล่งมีการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำนาเป็นหลัก ส่วนดงบ้านด่าน (Dong Ban Dan) ซึ่งเป็นป่าดงผืนใหญ่ที่อ้างถึงในบันทึกของแอมอนิเยและปรากฏในแผนที่ภูมิทัศน์ จะเห็นว่าในปี พ.ศ. 2495 พื้นที่ป่าไม้ยังมีลักษณะที่ค่อนข้างสมบูรณ์ ซึ่งคนในพื้นที่เรียกว่า ดงปู่ โดยมีป่าพื้นที่เล็กๆ กระจายทั่วพื้นที่ใกล้เคียงกับดงปู่ และบริเวณที่โล่งตอนบนซึ่งติดต่อกับดงปู่ก็ปกคลุมด้วยป่าไผ่เป็นบริเวณกว้าง

แหล่งน้ำที่ปรากฏในเอกสารการบันทึกการสำรวจ (พ.ศ. 2427) และแผนที่ภูมิทัศน์ ได้แก่ น้ำมูล (Nam Mun) น้ำชีว(Nam Siou) หนองบัว(Nong Boea) และหนองดอนต้อน ในแผนที่เก่า พ.ศ.2495 แหล่งน้ำดังกล่าวยังคงมีอยู่เช่นเดิม แต่มีชื่อเรียกที่แตกต่างได้แก่

- น้ำชีว(Nam Siou) คือ ลำเสียว
- หนองบัว(Nong Boea) คือ หนองบัวด่าน

โดยแผนที่เก่า (พ.ศ.2427) ยังแสดงให้เห็นข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ของแม่น้ำมูลและลำเสียว ได้แก่ บริเวณริมตลิ่งของแม่น้ำทั้งสองสายมีลักษณะสูงชัน ซึ่งลำเสียวมีความลึกประมาณ 1-5 เมตร และแม่น้ำมูลมีความลึกประมาณ 2-10 เมตร โดยแม่น้ำมูลและลำเสียวประกอบด้วยแหล่งน้ำย่อยๆตลอดสาย เช่น เลิงโคน เลิงอีแซว กุดเชื่อม กุดฮี กุดตอ กุดแสนอ่อน นอกจากนี้บริเวณปากแม่น้ำ ซึ่งเป็นจุดบรรจบของลำเสียวและแม่น้ำมูล อยู่ห่างจากบ้านด่านใหญ่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เป็นพื้นที่สันดอน ส่วนหนึ่งในจำนวนหลาย ๆ ส่วน ตลอดลำน้ำมูล การสัญจรระหว่างหมู่บ้านยังเป็นเส้นทางเกวียนและทางเดินเท้า ซึ่งตัดผ่านพื้นที่ป่าไม้ดงกุหลาบหลายส่วนด้วย โดยโครงข่ายเส้นทางสัญจรกระจายทั่วพื้นที่ แต่ไม่เป็นระบบ

5.1.6.2 ด้านสังคม (The Social)

หมู่บ้านที่อ้างถึงในบันทึกของแอมอนิเย (พ.ศ.2427) และแผนที่ภูมิทัศน์ ได้แก่ บ้านโพนชัย(Ban Phon Chai) และบ้านหนองสูง(Ban Nong Soung) โดย

1. บ้านโพนชัย (Ban Phon Chai) คือ บ้านโพนทราย ในแผนที่เก่า พ.ศ.2495
2. บ้านหนองสูง(Ban Nong Soung)คือ บ้านหนองสูงในแผนที่เก่า พ.ศ.2495

จะเห็นว่าหมู่บ้านที่ปรากฏในแผนที่เก่า พ.ศ.2495 เพิ่มเติมจากแผนที่ภูมิทัศน์ (พ.ศ.2427) หลายหมู่บ้าน ส่วนใหญ่อยู่บริเวณชายขอบของป่าดงกุ แต่ไม่มีการอ้างถึงในบันทึกของแอมอนิเย(พ.ศ.2427) แม้จะเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเส้นทางสัญจร เช่น บ้านหนองบ่อ ที่อยู่ระหว่างบ้านหนองสูง กับบ้านด่านใหญ่ อาจมีสาเหตุมาจาก

- คณะสำรวจไม่เดินทางผ่านหมู่บ้านนี้ จึงไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้าน
- ในปี พ.ศ.2427 ไม่มีหมู่บ้านนี้อยู่ในเส้นทางเดินของคณะสำรวจ

จากแผนที่เก่า พ.ศ. 2495 แสดงให้เห็นว่าบ้านด่านใหญ่เป็นชุมชนที่มีขนาด

ค่อนข้างใหญ่เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นๆที่อยู่ใกล้เคียง และน่าจะมีจำนวนประชากรในชุมชนมาก เมื่อพิจารณาจากเส้นทางสัญจรซึ่งเป็นทางเกวียนและที่ตั้งหมู่บ้านที่อยู่ในเส้นทางเดินทางสู่เมืองศรีสะเกษ เมืองใหญ่เมืองหนึ่งของภาคอีสาน จึงมีความเป็นไปได้ว่า น่าจะมีการติดต่อเชื่อมโยงกันระหว่างบ้านด่านใหญ่กับหมู่บ้านอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงอยู่เสมอ

5.1.6.3 ด้านเศรษฐกิจ(The Economic)

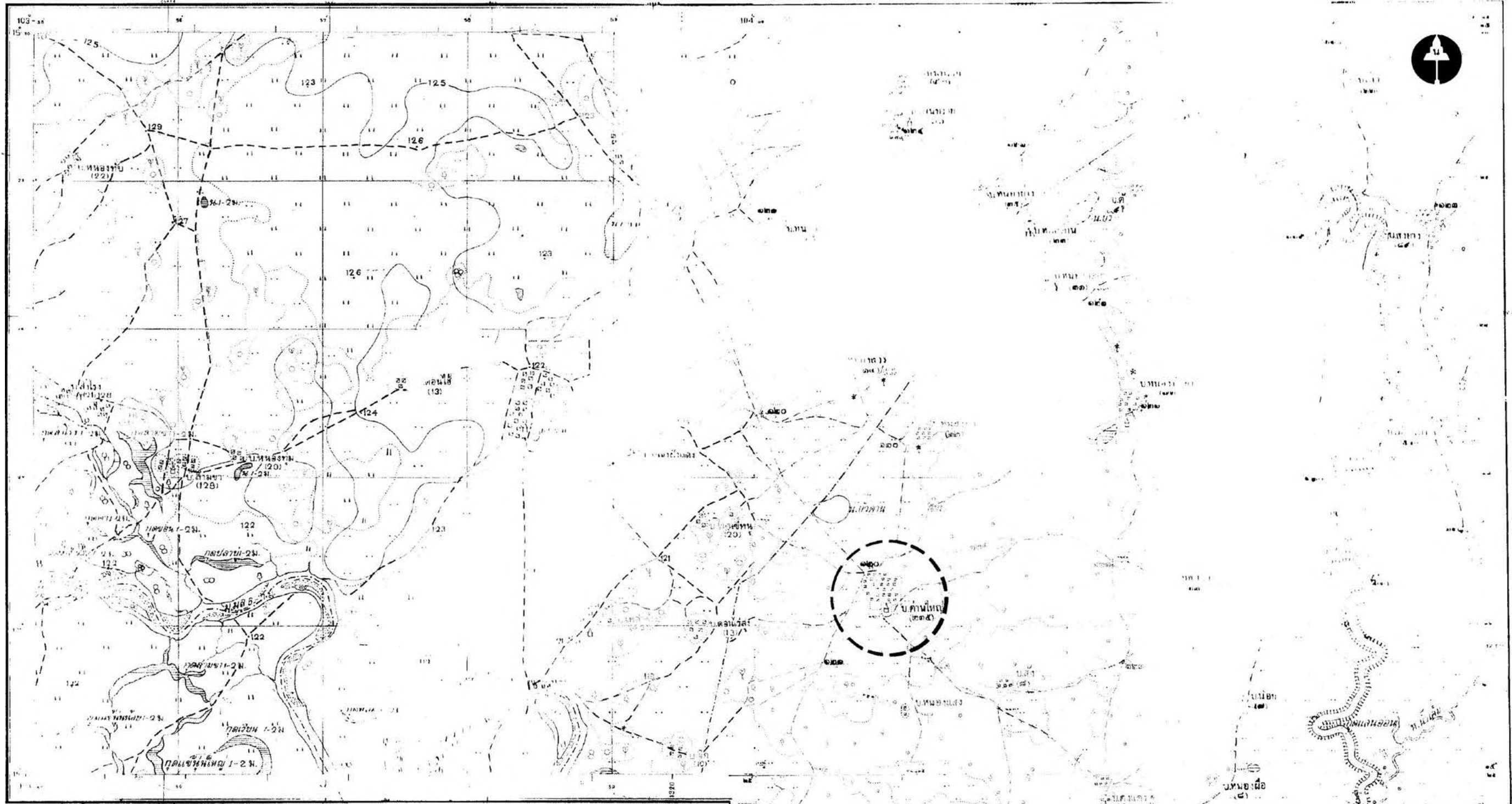
เมื่อพิจารณาข้อมูลจากแผนที่ สะท้อนให้เห็นว่าการที่บ้านด่านอยู่ในบริเวณเขตแดนจังหวัด ที่สามารถติดต่อกับเมืองสุวรรณภูมิ (Moeung Suvanna phoum or Si Phoum) เมืองรัตนบุรี (Moeung Ratanabouri) และเมืองศรีสะเกษ (Moeung Sisaket) ได้ และอยู่ในพื้นที่ที่มีทรัพยากรค่อนข้างสมบูรณ์คือ ป่าไม้ และผลผลิตจากป่าไม้ รวมถึงการที่มีพื้นที่ทำนาใกล้แหล่งน้ำ อาจช่วยให้ผลผลิตในการทำนาสูงด้วย แต่ทั้งนี้ในช่วงฤดูฝนบริเวณลุ่มน้ำมูลมักประสบปัญหาน้ำท่วม ซึ่งพื้นที่นาที่อยู่ใกล้แม่น้ำมูลอาจเกิดความเสียหายได้ ดังนั้น บ้านด่านจึงมีแนวโน้มที่จะมีการ

แลกเปลี่ยนทรัพยากรกับชุมชนอื่นๆยิ่งขึ้น โดยเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างผลผลิตทางการเกษตรกับอาหารหรือสินค้าที่จำเป็นต่อวิถีชีวิต เช่น ข้าวกับเกลือ ข้าวกับเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน หรือการซื้อขายแลกเปลี่ยนข้าว

5.1.6.4 ด้านวัฒนธรรม (The Cultural)

เมื่อพิจารณาจากแผนที่ทั้ง 2 ประเภทจะเห็นว่ามีความสอดคล้องกันในเรื่องของวัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐาน โดยตำแหน่งที่ตั้งของหมู่บ้านที่ปรากฏในแผนที่สามารถสรุปได้ดังนี้

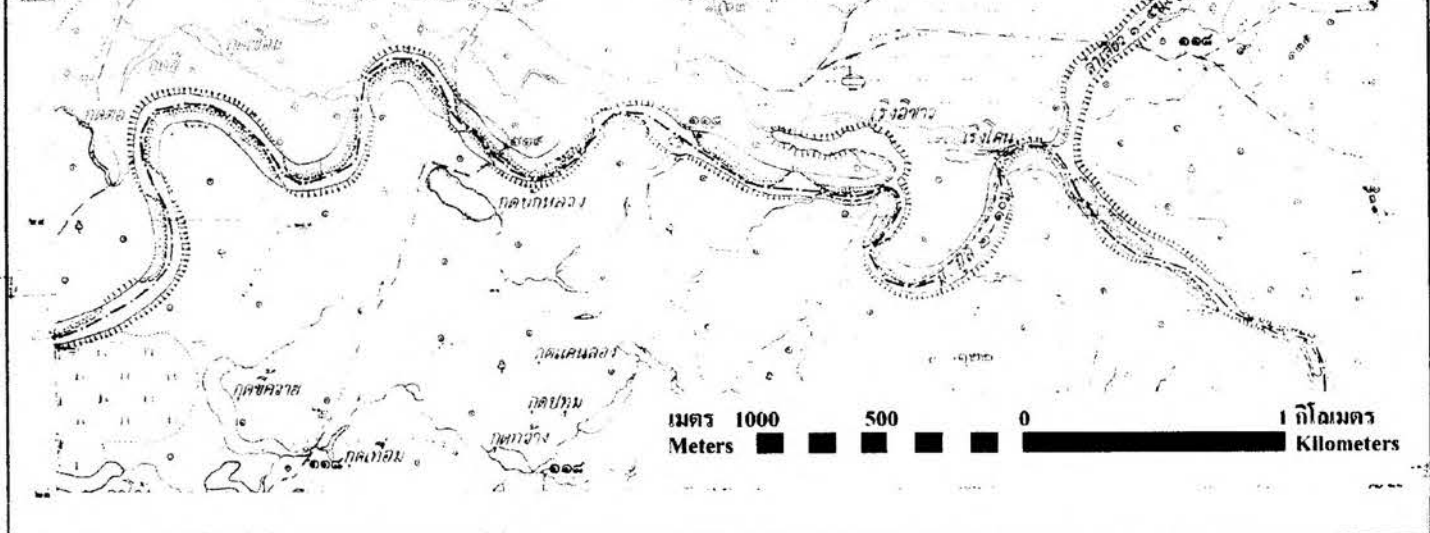
1. ตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ดอนหรือพื้นที่สูงกว่าพื้นที่โดยรอบเพื่อความปลอดภัยจากน้ำท่วม
2. ตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่อยู่ใกล้ป่าไม้ อาจเพื่อความสะดวกในการดำเนินชีวิตที่ต้องผูกพันกับป่าไม้ เช่น การใช้ไม้จากป่าสร้างบ้านเรือน การหาอาหารจากป่า เป็นแหล่งพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นยารักษาโรค
3. ตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ เพราะกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่เป็นการทำเกษตรกรรมซึ่งต้องพึ่งพิน้ำและธรรมชาติ
4. ไม่ตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่มีความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น บริเวณป่าดอนปู่ตา เขตวัด ซึ่งจากแผนที่ทั้งสองประเภทจะเห็นว่าลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนบริเวณนี้แม้จะมีจำนวนชุมชนเพิ่มขึ้น แต่ชุมชนเหล่านี้ไม่ได้อยู่ในพื้นที่ดงบ้านด่านหรือดงกุเลย แต่อยู่บริเวณชายขอบของป่า อาจมีความเป็นไปได้ว่า ชาวบ้านมีความเชื่อว่าจะตั้งบ้านด่านหรือดงกุเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นป่าอันเป็นที่ตั้งของกุ(กูดันธนาม) ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือ จึงถือว่าป่านี้เป็นเขตที่ห้ามบุกรุก

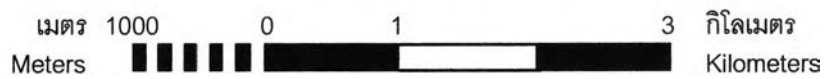
คำอธิบายสัญลักษณ์

	ป่าไม้		เส้นทางแควียน		หุงน้ำ
	หมู่บ้าน		หนองน้ำ, สระน้ำ		ป่าไผ่
	วัด		แม่น้ำชลประทานสูงชัน		ที่ดอน
	ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านดำน (บ้านดำนใหญ่, 2495 2496)				

แผนที่ 5.6 แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2495-2496 บริเวณบ้านดำน
 คาดการณ์เส้นทางตามบันทึกของเอเจียน แอมอนิเย
 จากเส้นทางสัญจรที่ปรากฏบนแผนที่ ซึ่งเป็นทางแควียน
 ที่มา : กองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร

เมตร 1000 500 0 1 กิโลเมตร
 Meters Kilometers

คำอธิบายสัญลักษณ์

- แนวเส้นทางการเดินทางโดยเกวียน ที่คาดการณ์ตามบันทึกของเอเจียน แอมอนิเย
- ป่าไม้ ที่แอมอนิเยอ้างถึงในบันทึกการเดินทาง
- ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านที่อ้างถึงในบันทึกการเดินทาง
- ทุงนา
- แม่น้ำ จุดหมายปลายทางธรรมชาติที่ใช้อ้างอิงตำแหน่งแห่งที่ในอดีต

แผนที่ 5.7 แสดงการซ้อนทับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ บนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2495-2496 มาตรฐาน 1: 25,000 บริเวณบ้านด่าน

5.1.7 การประมวลผลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านด่าน(Ban Dan) จากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 (ที่มาข้อมูล : กรมแผนที่ทหาร) (ดูแผนที่ 5.8 หน้า 118 ประกอบ)

5.1.7.1 ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

1. บ้านด่าน (Ban Dan) เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่การปกครองของอำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอโพธิ์ทอง และอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดร้อยเอ็ด

2. บ้านด่าน (Ban Dan) อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 118 เมตร

3. เป็นหมู่บ้านที่มีวัด 2 วัด คือ วัดโพธิ์ศรีสว่าง และวัดป่าศรีประจักษ์ และยังมีโรงเรียนบ้านด่าน

4. บ้านด่าน (Ban Dan) อยู่ต่อเนื่องกับแนวป่าดงกุ้ง โดยมีวัดป่าศรีประจักษ์อยู่คั่นระหว่างหมู่บ้านกับป่า

5.1.7.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านด่าน (Ban Dan) ได้แก่

1. บ้านคลีตุ่น	11. บ้านหนองบัวแดง	21. บ้านหนองซำ
2. บ้านโนนสังข์	12. บ้านหนองจอก	22. บ้านหนองบ่อ
3. บ้านดงแดง	13. บ้านหลักด่าน	
4. บ้านโนนสะอาด	14. บ้านหนองยาง	
5. บ้านหนองแห้ว	15. บ้านโพธิ์ทอง	
6. บ้านหนองซำไฮ	16. บ้านกุ่มคันทนาม	
7. บ้านหนองพอก	17. บ้านยางคำ	
8. บ้านทับส่วย	18. บ้านดอนหัวช้าง	
9. บ้านโนนสมบูรณ์	19. บ้านหนองฝิ่งแดง	
10. บ้านหนองบัวทอง	20. บ้านหนองสรวง	

5.1.7.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านด่าน (Ban Dan) ได้แก่

1. หนองบัวด่าน (Nong Bua Dan) อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านด่านใหญ่ โดยห่างจากบ้านด่านใหญ่ประมาณ 1 กิโลเมตร และอยู่ทางด้านขวาของทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2086 มีรูปทรงของหนองเป็นรูปสามเหลี่ยม

2. หนองบัว (Nong Bua) ในที่นี้หมายถึงหนองบัวดอนต้อน อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านด่าน โดยห่างจากบ้านด่านประมาณ 3 กิโลเมตร หมู่บ้านที่อยู่รอบๆหนอง มีชื่อที่เกี่ยวข้องกับหนองบัวทั้งสิ้น ได้แก่ บ้านหนองบัวดอนต้อน (Ban Nong Bou Don Ton) บ้านหนองบัวบาน (Ban Nong Bou Ban) และบ้านหนองบัวหลวงพัฒนา (Ban Nong Bou Phatthana)

3. แม่น้ำมูล (Moun) อยู่ทางทิศใต้ของบ้านด่าน

4. ลำเสียว อยู่ในทิศตะวันออกของบ้านด่าน

5. ปากลำน้ำเสียว ซึ่งเป็นบริเวณที่ลำน้ำเสียว และแม่น้ำมูล ไหลมาบรรจบกัน อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้านด่าน โดยอยู่ห่างจากบ้านด่านประมาณ 3.5 กิโลเมตร

6. ดงกู่ เป็นป่าผืนใหญ่ ที่มีพื้นที่หลายตารางกิโลเมตร โดยมีหมู่บ้านแทรกตัว อยู่ตามแนวชายป่าหลายหมู่บ้าน ดังที่กล่าวข้างต้น

5.1.7.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins) ได้แก่

กู่คันธนาม (Ku Khanthanam) เป็นกู่ที่สร้างสมัยลพบุรี (ขอม) สมัยพระเจ้า ชัยวรมันที่ 7 ในพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นอโรคยศาลา (สมชาย นิลอาธิ, สัมภาษณ์) ปัจจุบันอยู่ใน บริเวณวัดกู่คันธนาม ซึ่งอยู่ในขอบเขตของดงกู่ ป่าดงที่ค่อนข้างสมบูรณ์ โดยอยู่บนถนนทางหลวง แผนดิน หมายเลข 2086

5.1.7.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

การใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนมากเป็นพื้นที่เพื่อการทำนา และมีการใช้พื้นที่ป่าดงกู่ บางส่วนเพื่อการทำสวน

5.1.8 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์บริเวณบ้านด่าน (Ban Dan) โดยการ เปรียบเทียบแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิง เอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

5.1.8.1 ด้านกายภาพ (The Physical)

เมื่อพิจารณาจากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 จะเห็นว่าตำแหน่งที่ตั้งของบ้าน ด่าน(Ban Dan) ตามบันทึกของแอมอนิเย(พ.ศ. 2427) สอดคล้องกันโดยบ้านด่าน(Ban Dan) แต่ใน ปี พ.ศ. 2542 มีลักษณะทางกายภาพเปลี่ยนแปลงไป ดังนี้

1. มีการเพิ่มพื้นที่เพื่อการทำนา โดยการใช้พื้นที่ป่าไม้บางส่วน และขยายพื้นที่ โลงซึ่งมีอยู่เดิมให้สามารถใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น เช่น พื้นที่ป่าไม้ทางทิศใต้ของบ้านด่านในแผนที่ ภูมิทัศน์(พ.ศ.2427) จะเห็นว่ามึบริเวณที่โล่งแทรกอยู่ ซึ่งในแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 บริเวณที่ โลงนี้มีการขยายตัวและใช้ประโยชน์พื้นที่บริเวณนี้เพื่อการทำนา

2. พื้นที่ป่าดงกู่ซึ่งเป็นป่าที่สำคัญจากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 จะเห็นว่า ขอบเขตพื้นที่ป่ามีความใกล้เคียงกันกับดงบ้านด่านที่อ้างถึงในบันทึกของแอมอนิเย โดยในบันทึก ระบุว่าป่าที่ปกคลุมด้วยต้นไม้ใหญ่ประเภทตะเคียนและประดู่ และในแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ.2542 ป่าดงกู่เป็นป่าโปร่ง ซึ่งมีการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าไม้บางส่วน ในลักษณะของการปลูกพืช สวนและพืชไร่ โดยเฉพาะพื้นที่ป่าด้านทิศตะวันออกมีการใช้ประโยชน์พื้นที่ตลอดแนวป่า และพื้นที่

ป่าที่อยู่ทางทิศเหนือใกล้กับหนองดอนต้อน ปัจจุบัน (พ.ศ.2542) เป็นพื้นที่ราชการอำเภอโพธาราย ซึ่งมีการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าเดิมพื้นที่ โดยมีพื้นที่ป่าเหลืออยู่เฉพาะบริเวณที่เป็นวัด

ทั้งนี้ในพื้นที่ป่าดงกุ่มที่ติดต่อกับบ้านด่าน ยังมีสภาพป่าที่ค่อนข้างสมบูรณ์ โดยมีเพียงบางส่วนที่มีการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าเพื่อการทำไร่

3. มีการสร้างแหล่งน้ำเพิ่มขึ้น และปรับปรุงแหล่งน้ำธรรมชาติเดิม หนองบัว และหนองดอนต้อน แหล่งน้ำเดิมที่อ้างถึงในบันทึก(พ.ศ.2427) ซึ่งปัจจุบัน(พ.ศ.2542) คือ หนองบัว ด่านและหนองบัวดอนต้อน ตามลำดับ มีการขุดลอกและปรับปรุงพื้นที่ใหม่ตามนโยบายการพัฒนา ของรัฐบาล โดยหนองบัวด่านมีรูปทรงเป็นรูปสามเหลี่ยม และหนองบัวดอนต้อนส่วนบนเป็นรูปสี่เหลี่ยม และถมพื้นที่หนองส่วนล่างแล้วสร้างถนนล้อมรอบ

4. มีการปรับปรุงเส้นทางการสัญจรหลักเพื่อความสะดวกในการเดินทาง ระหว่างจังหวัด ซึ่งบริเวณบ้านด่านประกอบด้วยเส้นทาง 4 ประเภท คือ

4.1 ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2086 เป็นถนนแอสฟัลต์ ซึ่งเป็นเส้นทางหลักที่ใช้เดินทางสู่อำเภอราชสีห์ จังหวัดศรีสะเกษ ถนนสายนี้สร้างโดยอ้างอิงจากเส้นทางเกวียนในอดีตซึ่งสอดคล้องกับแผนที่ภูมิทัศน์(พ.ศ.2427)

4.2 ถนนลูกรังอัดแน่น กว้าง 1 เลน เป็นถนนเพื่อการสัญจรระหว่างหมู่บ้าน ซึ่งเป็นเส้นทางเกวียนที่ใช้สัญจรมาตั้งแต่อดีต โดยถนนประเภทนี้เป็นเส้นทางที่ผ่านป่าดงกุ่ม

4.3 ถนนที่มีสภาพพื้นถนนอ่อน เป็นถนนเพื่อการสัญจรระหว่างหมู่บ้านมาตั้งแต่อดีตอีกแบบหนึ่ง แต่สามารถใช้ได้สะดวกเฉพาะฤดูแล้ง เพราะในช่วงฤดูฝนถนนจะลื่นและเป็นโคลนทำให้การสัญจรไม่สะดวก ซึ่งถนนประเภทนี้ยังมีทั่วไปในพื้นที่ป่าดงกุ่ม

4.4 เส้นทางเกวียน มีเพียงสองเส้นทางที่มีความชัดเจน โดยเป็นเส้นทางที่ใช้สัญจรในพื้นที่ป่าดงกุ่มในส่วนที่ยังเป็นป่าที่มีความสมบูรณ์

5.1.8.2 ด้านสังคม (The Social)

หมู่บ้านที่อ้างถึงในบันทึกของแอมอนิเย (พ.ศ.2427) และแผนที่ภูมิทัศน์ ได้แก่ บ้านโพนชัย(Ban Phon Chai) และบ้านหนองสูง(Ban Nong Soung) โดย

1. บ้านโพนชัย (Ban Phon Chai) คือ บ้านโพธาราย ซึ่งเป็นตัวอำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด ในแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ.2542

2. บ้านหนองสูง(Ban Nong Soung) คือ บ้านหนองสูงในแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ.2542

ซึ่งจากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ.2542 แสดงให้เห็นว่าจำนวนหมู่บ้านที่ปรากฏในแผนที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นจากแผนที่ภูมิทัศน์ (พ.ศ.2427) โดยหมู่บ้านทั้งหมดอยู่บริเวณรอบๆป่าดงกุ่ม

มีการก่อสร้างสาธารณูปการเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชากรในชุมชน เช่น โรงเรียน สถานีอนามัย ซึ่งบ้านด่านเป็นหมู่บ้านใหญ่ สิ่งที่เชื่อมความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนในชุมชนเดียวกันกับชุมชนใกล้เคียง ได้แก่

1. วัดมี 2 วัด คือ วัดโพธิ์ศรีสว่าง (วัดบ้าน) และวัดป่าศรีประจักษ์
2. โรงเรียนมี 2 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านด่าน เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา และ

โรงเรียนด้านอุดมศึกษา เป็นโรงเรียนระดับมัธยม

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2086 ทำให้ชุมชนบ้านด่านสามารถติดต่อกับชุมชนอื่นๆ ได้สะดวกยิ่งขึ้น

5.1.8.3 ด้านเศรษฐกิจ (The Economic)

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2086 น่าจะทำให้ชุมชนบ้านด่านสามารถติดต่อกับชุมชนอื่นๆ ได้สะดวกยิ่งขึ้น ซึ่งน่าเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างผลผลิตทางการเกษตรกับอาหารหรือสินค้าที่จำเป็นต่อวิถีชีวิต เช่น ข้าวกับเกลือ ข้าวกับเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน หรือการซื้อขายแลกเปลี่ยนข้าว โดยพื้นที่ที่น่าจะเป็นศูนย์กลางเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าและทรัพยากรระหว่างบ้านด่านกับชุมชนอื่นๆ คือ ตัวอำเภอโพธาราย

5.1.8.4 ด้านวัฒนธรรม (The Cultural)

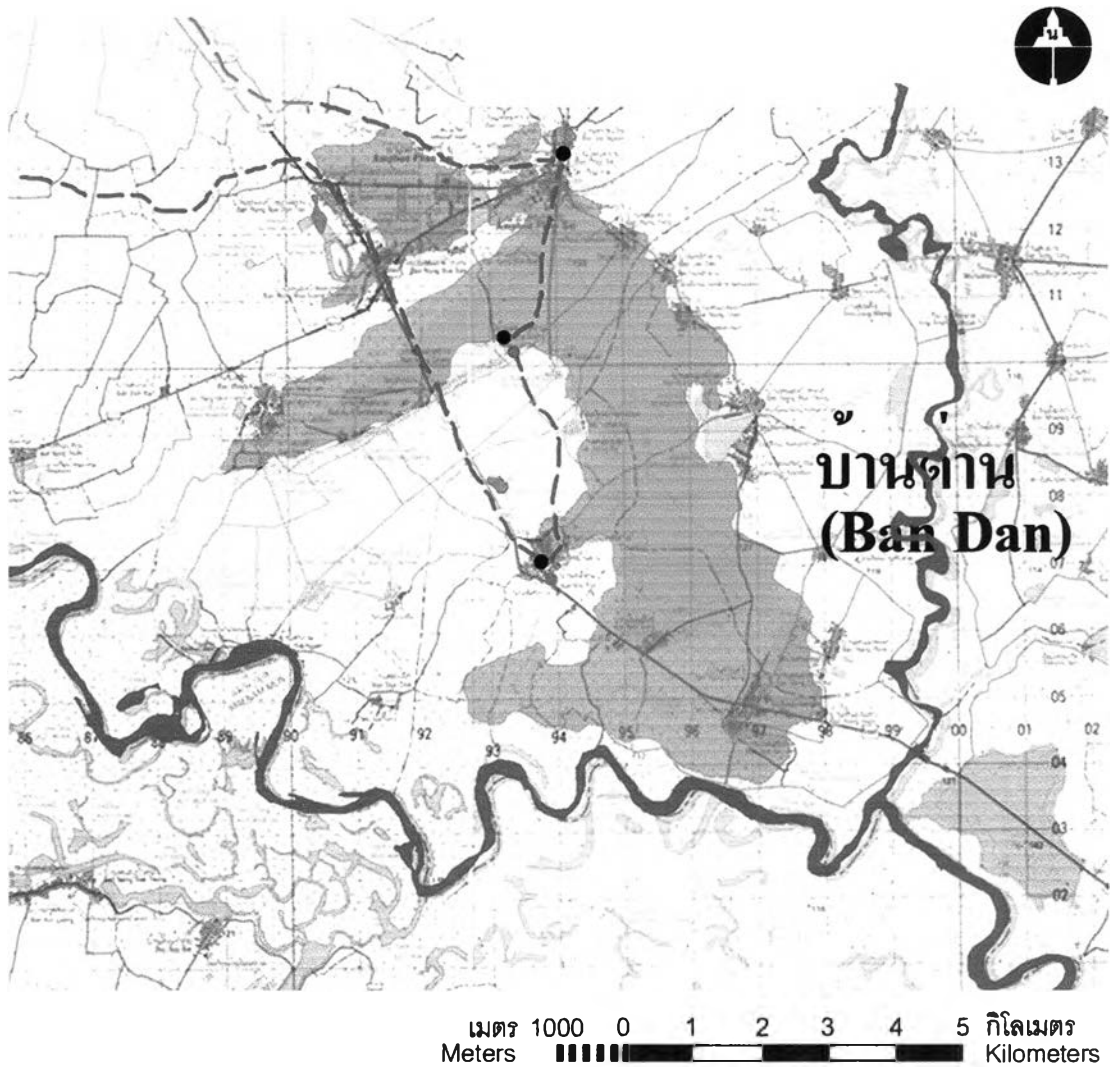
เมื่อพิจารณาจากแผนที่ทั้ง 2 ประเภทสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนคือ การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าซึ่งทำให้ลักษณะของป่าเปลี่ยนแปลงไป แต่บริเวณบ้านด่านมีสภาพป่าที่ค่อนข้างสมบูรณ์ ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากคนในชุมชนยังตระหนักในความเชื่อว่าดงกุเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ตำแหน่งที่เป็นพื้นที่กั้นชนระหว่างบ้านด่านกับพื้นที่ป่า คือ วัดป่าศรีประจักษ์ ซึ่งวัดถือเป็นเขตอภัยทานที่ชาวบ้านให้ความนับถือ จึงน่าจะมีส่วนช่วยให้พื้นที่ป่ายังคงสภาพเดิมไว้ได้

แผนที่ 5.8 แผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ้านด่าน (Ban Dan) พ.ศ. 2542
 ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

() ตำแหน่งที่ตั้งจาก 000 000 000

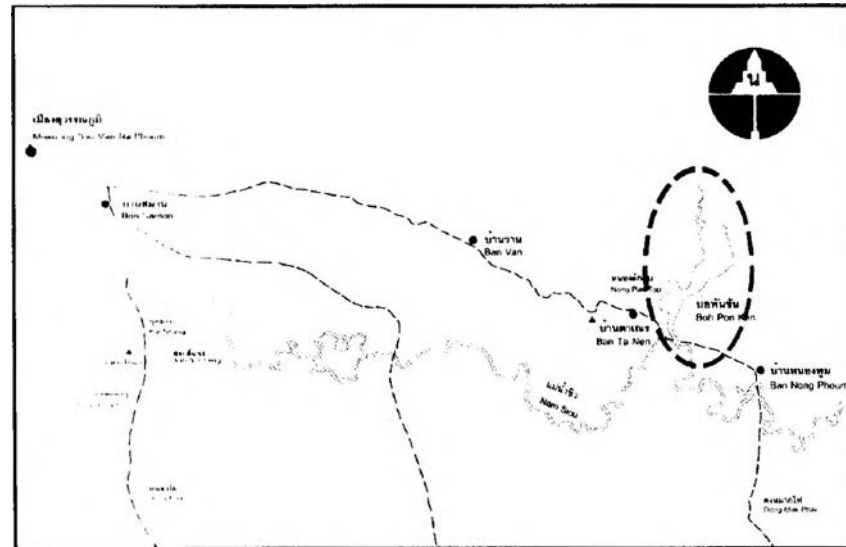
คำอธิบายสัญลักษณ์

- แนวเส้นทางการเดินทางโดยเกวียน ที่คาดการณ์ตามบันทึกของเอเจียน แอมอนิเย
- ป่าไม้ ที่แอมอนิเยอ้างถึงในบันทึกการเดินทาง
- ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านที่อ้างถึงในบันทึกการเดินทาง
- ทุ่งนา
- แม่น้ำ จุดหมายตาทางธรรมชาติที่ใช้อ้างอิงตำแหน่งแห่งที่ในอดีต

แผนที่ 5.9 แสดงการซ้อนทับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ บนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 มาตรฐาน 1: 50,000 บริเวณบ้านด่าน

บันทึกของ เอเจียน แอมอนิเย	แผนที่ ภูมิทัศน์	แผนที่ภูมิภาค พ.ศ. 2480-2481 และ พ.ศ. 2495-2496	แผนที่ ภูมิภาค พ.ศ. 2542	สถานภาพปัจจุบัน	
				พบ	ไม่พบ
บ้านด่าน เป็นเขตแดน จังหวัด	ชื่อหมู่บ้านคือ บ้านด่าน	ชื่อหมู่บ้านคือ บ้านด่าน ใหญ่	ชื่อหมู่บ้าน คือ บ้าน ด่าน	*	
ดงบ้านด่าน ป่าใหญ่มีต้น ประดู่ และต้น ตะเคียน มีกู๋ (ซาก โบราณสถาน สมัยขอม)	เป็นพื้นที่ป่า ใหญ่ วางตัว ยาวในแนว เหนือ - ใต้	ไม่ปรากฏชื่อ เป็นพื้นที่ ป่าทึบ รูปร่างยาวในแนว เหนือ-ใต้	ปัจจุบันคนในพื้นที่ และพื้นที่ใกล้เคียง เรียกว่า ดงกู๋ เป็นป่า ทึบ ประกอบด้วยไม้ ยืนต้นขนาดใหญ่ จำพวกต้นยางประดู่ ภายในป่ามี โบราณสถานสมัย ลพบุรี (ขอมโบราณ) ชื่อ กู๋คันธนาม	*	
ปากชิว เป็นที่แม่น้ำชิว และแม่น้ำมูล ไหลมาบรรจบกัน	ปรากฏในแผนที่ ซึ่งเป็นจุด บรรจบของ แม่น้ำชิว (ลำ น้ำเสียว) และ แม่น้ำมูล	ปรากฏในแผนที่ ซึ่งเป็น จุดบรรจบของแม่น้ำชิว (ลำน้ำเสียว) และแม่น้ำ มูล	ปรากฏในแผนที่ ปัจจุบัน ในพื้นที่จริงมี ลักษณะเป็นปากลำ น้ำเสียว ซึ่งไหล บรรจบกับแม่น้ำมูล เป็นพื้นที่ที่มีน้ำท่วม สูงในฤดูน้ำหลาก	*	
หนองบัว อยู่ด้านขวาของ เส้นทางเดินทาง ทิศตะวันตกเฉียง เหนือของบ้าน ด่าน	เป็นหนองน้ำที่ อยู่ใกล้กับบ้าน ด่าน ในทิศ ตะวันตกเฉียง เหนือ	เป็นหนองน้ำที่อยู่ใกล้กับ บ้านด่านใหญ่ โดยมี รูปทรงของหนองเป็นทรง รี	เป็นหนองน้ำ ธรรมชาติที่อยู่ใกล้กับ บ้านด่านในทิศ ตะวันตกเฉียงเหนือ มี การขุดลอกและปรับ รูปร่างของหนอง เป็น รูปทรงสามเหลี่ยม	*	

ตาราง 5.1 สรุปการเปรียบเทียบข้อมูล เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์
ในพื้นที่ศึกษาตัวอย่างที่ 1 (Study Site) บ้านด่าน (Ban Dan)

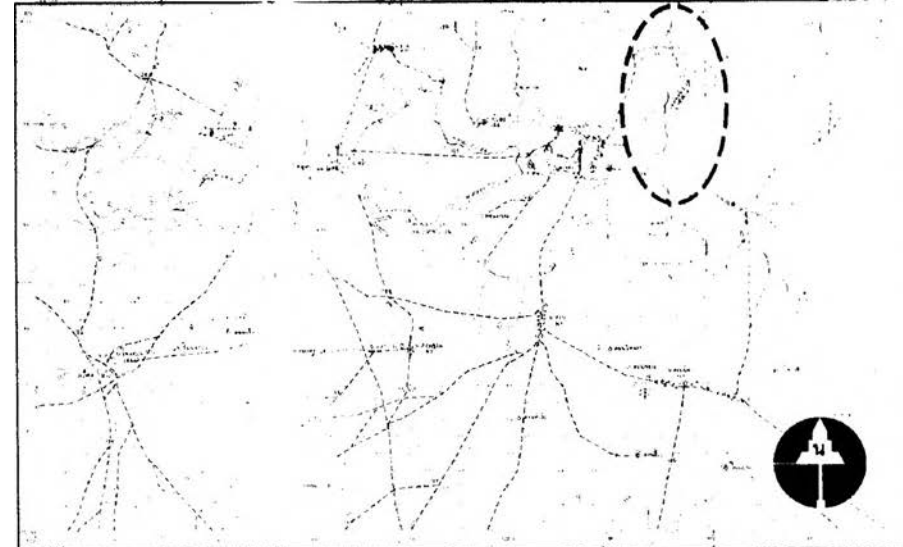
● ตำแหน่งที่ตั้งของ บ่อพันขัน (Boh Pon Kan) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites)

- ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้าน จากบันทึกของแอมอนิเย

แผนที่ภูมิทัศน์ (Landscape Map) บริเวณบ่อพันขัน (Boh Pon Kan) ซึ่งจัดทำโดยทางอังกฤษตามบันทึกการเดินทางในลาว พ.ศ. 2427 ของคณะสำรวจทางทะเลจีน แอมอนิเย

ที่มา : 1. หนังสือ Isan Travels : Northeast Thailand's Economy in 1883-1884 โดย Etienne Aymonier

2. หนังสือบันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 แปลโดย ทองสมุท โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์ โดยกรมแผนที่ทหารบกและกรมแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 จากกรมแผนที่ทหาร

○ ตำแหน่งที่ตั้งของ บ่อพันขัน (Boh Pon Kan) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites)

แผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ่อพันขัน ประกอบจากแผนที่เก่าที่กรมแผนที่ทหารบกสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2495-2496 และคาดการณ์เส้นทางตามบันทึกของเอเจียน แอมอนิเยจากเส้นทางสัญจรที่ปรากฏอยู่ในแผนที่ ซึ่งเป็นทางเกวียน
ที่มา : กองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร

○ ตำแหน่งที่ตั้งของ บ่อพันขัน (Boh Pon Kan) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites)

แผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ่อพันขัน (Boh Pon Kan) ซึ่งจัดทำโดยทางอังกฤษตามบันทึกการเดินทางในลาว พ.ศ. 2427 ของคณะสำรวจทางทะเลจีน แอมอนิเย

รูปที่ 5.10 แสดงแผนที่ซึ่งเป็นข้อมูลอ้างอิงหลักในการศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ในพื้นที่ศึกษาตัวอย่างที่ 2 บ่อพันขัน (Boh Pon Kan)

5.2 พื้นที่ศึกษาตัวอย่างที่ 2 บ่อพันขัน (Bo Pon Kan)

5.2.1 การประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ่อพันขัน(Boh Pon Kan)จากเอกสารบันทึกการสำรวจของ เอเจียน แอมอนิเย

“ขณะที่คณะสำรวจพักอยู่ที่เมืองสุวรรณภูมิ สโรคนเขมรที่แปลภาษาให้แอมอนิเย ได้เดินทางไปเที่ยวชมบ่อพันขัน (Bo Pon Kan) คนเดียว โดย” ไปทางทิศตะวันออกซึ่งเป็นแหล่งที่มีการผลิตเกลือมากแห่งหนึ่งในประเทศลาว เขาได้ออกเดินทางจากเมืองไปในวันพุธที่ 23 มกราคม เวลา 7 โมงด้วยเกวียนในสภาพที่ไม่ดีเลย หลังจากผ่านป่าละเมาะบนพื้นดินทราย แล้ว เขาก็หยุดพักในเวลา 8.30 น. เพื่อพักรับประทานอาหารที่บ้านแวง (Ban Veng) ซึ่งมีกระท่อมของพวกคนลาวอยู่ 8 หลัง ชาวบ้านมีอาชีพทำนาและผลิตเกลือ เวลาประมาณ 10 โมงเขาออกเดินทางต่อไป แต่พอเดินทางไปได้สักครึ่งชั่วโมงเขาจำต้องหยุดที่บ้านวาน (Ban Van) ซึ่งมีกระท่อมอยู่ 14 หลัง และเขาต้องส่งเกวียนคืนไปเพราะวัวไม่ยอมออกเดินทาง เขาเลยจำเป็นต้องเดินทางด้วยเท้าต่อไป พอเวลาประมาณเที่ยงก็มาถึงบ่อพันขัน เขาหยุดที่วัดแห่งหนึ่งซึ่งมีเจดีย์ที่ก่อด้วยอิฐ ที่หมู่บ้านนี้มีกระท่อมซึ่งเป็นของพวกคนลาวอยู่ 25 หลัง พวกเขามีอาชีพทำนาและผลิตเกลือ เลยจากที่นี่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเขาผ่านไปใกล้ๆหนองผักตบ (Nong Pak Top) เป็นหนองซึ่งอยู่ด้านซ้ายของถนน อีกไม่นานก็หยุดพักเพื่อเปลี่ยนคนนำทางที่บ้านตาเนร (Ban Ta Nen) ซึ่งเป็นหมู่บ้านเล็กๆ และมีกระท่อมของพวกคนลาวอยู่ 10 กว่าหลัง ซึ่งทำการผลิตเกลือเหมือนกับประชาชนหมู่บ้านอื่นในเขตนี้ ที่ทำการผลิตเกลืออยู่ห่างจากบ้านตาเนร 10 นาที

บ่อพันขันนั้นเป็นอ่างน้ำที่มีรูปลักษณะเป็นลำน้ำท่อนหนึ่ง ยาวประมาณ 2000 เมตร กว้าง 200 เมตร ท้องน้ำเต็มไปด้วยหินทรายแดงเป็นรูปกระดานหมากรุกธรรมชาติ มีขีดหินอื่นๆ ตั้งสูงชันที่ปลายมุมน้ำที่ยังมีน้ำขังอยู่พอท่วมเท้า น้ำเค็มมากซึ่งช่วยให้เม็ดเกลือปรากฏตามพื้นดินทั่วไป ทุกหมู่บ้านที่อยู่ล้อมอ่างน้ำนั้นจะพากันมาผลิตเกลือในฤดูแล้ง แล้วเขา (สโร) ก็ออกเดินทางจากบ่อพันขันไปทางทิศใต้ พอไปได้ไม่นานก็หยุดพักที่บ้านหนองพุม (Ban Nong Phoum) ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีกระท่อมอยู่ 40 หลัง เลยไปอีกหน่อยก็ข้ามแม่น้ำชีว (Nam Siou) เดินลัดทุ่งโล่งที่กว้างใหญ่ ซึ่งเรียกว่า ดงหมากไฟ (Dong Mak Phai) ซึ่งเป็นทุ่งที่เต็มไปด้วยหญ้าและกอไม้เล็กน้อย พอถึงฤดูฝนก็จะมีน้ำท่วมสูงถึงบั้นเอว และถ้าจะผ่านทุ่งนี้ไปก็จะต้องใช้เรือ เวลา 6 โมงครึ่งเขาได้หยุดพักนอนที่บ้านโพนชัย (Ban Phon Chai) ซึ่งมีวัดและกระท่อมอยู่ 40 หลัง ชาวบ้านที่นี่มีอาชีพทำนาและผลิตเกลือ เหมือนกับชาวบ้านอื่นๆในแถบนี้”

อ้างอิงจาก บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 แปลโดย
ทองสมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์. (2541) หน้า 39.

ข้อมูลที่ได้จากเอกสารบันทึกการสำรวจ ของเอเจียน แอมอนิเย สามารถจำแนกข้อมูล
ได้ดังนี้

5.2.1.1. ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

1. บ่อพันชั้นเป็นแหล่งผลิตเกลือที่ใหญ่แห่งหนึ่งของพื้นที่ภาคอีสาน โดยอยู่ทาง
ทิศตะวันออกเฉียงของเมืองสุวรรณภูมิ (Moeuong Suvannaphoum) อยู่ห่างจากเมืองสุวรรณภูมิ
ประมาณ 5 ชั่วโมง

2. เป็นอ่างน้ำที่มีรูปลักษณะเป็นลำน้ำท่อนหนึ่ง ยาวประมาณ 2000 เมตร
กว้าง 200 เมตร ท่อนน้ำเต็มไปด้วยหินทรายแดงเป็นรูปกระดานหมากรุกธรรมชาติ

3. มีโขดหินอื่นๆตั้งสูงชันที่ปลายมุมน้ำที่ยังมีน้ำขังอยู่พอท่วมเท้า น้ำเค็มมาก
ซึ่งช่วยให้เม็ดเกลือปรากฏตามพื้นดินทั่วไป ทุกหมู่บ้านที่อยู่ล้อมอ่างน้ำนั้นจะพากันมาผลิตเกลือใน
ฤดูแล้ง

5.2.1.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงบ่อพันชั้น (Boh Pon Kan) ได้แก่

1. บ้านแวง (Ban Veng)
2. บ้านวาน (Ban Van)
3. บ้านตาเนร (Ban Ta Nen)
4. บ้านหนองพุม (Ban Nong Phoum)
5. บ้านโพนชัย (Ban Phon Chai)
6. หมู่บ้านแห่งหนึ่งไม่มีชื่อ

5.2.1.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ่อพันชั้น ได้แก่

1. แม่น้ำชีว (Nam Siou)
2. หนองผักตบ (Nong Pak Top) อยู่เลยจากหมู่บ้านที่ไม่มีชื่อ ซึ่งวัดมีเจดีย์ที่
ก่อด้วยอิฐ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นหนองซึ่งอยู่ด้านซ้ายของถนน
3. ดงหมากไฟ (Dong Mak Phai) เป็นทุ่งโล่งที่กว้างใหญ่ ซึ่งเป็นเต็มไปด้วย
หญ้าและกอไม้เล็กน้อย พอถึงฤดูฝนก็จะมีน้ำท่วมสูงถึงบั้นเอว และถ้าจะผ่านทุ่งนี้ไปก็ต้องใช้เรือ

5.2.1.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ที่หมู่บ้านที่ไม่มีชื่อใกล้บ่อพันชั้น มีวัดซึ่งมีเจดีย์ที่ก่อด้วยอิฐ

5.2.2 การประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ่อพันชั้น(Boh Phon Kan) จากแผนที่ที่คณะ
สำรวจของแอมอนิเยเขียนขึ้นเพื่อประกอบรายงานการสำรวจ (ดูแผนที่หน้า 5.11 หน้า 127
ประกอบ)

5.2.2.1 ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

บ่อพันขัน (Bo Pon Kan) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองสุวรรณภูมิ (Moeung Suvannaphoum) โดยอยู่ทางทิศเหนือของบ้านด่าน (Ban Dan)

5.2.2.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงบ่อพันขัน (Bo Pon Kan) ได้แก่

1. บ้านตาเณร (Ban Tanen) อยู่ทางทิศตะวันตกของบ่อพันขัน
2. บ้านหนองพูน (Ban Nong Phoum) อยู่ทางทิศใต้ของบ่อพันขัน
3. บ้านบ่อพันขัน (Ban Bo Pon Kan) อยู่ทางทิศตะวันตกของบ่อพันขัน
4. บ้านวาน (Ban Van) อยู่ทางทิศตะวันตกของบ่อพันขัน
5. บ้านแวน (Ban Van) อยู่ทางทิศตะวันตกของบ่อพันขัน
6. บ้านโพนชัย (Ban Phon Sai) อยู่ทางทิศใต้ของบ่อพันขัน

5.2.2.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ่อพันขัน (Bo Pon Kan) ได้แก่

1. น้ำเสียว (Nam Siou) อยู่ทางทิศใต้ของบ่อพันขัน
2. แม่น้ำมูล (Moun) อยู่ทางทิศใต้ของบ่อพันขัน

5.2.2.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.2.3 การประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ่อพันขัน(Boh Phon Kan) จากแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map) (ดูแผนที่หน้า ประกอบ)

5.2.3.1 ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

บ่อพันขัน (Bo Pon Kan) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองสุวรรณภูมิ (Moeung Suvannaphoum) และอยู่ทางทิศเหนือของบ้านด่าน (Ban Dan)

5.2.3.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงบ่อพันขัน (Bo Pon Kan) ได้แก่

1. บ้านตาเณร (Ban Tanen) อยู่ทางทิศตะวันตกของบ่อพันขัน
2. บ้านหนองพูน (Ban Nong Phoum) อยู่ทางทิศใต้ของบ่อพันขัน
3. บ้านวาน (Ban Van) อยู่ทางทิศตะวันตกของบ่อพันขัน

5.2.3.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ่อพันขัน (Bo Pon Kan) ได้แก่

1. น้ำเสียว (Nam Siou) อยู่ทางทิศใต้ของบ่อพันขัน
2. แม่น้ำมูล (Moun) อยู่ทางทิศใต้ของบ่อพันขัน

3. นองผักตบ (Nong Pak Top) อยู่ทางทิศตะวันตกของบ่อพันธัน ใกล้กับบ้านตาเนรและอยู่ด้านขวาของเส้นทางเดินทาง

4. ดงหมากไฟ (Dong Mak Phai) อยู่ทางทิศใต้ของบ่อพันธัน โดยอยู่ทางใต้ของฝั่งแม่น้ำชีว (Nam Siou)

5.2.3.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

มีวัดซึ่งมีเจดีย์ที่ก่อด้วยอิฐ อยู่ทางทิศตะวันตกของบ่อพันธัน ซึ่งอยู่ใกล้กับหนองผักตบและบ้านตาเนร

5.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ่อพันธัน(Boh Pon Kan)โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารบันทึกการเดินทางและแผนที่ประกอบการสำรวจ กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

5.2.4.1 ด้านกายภาพ (The Physical)

ข้อมูลจากบันทึกของแอมอนิเยและแผนที่ภูมิทัศน์สามารถสรุปได้ บ่อพันธันอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองสุวรรณภูมิ (Moeuong Suvannaphoum) โดยเป็นอ่างน้ำที่มีลักษณะเป็นลำน้ำท่อนหนึ่ง ยาวประมาณ 2000 เมตร กว้าง 200 เมตร ซึ่งท้องน้ำเต็มไปด้วยหินทรายแดง โดยทางทิศใต้จะเชื่อมต่อกับแม่น้ำชีว (ลำน้ำเสียว)

น้ำในบ่อพันธันเค็มมาก ในช่วงฤดูแล้งจะมีเม็ดเกลือปรากฏอยู่ทั่วพื้นที่บ่อ โดยในฤดูแล้งทุกหมู่บ้านที่อยู่ล้อมบ่อพันธันจะพากันมาผลิตเกลือบริเวณบ่อ ซึ่งทำให้บ่อพันธันเป็นแหล่งผลิตเกลือที่ใหญ่แห่งหนึ่งของพื้นที่ภาคอีสาน จากบันทึกกล่าวว่าชาวบ้านในบริเวณนี้ มีอาชีพทำนาและผลิตเกลือ โดยจะผลิตเกลือในฤดูแล้ง แสดงว่าสามารถทำนาและผลิตเกลือในพื้นที่เดียวกันได้ในช่วงฤดูฝน โดยปริมาณน้ำฝนอาจช่วยให้ความเค็มเจือจางลง

5.2.4.2 ด้านสังคม (The Social)

เนื่องจากบ่อพันธันเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ สามารถเอื้อประโยชน์ต่อวิถีชีวิตของประชากรในพื้นที่ใกล้เคียงได้ จึงก่อให้เกิดการตั้งถิ่นฐานและใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณรอบๆบ่อ ซึ่งการประกอบกิจกรรมลักษณะเดียวกันในพื้นที่เดียวกันของหลายกลุ่มคน จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในลักษณะของการกำหนดข้อตกลงระหว่างกัน เช่น ช่วงเวลาของการผลิตเกลือ การปรับคนทีลวงเกินข้อห้าม

5.2.4.3 ด้านเศรษฐกิจ (The Economic)

บ่อพันธันเป็นแหล่งผลิตเกลือที่ใหญ่แห่งหนึ่งของภาคอีสาน ซึ่งเกลือเป็น

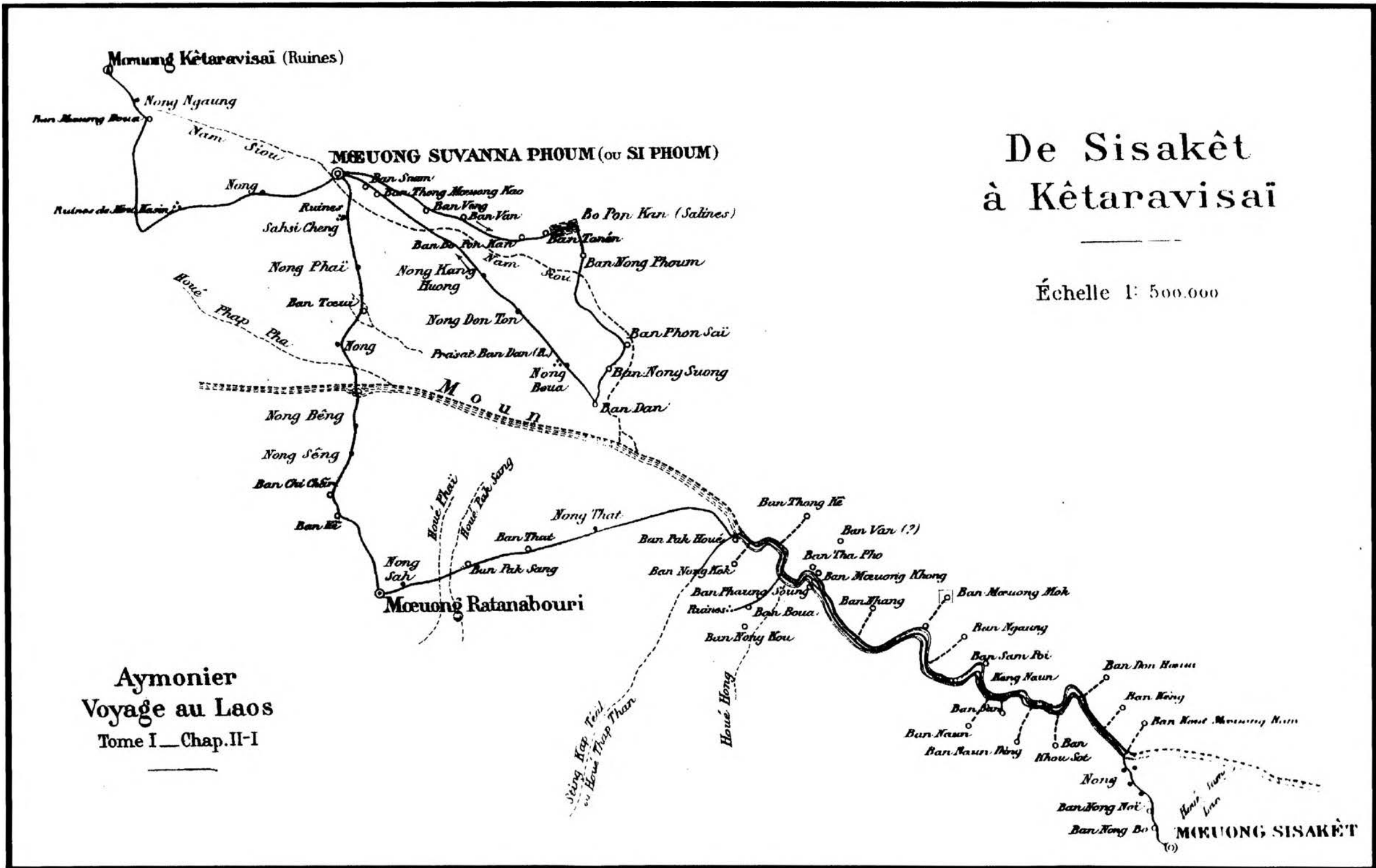
วัตถุประสงค์ที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของคนอีสานรวมถึงภูมิภาคใกล้เคียง เช่น การใช้ประกอบอาหาร การใช้หมักอาหาร การใช้เป็นวัตถุดิบในการทำปลาร้า เกล็ดดิบซึ่งเป็นเกล็ดสินเธาว์น่าจะเป็นสินค้าหลักที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มเล็กๆ และการแลกเปลี่ยนกับชุมชนที่มีขนาดใหญ่ในลักษณะของเมือง

5.2.4.1 ด้านวัฒนธรรม (The Cultural)

เป็นวัฒนธรรมอันเกี่ยวเนื่องกับการผลิตเกลือเป็นหลัก โดยลักษณะทางวัฒนธรรมกับลักษณะทางสังคมมีความใกล้เคียงและสัมพันธ์กัน โดยชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงบ่อพันธันและมีการผลิตเกลือ จะกำหนดวันที่สามารถผลิตเกลือที่บ่อพันธันได้ คือ ในวันที่ 3 หรือ 6 ของเดือนกุมภาพันธ์-เดือนมีนาคม ซึ่งจะมีการชุมนุมกันเพื่อทำพิธีบวงสรวงเทวดาอารักษ์ด้วย หมูเต่า คอวย ผลัดเปลี่ยนกันไปในแต่ละปี ซึ่งในปี พ.ศ. 2427 บวงสรวงด้วยหมู

ในการผลิตเกลือต้องปฏิบัติตามข้อห้ามบางข้อ เช่น ไม่ไปทศิระชะและไม่สวมหมวก นอกจากจะอาศัยหลบแดดด้วยร่มหรือหลบฝน หากล่วงเกินข้อห้ามตามประเพณีต้องจ่ายค่าปรับเป็นเหล่า 1 ขวด กับสัตว์ที่จะใช้ในการบวงสรวงเมื่อเริ่มพิธีการผลิตครั้งแรก โดยค่าปรับจะส่งให้แก่นางเทียม (คนทรง) ซึ่งเป็นผู้หญิงและถือว่าเป็นตัวแทนของบ่อเกลือ ตัวแทนของเทวดาอารักษ์ของบ่อเกลือ ซึ่งในปัจจุบัน (พ.ศ. 2427) เป็นชาวบ้านขมื่น (Ban Ka Min)

การผลิตเกลือบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลจะมีลักษณะที่เหมือนกัน โดยการผลิตเกลือที่บ่อพันธันจะเริ่มจากการเอาดินเค็มใส่ลงในรางไม้ยาวประมาณ 1 วา ซึ่งมีรูและอุดด้วยตะไคร้ไม้หรือหญ้า 1 กำ เพื่อทำการกรองเอาน้ำเค็ม พอ น้ำนั้นไหลลงจากที่กรองก็จะถูกนำไปเก็บไว้ เพื่อเอาไปต้มจนกลายเป็นเกลือ

Aymonier
Voyage au Laos
 Tome I—Chap. II-1

คำอธิบายสัญลักษณ์

○ Ban Nong Phoum

หมู่บ้าน

⊙ MÆUONG

เมือง

☞ Bo Pon Kan (Salines)

แหล่งน้ำ (บ่อน้ำขี้)

M o u n
 ██████████

แม่น้ำมูล

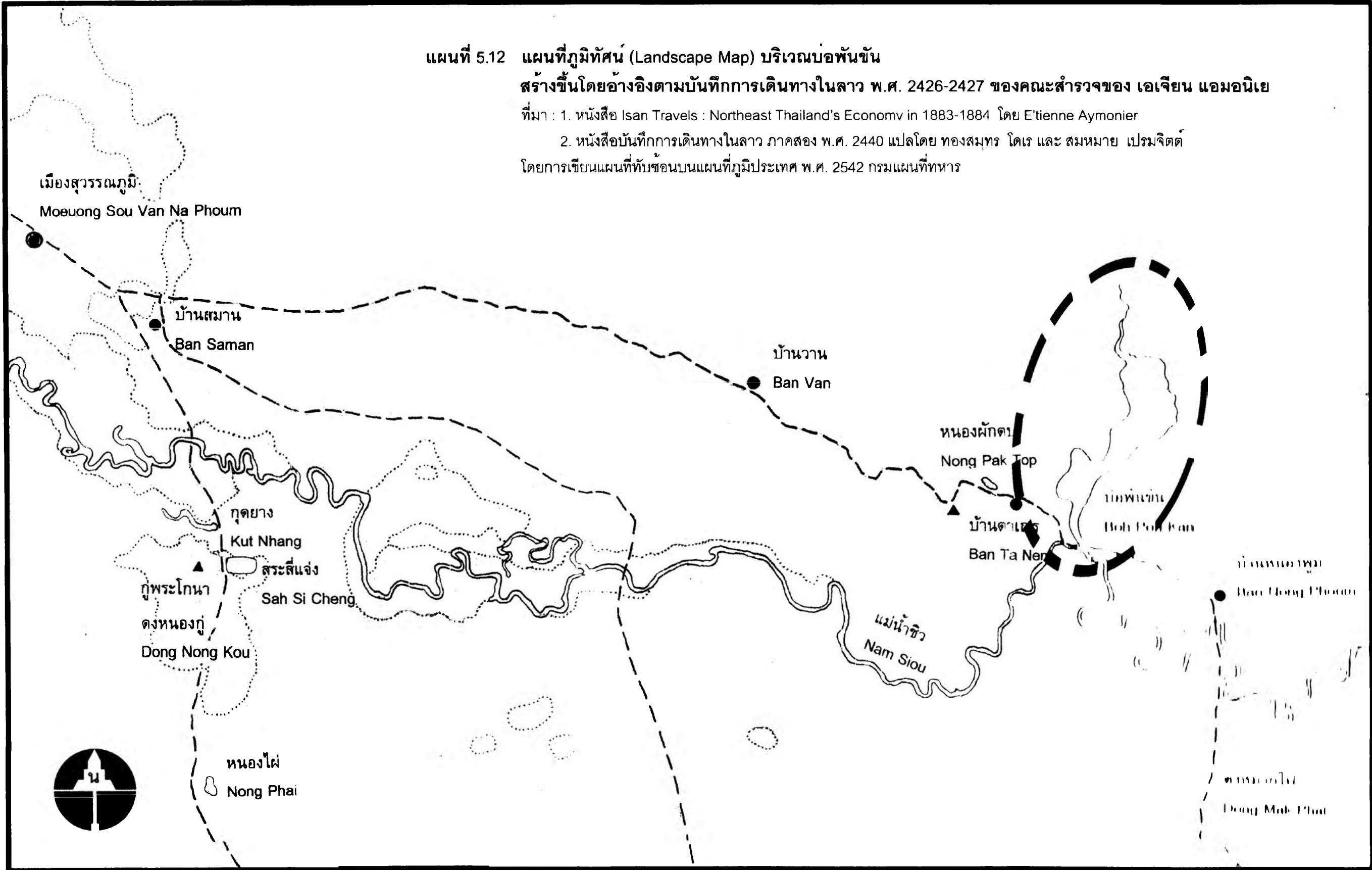
แม่น้ำสายเล็กๆ, ห้วย

เส้นทางเดินทางของคณะสำรวจชาวอเมริกัน แอมอนิเยร์
 ตำแหน่งที่ตั้งของบ่อน้ำขี้ (Boh Pon Kan)

แผนที่ 5.11 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของบ่อน้ำขี้ (Boh Pon Kan)

ที่มา : แผนที่ที่คณะสำรวจชาวอเมริกัน แอมอนิเยร์ เขียนขึ้นเพื่อประกอบรายงานการสำรวจ พ.ศ. 2426-2427

แผนที่ 5.12 แผนที่ภูมิทัศน์ (Landscape Map) บริเวณบ่อพันขัน
สร้างขึ้นโดยอ้างอิงตามบันทึกการเดินทางในลาว พ.ศ. 2426-2427 ของคณะสำรวจของ เอเจียน แอมอนิเย
 ที่มา : 1. หนังสือ Isan Travels : Northeast Thailand's Economy in 1883-1884 โดย E'tienne Aymonier
 2. หนังสือบันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 แปลโดย ทองสมุทรร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์
 โดยการเขียนแผนที่ทับซ้อนบนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 กรมแผนที่ทหาร

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ตำแหน่งที่ตั้งของบ่อพันขัน
- ป่าไม้
- แหล่งน้ำธรรมชาติ
- เมตร 1000 500 0 1
- เส้นทางการเดินทางของคณะสำรวจของเอเจียน แอมอนิเย ซึ่งเป็นเส้นทางที่เคยใช้กัน
- กิโลเมตร
- ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านจากบันทึกของแอมอนิเย

I 02611423

5.2.5 การประมวลผลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ่อพันขัน(Boh Phon Kan)จากแผนที่
ภูมิประเทศ ที่กรมแผนที่ทหารบกสำรวจ พ.ศ. 2480-2481 และพ.ศ. 2495-2496
(ที่มาข้อมูล : กองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร) (ดูแผนที่ 5.13 หน้า 132 ประกอบ)

5.2.5.1 ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

บ่อพันขัน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอสุวรรณภูมิ เป็นบ่อเกลือสินเธาว์ที่มีรูปลักษณะเป็นรูปทรงอิสระ (Free form) ในแนวเหนือใต้ มีความลึก 2-3 เมตร โดยประกอบด้วยเกาะแก่งภายในบ่อพันขันจำนวน 6 เกาะ พื้นที่รอบๆ บ่อพันขันเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่ป่า โดยรอบๆมีความสูง 120 เมตรจากระดับน้ำทะเล

5.2.5.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ่อพันขัน (Bo Pon Kan) ได้แก่

1. บ้านตาเนร	8. บ้านหญ้าหนอง
2. บ้านหนองดม	9. บ้านหนองคูณ (ไสล)
3. บ้านหนองเหี้ย	10. บ้านดงมะไฟ
4. บ้านตำแย	11. บ้านโนนสะอาด
5. บ้านหนองหล่ม	12. บ้านโตน
6. บ้านน้อย	13. บ้านหนองเหล็ก
7. บ้านวาน	

5.2.5.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ่อพันขัน (Bo Pon Kan) ได้แก่

- ลำเสียว เป็นลำน้ำที่ติดต่อกับบ่อพันขันทางทิศใต้ โดยมีความลึก 2-5 เมตร
- ป่าไม้เบญจพรรณที่ป เป็นป่าไม้ที่อยู่ติดต่อกับบ่อพันขันทางทิศตะวันออก เป็นพื้นที่ที่เป็นลักษณะเนินสูง โดยจุดที่สูงที่สุด คือ ระดับ 135 เมตรจากระดับน้ำทะเล
- หนองบึง เป็นหนองน้ำที่มีน้ำตลอดปี ลึกประมาณ 1-2 เมตร อยู่ระหว่างบ้านมะเหี้ยกับบ้านตาเนร โดยอยู่ทางซ้ายมือของเส้นทางเกวียนจากบ่อพันขันถึงอำเภอสุวรรณภูมิ

5.2.5.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.2.5.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

ใช้พื้นที่ด้านทิศตะวันตกของบ่อพันขันในการทำนา ซึ่งมีการผลิตเกลือบริเวณที่นาและบ่อพันขันในช่วงฤดูแล้งด้วย (จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่)

5.2.6 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์บริเวณบ่อพันขัน (Boh Pon Kan) โดยการเปรียบเทียบแผนที่ภูมิประเทศ ที่กรมแผนที่ทหารบกสำรวจ พ.ศ. 2480-2481 และ พ.ศ. 2495-2496 กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

5.2.6.1 ด้านกายภาพ (The Physical)

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างแผนที่เก่า (พ.ศ.2495) กับแผนที่ภูมิทัศน์ซึ่งอ้างอิงจากบันทึกของแอมอนิเย (พ.ศ. 2427) จะเห็นว่ารูปร่างของบ่อพันขันมีลักษณะใกล้เคียงกัน แต่รายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่บ่อพันขันและบริเวณใกล้เคียงค่อนข้างน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับแผนที่เก่า โดยจากแผนที่เก่าบริเวณที่ตั้งบ่อพันขันมีการให้ข้อมูลเพิ่มเติมอย่างชัดเจนว่า "บ่อเกลือสินเธาว์" ช่วงฤดูแล้งน้ำในบ่ออาจแห้ง ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการบันทึกของคณะสำรวจที่กล่าวว่า "...เป็นบริเวณที่น้ำมีรสเค็มจัด และมีการผลิตเกลือในช่วงฤดูแล้ง.."

ภายในบ่อพันขันประกอบด้วยเกาะแก่งจำนวน 6 เกาะ โดยน้ำในบ่อพันขันจะไหลลงสู่ลำเสียวทางทิศใต้

5.2.6.2 ด้านสังคม (The Social)

หมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกับบ่อพันขันซึ่งอ้างถึงในบันทึกของคณะสำรวจ (พ.ศ.2427) ซึ่งปรากฏในแผนที่ภูมิทัศน์ ได้แก่ บ้านวาน(Ban Van) บ้านตาเนร(Ban Ta Nen) และ บ้านหนองพุม(Ban Nong Phoum) โดย

1. บ้านวาน(Ban Van)คือ บ้านวานในแผนที่เก่า (พ.ศ.2495)
2. บ้านตาเนร(Ban Ta Nen) ยังคงเป็นชื่อเดิม
3. บ้านหนองพุม(Ban Nong Phoum) คือ บ้านหนองคูณ(ไสล) ในแผนที่เก่า

(พ.ศ.2495)

บริเวณบ้านตาเนรในแผนที่เก่า (พ.ศ.2495) จะเห็นว่ามีหมู่บ้านที่อยู่ติดต่อกันหลายหมู่บ้าน แต่ไม่มีการอ้างถึงในบันทึก ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจาก

1. ผู้บันทึกอาจให้ความสำคัญเฉพาะกับหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ชิดกับเส้นทางการเดินทางมากกว่าหมู่บ้านอื่นๆที่อยู่ในละแวกเดียวกัน
2. หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านตาเนรเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ซึ่งช่วงที่ผู้บันทึกเดินทางผ่าน(พ.ศ.2427) อาจยังไม่มีหมู่บ้านเหล่านี้

โดยหมู่บ้านนี้มีอาชีพทำนาและผลิตเกลือทั้งหมด

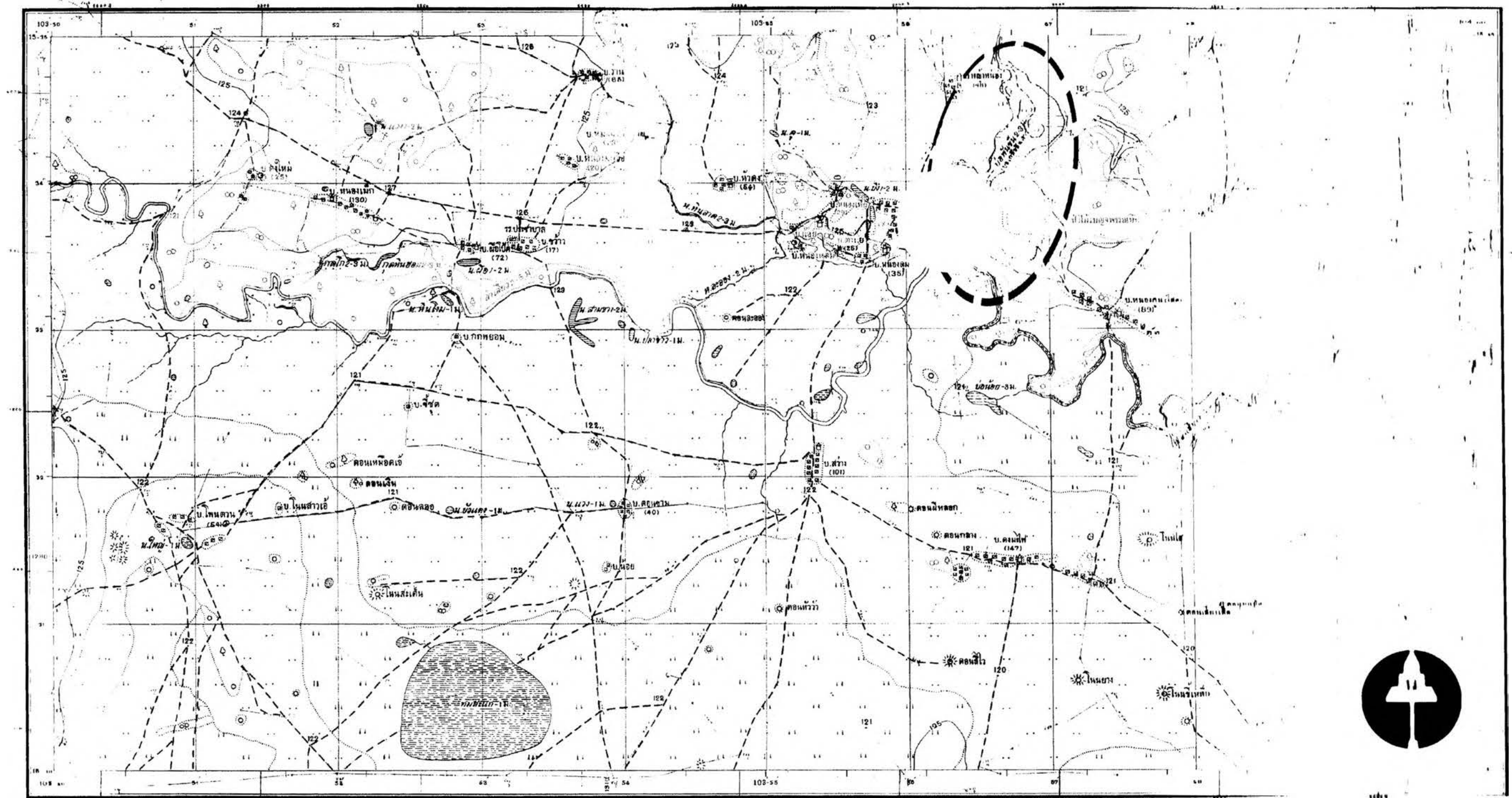
เนื่องจากบ่อพันขันเป็นพื้นที่ผลิตเกลือสินเธาว์ที่ใหญ่แห่งหนึ่ง ซึ่งมีหลายชุมชนผลิตเกลือในพื้นที่นี้ ดังนั้น บ่อพันขันจึงน่าจะเป็นพื้นที่ซึ่งมีลักษณะเป็นจุดที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชน โดยมีกิจกรรมการผลิตเกลือเป็นจุดร่วม

5.2.6.3 ด้านเศรษฐกิจ (The Economic)

มีลักษณะเช่นเดียวกับผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับบ่อพันธัน(Boh Pon Kan) โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารบันทึกการเดินทางและแผนที่ประกอบการสำรวจ กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

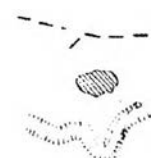
5.2.6.4 ด้านวัฒนธรรม (The Cultural)

มีลักษณะเช่นเดียวกับผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับบ่อพันธัน(Boh Pon Kan) โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารบันทึกการเดินทางและแผนที่ประกอบการสำรวจ กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

คำอธิบายสัญลักษณ์

ป่าไม้
หมู่บ้าน
วัด

เส้นทางเกวียน
หนองน้ำ, สระน้ำ
แม่น้ำขอบตลิ่งสูงชัน

ทุ่งนา
ป่าไผ่
ที่ดอน

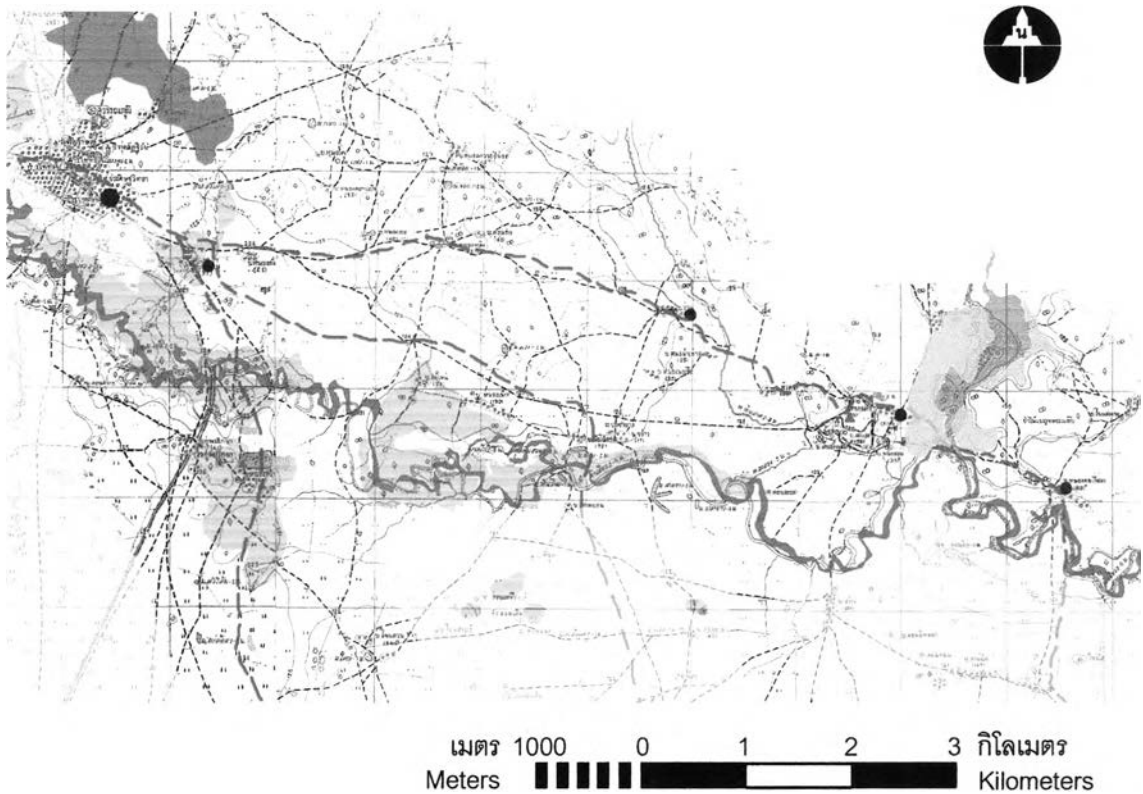

ตำแหน่งที่ตั้งของ บ่อพันขัน

แผนที่ 5.13 แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2495-2496 บริเวณบ่อพันขัน

คาดการณ์เส้นทางตามบันทึกของ เอเจียน แอมอนิเย จากเส้นทางสัญจรที่ปรากฏบนแผนที่ ซึ่งเป็นทิวเขาเกวียน
ที่มา : กองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร

คำอธิบายสัญลักษณ์

- แนวเส้นทางการเดินทางโดยเกวียน ที่คาดการณ์ตามบันทึกของเอเจียน แอมอนิเย
- ป่าไม้ ที่แอมอนิเยอ้างถึงในบันทึกการเดินทาง
- ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านที่อ้างถึงในบันทึกการเดินทาง
- ทุงนา
- แม่น้ำ จุดหมายตาทาทางธรรมชาติที่ใช้อ้างอิงตำแหน่งแห่งที่ในอดีต

แผนที่ 5.14 แสดงการซ้อนทับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ บนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2495-2496 มาตรฐาน 1: 25,000 บริเวณบ่อพันขัน

5.2.7 การประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ่อพันขัน(Boh Pon Kan)จากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 (ที่มาข้อมูล : กรมแผนที่ทหาร) (ดูแผนที่ 5.15 หน้า 136 ประกอบ)

5.2.7.1 ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

จากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ.2542 บ่อพันขัน คือ อ่างเก็บน้ำหนองพันขัน อยู่ทิศตะวันออกเฉียงของอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ต้นและปลายอ่างเก็บน้ำ มีเขื่อนดินและเขื่อนคอนกรีต และมีวัดอยู่บนเกาะภายในอ่างเก็บน้ำหนองพันขัน คือ วัดเกาะบ่อพันขันรัตนโสภณ พื้นที่รอบๆ อ่างเก็บน้ำ มีระดับความสูง 120 เมตรจากระดับน้ำทะเล

5.2.7.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ่อพันขัน (Bo Pon Kan) ได้แก่

1. บ้านตาเณร	10. บ้านหวาน
2. บ้านหนองจาน	11. บ้านโคกสมบุญ
3. บ้านหนองมะดุม	12. บ้านขมิ้น
4. บ้านตำแย	13. บ้านดงเย็น
5. บ้านหนองหล่ม	14. บ้านเด่นราษฎร์
6. บ้านหนองมะเหยาะ	15. บ้านหนองคุณ
7. บ้านหัวดง	16. บ้านหนองคุณกลาง
8. บ้านหญ้าหนอง	17. บ้านหนองคุณน้อย
9. บ้านโคกฮ้าง	18. บ้านม่วงหวาน

5.2.7.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ่อพันขัน (Bo Pon Kan) ได้แก่

- ลำเสียว (Lam Siao) เชื่อมต่อกับอ่างเก็บน้ำหนองพันขันทางทิศใต้
- หนองผักตบ (Nong Phak Top) อยู่ห่างจากอ่างเก็บน้ำหนองพันขันทางทิศ

ตะวันตกประมาณ 1 กิโลเมตร

3. ห้วยปลาเค้า (Huai Plakhao) เป็นห้วยที่ไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำหนองพันขันทางทิศเหนือ

4. ป่าทึบ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงของอ่างเก็บน้ำ มีพื้นที่ทำนาแทรกกระหว่างแนวป่า จุดที่สูงที่สุดของพื้นที่คือ 140 เมตรจากระดับน้ำทะเล และมีถนนเชื่อมจากบ้านเด่นราษฎร์ไปยังอ่างเก็บน้ำหนองพันขัน

5.2.7.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

มีสถูปหรือเจดีย์ในบริเวณวัดธาตุ ห่างจากอ่างเก็บน้ำทางทิศตะวันตกประมาณ 1 กิโลเมตร

5.2.7.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

มีพื้นที่ทำนาอยู่โดยรอบพื้นที่อ่างเก็บน้ำหนองพันขัน มีการสร้างเขื่อนคอนกรีตกั้นลำน้ำทั้งตอนบนและตอนล่าง รวมถึงสร้างถนนเชื่อมกับเกาะในอ่างเก็บน้ำ

5.2.8 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์บริเวณบ่อพันขัน (Boh Pon Kan) โดยการเปรียบเทียบแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

5.2.8.1 ด้านกายภาพ (The Physical)

เมื่อพิจารณาจากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ.2542 เปรียบเทียบกับแผนที่ภูมิทัศน์ซึ่งอ้างอิงจากเอกสารการบันทึกการสำรวจของแอมอนิเย (พ.ศ.2427) จะเห็นว่าลักษณะทางกายภาพของพื้นที่บ่อพันขันและพื้นที่ใกล้เคียงมีการเปลี่ยนแปลงไป ดังนี้

1. บริเวณส่วนบนของบ่อพันขันมีการสร้างเขื่อนคอนกรีตขวางทางน้ำไว้และส่วนล่างก็สร้างเขื่อนดินกั้นลำน้ำ โดยมีชื่อว่า อ่างเก็บน้ำหนองพันขัน
2. มีการสร้างวัดบนเกาะซึ่งอยู่กึ่งกลางบ่อพันขัน โดยมีชื่อว่า วัดเกาะบ่อพันขันรัตนโสภณ โดยสร้างถนนเชื่อมกับฝั่งด้วย
3. ปรับปรุงสภาพทางสัญจร ซึ่งเป็นทางเกวียนเดิมให้เป็นถนนลูกรังอัดแน่น

5.2.8.2 ด้านสังคม (The Social)

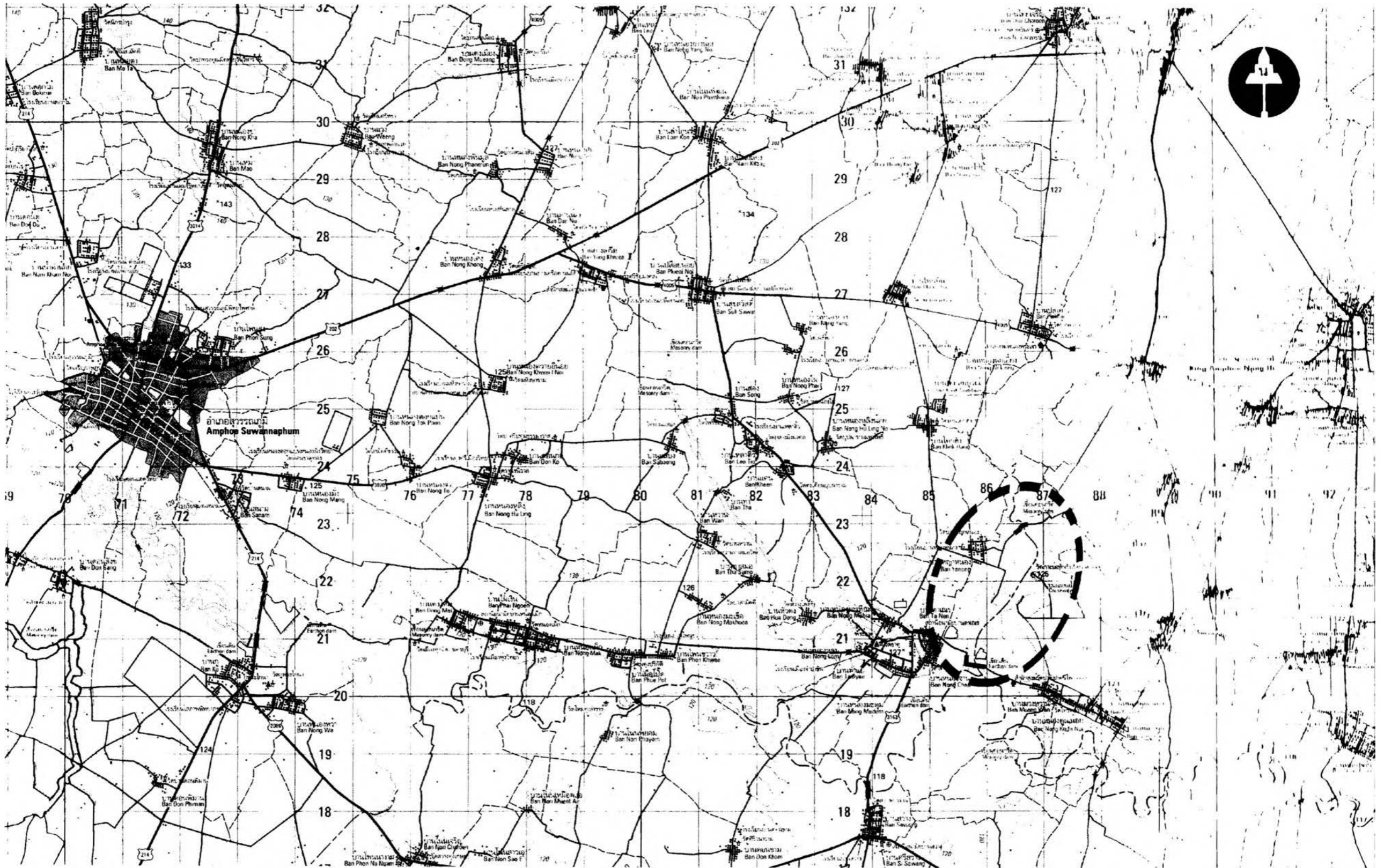
แม้การเปลี่ยนแปลงพื้นที่บ่อพันขัน โดยการเก็บกักน้ำ ซึ่งอาจจะทำให้วิถีชีวิตการผลิตเกลือของชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับบ่อพันขันเปลี่ยนแปลงไป แต่ความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์น่าจะทำให้บ่อนี้ยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญแห่งหนึ่งของสังคมในบริเวณนี้

5.2.8.3 ด้านเศรษฐกิจ (The Economic)

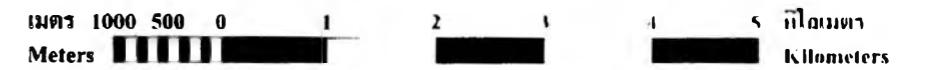
เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่บ่อพันขัน จากการผลิตเกลือมาเป็นอ่างเก็บน้ำ อาจทำให้เกลือซึ่งเป็นสินค้าหลักในอดีตมีปริมาณการผลิตลดลง แต่เชื่อว่าเป็นบริเวณใกล้เคียงพื้นที่ผลิตเกลือเดิมอาจจะยังคงมีการผลิต ซึ่งน่าจะมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายเกลืออยู่ด้วย

5.2.8.4 ด้านวัฒนธรรม (The Cultural)

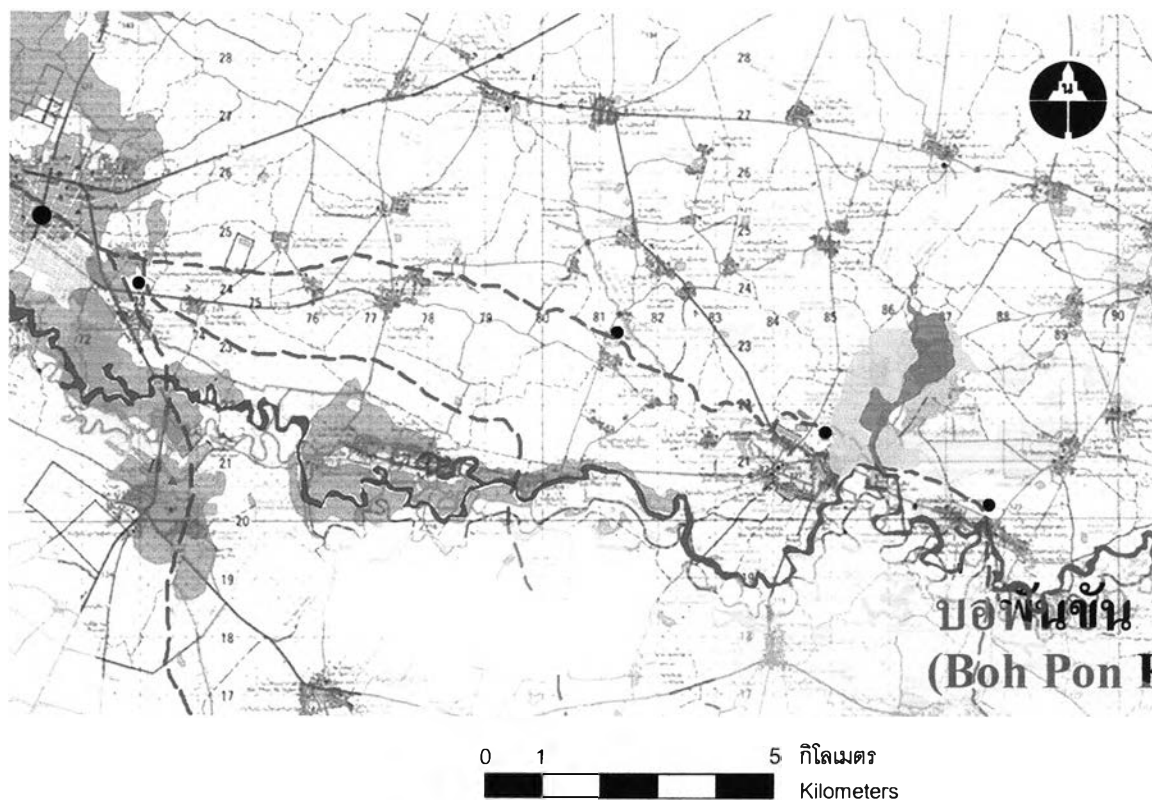
คนในพื้นที่มีความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งการผลิตเกลือในอดีตต้องมีการบวงสรวงเทวดาอารักษ์ ดังนั้นการใช้ประโยชน์พื้นที่บ่อพันขันตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จึงน่าจะเป็นลักษณะของการพึ่งพาอาศัยและการให้ความเคารพสถานที่

แผนที่ 5.15 แผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ่อพันขัน (Boh Pon Kan) พ.ศ. 2542
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

○ ตำแหน่งที่ตั้งของบ่อพันขัน

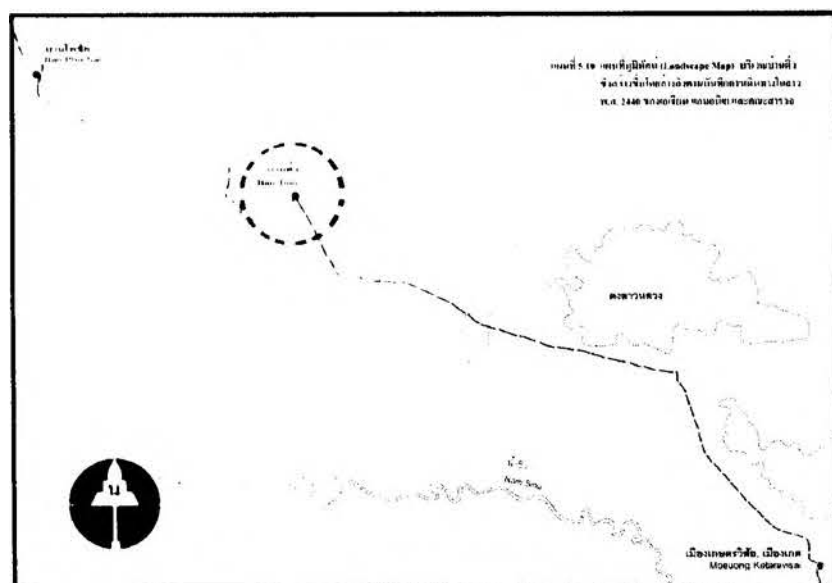
คำอธิบายสัญลักษณ์

-
 แนวเส้นทางการเดินทางโดยเกวียน ที่คาดการณ์ตามบันทึกของเอเจียน แอมอนิเย
-
 ป่าไม้ ที่แอมอนิเยอ้างถึงในบันทึกการเดินทาง
-
 ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านที่อ้างถึงในบันทึกการเดินทาง
-
 ทุ่งนา
-
 แม่น้ำ จุดหมายปลายทางธรรมชาติที่ใช้อ้างอิงตำแหน่งแห่งที่ในอดีต

แผนที่ 5.16 แสดงการซ้อนทับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ บนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 มาตราส่วน 1: 50,000 บริเวณบ่อพอนชั้น

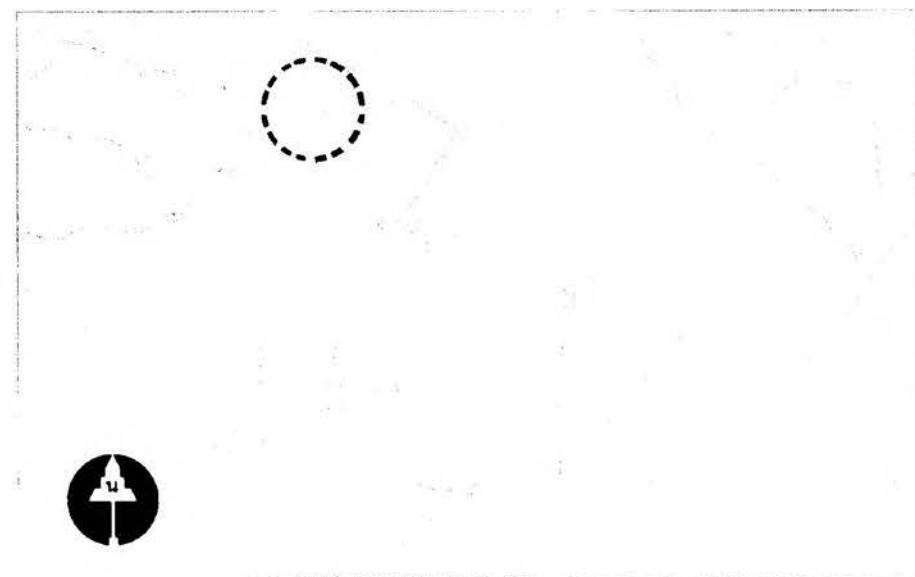
บันทึกของ เอเจียน แอมอนิเย	แผนที่ ภูมิทัศน์	แผนที่ภูมิ ประเทศ พ.ศ. 2495-2496	แผนที่ ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542	สถานภาพปัจจุบัน	
				พบ	ไม่พบ
บ่อพันธัน -อยู่ทางทิศตะวันออก ของเมืองสุวรรณภูมิ เป็น แหล่งผลิตเกลือ -เป็นอ่างน้ำที่มีลักษณะ เป็นลำน้ำท่อนหนึ่ง ยาว ประมาณ 2000 เมตร กว้าง 200 เมตร ท่อนน้ำ เต็มไปด้วยหินทรายแดง เป็นรูปกระดานหมากรุก ธรรมชาติ -น้ำเค็มมาก ทุกหมู่บ้าน ที่อยู่ล้อมอ่างเก็บน้ำมา ผลิตเกลือในฤดูแล้ง	-เป็นแหล่งน้ำที่มี ลักษณะเป็นอ่าง เก็บน้ำเชื่อมต่อกับ แม่น้ำชีว (ลำน้ำเสียว) ทางทิศ ใต้ -อยู่ทางทิศ ตะวันออกของ เมืองสุวรรณภูมิ	ข้อมูลเกี่ยวกับ ที่ตั้งเหมือนแผนที่ ภูมิทัศน์ แต่ หมู่บ้านที่อยู่ ใกล้เคียงมี จำนวนมากกว่า	บ่อพันธันปัจจุบันเป็น อ่างเก็บน้ำที่มีการ พัฒนาให้เป็นแหล่ง ท่องเที่ยว โดยทำฝาย กั้นน้ำ เพื่อไม่ให้ น้ำแห้ง ทำให้ไม่มีการ เกลือในบ่อพันธันอีก แต่กลับมีการย้าย พื้นที่ทำเกลือไปอยู่ ตามริมลำน้ำเสียว แทน	*	
บ้านแว ชาวบ้านทำนา ผลิตเกลือ	-	-	-		*
บ้านวาน	บ้านวาน	บ้านหว่าน	บ้านหว่าน	*	
บ้านตาเณร เป็นหมู่บ้านเล็กๆ มีบ้าน 10 กว่าหลัง ห่างจากที่ ทำเกลือประมาณ 10 นาที่ ชาวบ้านผลิตเกลือ	บ้านตาเณร -อยู่ทางทิศ ตะวันตกของบ่อ พันธัน -อยู่ทางทิศเหนือ ของแม่น้ำชีว (ลำ น้ำเสียว)	ข้อมูลเหมือน แผนที่ภูมิทัศน์	-ข้อมูลเหมือนแผนที่ ภูมิทัศน์ แต่ปัจจุบัน บ้านตาเณรเป็นชุมชน ขนาดใหญ่ระดับ เทศบาลตำบล -ทำเกลือน้อยลง เพราะการทำฝายกั้น ลำน้ำบ่อพันธัน	*	
บ้านหนองพุม	บ้านหนองพุม (หนองคุณ)	บ้านหนองคุณ	บ้านหนองคุณ เป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ กับบ่อพันธัน ชาวบ้านทำเกลือมา ตั้งแต่อดีต ปัจจุบันก็ ยังทำ	*	

ตาราง 5.2 สรุปการเปรียบเทียบข้อมูล เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์
ในพื้นที่ศึกษาตัวอย่างที่ 2 (Study Site) บ่อพันธัน (Boh Pon Kan)

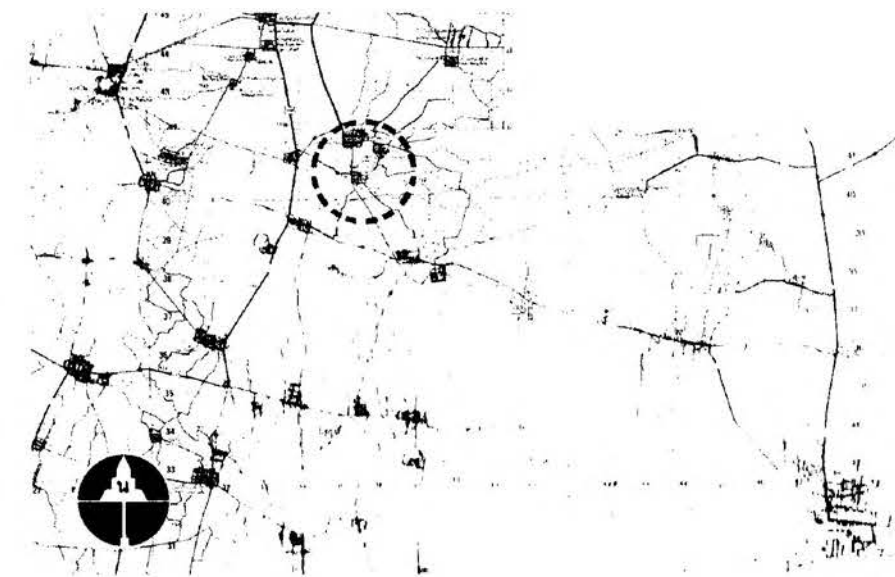

ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านต้ว (Ban Tiou) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites)

- ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้าน จากบันทึกของแอมอนิเย

ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านต้ว (Ban Tiou) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites)

ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านต้ว (Ban Tiou) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites)

แผนที่ภูมิทัศน์ (Landscape Map) บริเวณบ้านต้ว (Ban Tiou) สืบค้นได้จากภาพถ่ายทางบันทึกการเดินทางในลาว พ.ศ. 2542 ของคณะสำรวจของเฮนริก แอมอนิเย

1. หนังสือ Isan Travels : Northeast Thailand's Economy in 1883-1884 โดย E'tienne Aymonier
2. หนังสือบันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 แปลโดย ทองสมุทโร ไตร และ สมหมาย เปรมจิตต์ โดยการเขียนแผนที่ทับซ้อนบนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ.2542 ของกรมแผนที่ทหาร

แผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ้านต้ว ประกอบขึ้นจากแผนที่กรมแผนที่ทหารบกสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2495-2496 และคาดการณ์เส้นทางตามบันทึกของเฮนริก แอมอนิเย จากเส้นทางสัญจรที่ปรากฏอยู่ในแผนที่ ซึ่งเป็นทางเกวียน ที่มา : กองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร

แผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ้านต้ว (Ban Tiou) พ.ศ. 2542 ประกอบขึ้นจากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2495-2496 กรมแผนที่ทหาร ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

รูปที่ 5.17 แสดงแผนที่ซึ่งเป็นข้อมูลอ้างอิงหลักในการศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ในพื้นที่ศึกษาตัวอย่างที่ 3 บ้านต้ว (Ban Tiou)

5.3 พื้นที่ศึกษาดัวอย่างที่ 3 บ้านตีว (Ban Tiou)

5.3.1 การประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านตีว(Ban Tiou) จากเอกสารบันทึกการสำรวจ ของเอเจียน แอมอนิเย

เนื่องจากมีคณะสำรวจเดินทางผ่านบ้านตีว 2 ชุด จึงนำเสนอข้อมูลภาคเอกสารเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ชุดสำรวจที่ 1 กล่าวว่า

“...ข้ามทุ่งนาของชาวบ้านเมืองเกต พวกเราได้ผ่านดงลาวหลวงที่อยู่ด้านขวามีลักษณะเป็นป่า แล้วก็มีย่านมีวัดและกระท่อมอยู่ 30 กว่าหลัง ”

“บ้านตีว (Ban Tiou) เป็นหมู่บ้านที่มีกระท่อมอยู่ 30 กว่าหลังและมีวัดด้วย หมู่กระท่อมจะตั้งอยู่ในลักษณะที่แออัดพอสมควร ตามไต้ต้นไม้ใหญ่ ปัจจุบันต้นไม้ไม่มีใบ จะมีก็แต่ดอกสีแดงออกดอกเต็มต้นคล้ายๆดอกหางนกยูง แต่ไม่มีหนาม...”

“...อุตสาหกรรมที่สำคัญของบ้านตีว คือ การหลอมเหล็กและการผลิตเสียมและใบไถ ...เตาหล่อทำด้วยดินจอมปลวก สร้างเตาหล่อขึ้นในเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน ซึ่งในขณะเดียวกันก็จะมี การเก็บก้อนเหล็กโดยการขุดลงไปดินเล็กน้อย แล้วเอาดินไปล้างแล้วกรองเอาอยู่กับที่ ซึ่งจะนำก้อนเหล็กไปที่หมู่บ้านทุกปี”

ดินข้าวหมาก ซึ่งเป็นส่วนประกอบหนึ่งในการหลอมเหล็ก มีการผลิตที่บ้านโพชัย (Ban Pho Sai)

“ถ่านที่ใช้เผา นั้นเป็นถ่านที่ได้จากไม้ตะเคียน หน่อ ตะแบก หรือไม้เต็ง รัง ในเดือนกันยายน”

เมื่อออกเดินทางสู่บ้านโพชัย (Ban Pho Sai) จะผ่านป่าไม้ที่มีกลิ่นหอมหลายชนิด ซึ่งเป็นต้นไม้ที่ต่ำไม่สูง ผ่านทุ่งนาป่าละเมาะบนพื้นดินปนทราย...

อ้างอิงจาก บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 แปลโดย ทองสมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์. (2541) หน้า 46-49.

ชุดสำรวจที่ 2 กล่าวว่า

“บ้านตีว (Ban Tieu) มีกระท่อมอยู่ 30 หลัง แล้วยังมีต้นจิ้ง (Roka) หรือต้นฝ้ายปลอม ซึ่งจะให้ใยผ้าแก่พวกเขาเพื่อผลิตผ้าห่ม แล้วออกเดินทางต่อไป โดยผ่านป่าละเมาะ ป่าไม้ที่หนาทึบ แล้วจึงหยุดที่บ้านโพชัย (Ban Pho Sai)”

อ้างอิงจาก บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 แปลโดย ทองสมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์. (2541) หน้า 73.

ข้อมูลที่ได้จากเอกสารบันทึกการสำรวจ ของเอเจียน แอมอนิเย สามารถจำแนกข้อมูล
ได้ดังนี้

5.3.1.1. ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

บ้านติว (Ban Tiou) เป็นหมู่บ้านที่มีกระท่อมอยู่ 30 กว่าหลังและมีวัดด้วย
ชาวบ้านจะขึ้นกับเมืองกันทรวิชัย หมู่กระท่อมจะตั้งอยู่ในลักษณะที่แออัดพอสมควรตามใต้ต้นไม้
ใหญ่

5.3.1.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านติว (Ban Tiou) ได้แก่

1. บ้านโพชัย (Ban Pho Sai) เป็นหมู่บ้านที่ผลิตดินข้าวหมาก ซึ่งใช้ใน
อุตสาหกรรมการหลอมและตีเหล็ก

2. หมู่บ้านไม้ระบุงชื่อ ที่อยู่ในพื้นที่ดงลาวหลวง

5.3.1.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านติว ได้แก่

1. ดงลาวหลวง เป็นป่าดงที่อยู่ด้านขวาของเส้นทางเดินทางจากเมืองเกษตร
วิสัยหรือเมืองเกต (Moeung Ketaravisai or Moeung Ket) มายังบ้านติว (Ban Tiou)

2. ป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญ คือ ใช้เผาเป็นถ่านซึ่งไม้ที่ใช้ได้แก่
ไม้ตะเคียน หมือ ตะแบก หรือไม้เต็ง รัง ซึ่งจะมีการใช้ไม้ช่วงเดือนกันยายน

เส้นทางจากบ้านติวไปยังบ้านโพชัยมีลักษณะเป็นป่าละเมาะสลับทุ่งนา ป่า
ไม้ที่หนาทึบ มีป่าไม้ที่มีกลิ่นหอมหลายชนิด ซึ่งเป็นต้นไม้ที่ต่ำไม่สูง บนพื้นดินปนทราย

3. พืชพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่ของหมู่บ้านติว (Ban Tiou) ได้แก่

- ต้นจิ้ง (Roka) หรือต้นฝ้ายปลอม ซึ่งจะให้ใยผ้าแก่พวกเขาเพื่อผลิตผ้าห่ม

- ต้นไม้ใหญ่ ซึ่งปัจจุบันต้นไม้ไม่มีใบ มีแต่ดอกสีแดงออกดอกเต็มต้นคล้ายๆ

ดอกหางนกยูง แต่ไม่มีหนาม

5.3.1.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในพื้นที่บ้านติว (Ban Tiou)

5.3.1.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use) และการประกอบอาชีพ

อุตสาหกรรมที่สำคัญของบ้านติว คือ การหลอมเหล็กและการผลิตเสียมและใบ
ไถ โดยมีการเก็บก้อนเหล็กโดยการขุดลงไปใต้ดินเล็กน้อย แล้วเอาดินไปล้างแล้วกรองเอาอยู่กับที่
ซึ่งทำเป็นประจำทุกปี

5.3.2 การประมวลผลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านดิว(Ban Tiou) จากแผนที่ที่คณะสำรวจของแอมอนิเยเขียนขึ้นเพื่อประกอบรายงานการสำรวจ (ดูแผนที่ 5.18 หน้า 146 ประกอบ)

5.3.2.1. ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

จากแผนที่แสดงให้เห็นว่าบ้านดิว (Ban Tiou) อยู่ระหว่างเมืองเกษตรวิสัย (Moeung Ketaravisai) และเมืองพยัคฆภูมิพิสัย (Moeung Phyakaphoumvisai) โดยอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองเกษตรวิสัยหรือเมืองเกต (Moeung Ketaravisai) และอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองพยัคฆภูมิพิสัย (Moeung Phyakaphoumvisai)

5.3.2.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงบ้านดิว (Ban Tiou) ได้แก่

1. บ้านโพชัย (Ban Pho Sai) อยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านดิว (Ban Tiou) และเมืองเกษตรวิสัยหรือเมืองเกต (Moeung Ketaravisai)

2. บ้านโพ (Ban Pho) อยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านดิว (Ban Tiou) และเมืองเกษตรวิสัยหรือเมืองเกต (Moeung Ketaravisai)

5.3.2.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านดิว (Ban Tiou) ได้แก่

1. น้ำชีว (Nam Siou) ไหลผ่านทางใต้ของบ้านดิว (Ban Tiou)

5.3.2.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.3.2.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.3.3 การประมวลผลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านดิว(Ban Tiou) จากแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map) (ดูแผนที่ 5.19 หน้า 147 ประกอบ)

5.3.3.1 ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

บ้านดิว (Ban Tiou) อยู่ห่างจากเมืองเกษตรวิสัยหรือเมืองเกต (Moeung Ketaravisai , Ket) ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 15 กิโลเมตร

5.3.3.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านดิว (Ban Tiou) ได้แก่

1. บ้านโพชัย (Ban Pho Sai) อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านดิว (Ban Tiou)

2. หมู่บ้านไม่มีชื่อ ที่อยู่ใกล้พื้นที่ดงลาวหลวง

5.3.3.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านติ้ว (Ban Tiou) ได้แก่

1. ดงลาวหลวงและแนวป่าไม้สลับทุ่งโล่ง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านติ้ว
2. ป่าละเมาะที่อยู่ในเส้นทางเดินทางสู่บ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ทางทิศตะวันตกของบ้านติ้ว (Ban Tiou)
3. น้ำชีว (Nam Siou) ไหลผ่านทางทิศใต้ของบ้านติ้ว (Ban Tiou)

5.3.3.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.3.3.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านติ้ว (Ban Tiou) โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารบันทึกการเดินทางและแผนที่ประกอบการสำรวจ กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

5.3.4.1 ด้านกายภาพ (The Physical)

ข้อมูลจากบันทึกของแอมอนิเยและแผนที่ภูมิทัศน์สามารถสรุปได้ว่า บ้านติ้วเป็นหมู่บ้านที่อยู่บริเวณทุ่งโล่งติดต่อกับแนวป่าดง โดยอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเกษตรวิสัย (Moeung Ketaravisai) ป่าไม้ที่สำคัญที่อยู่ใกล้เคียงคือ ดงลาวหลวง

ทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านที่อยู่ไม่ห่างจากป่าไม้มากนัก สอดคล้องกับกิจกรรมการประกอบอาชีพของชาวบ้านติ้ว โดยป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญในการใช้เผาเป็นถ่าน เพื่ออุตสาหกรรมการหลอมเหล็ก การผลิตเสียมและใบไถ ซึ่งเมื่อพิจารณาที่ตั้งหมู่บ้านแล้วจะเห็นว่าป่าไม้ที่สามารถรองรับกิจกรรมการหลอมเหล็กได้มากพอสมควร ซึ่งในการหลอมเหล็กเลือกใช้ประเภท ไม้ตะเคียน หม้อ ตะแบก หรือไม้เต็ง รัง ซึ่งป่าไม้ในบริเวณนี้อาจจะเป็นป่าเบญจพรรณและป่าดิบแล้ง

จากคำกล่าวที่ว่า "มีการเก็บก้อนเหล็กที่มีอยู่ในดินเพื่อนำไปหลอมด้วย โดยการขุดลงไปดินเล็กน้อย แล้วเอาดินไปล้างแล้วกรองเอาอยู่กับที่ ซึ่งทำเป็นประจำทุกปี" แสดงให้เห็นว่านอกจากป่าไม้แล้วบริเวณบ้านติ้วยังมีทรัพยากรแร่เหล็ก ซึ่งอาจจะมีปริมาณมากพอสมควร

6.3.1.2 ด้านสังคม (The Social)

บ้านติ้วมีประชากรจำนวนประมาณ 30 หลังคาเรือน โดยอยู่ในเขตการปกครองของเมืองเกษตรวิสัย โดยมีลักษณะการตั้งบ้านเรือนในลักษณะที่ค่อนข้างแออัด โดยจะอยู่ตามไต้ต้นไม้ใหญ่ ซึ่งบ้านติ้วเป็นหมู่บ้านที่ไม่ใหญ่มาก ชาวบ้านอาจเป็นคนในเครือญาติเดียวกัน ทำให้ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะอยู่ใกล้กัน เพื่อความสะดวกในการไปมาหาสู่กัน ทั้งในแง่ของวิถี

ชีวิตทั่วไปและวิถีของการประกอบกิจกรรมหลอมเหล็ก ซึ่งการรวมตัวกันของชุมชนบ้านดิวจะมีข้อตกลงระหว่างกันในชุมชนเกี่ยวกับ

- ช่วงเวลาของการตัดไม้เพื่อเป็นเชื้อเพลิงในการหลอมเหล็ก จะเลือกตัดไม้ในเดือนกันยายน

- เตาหล่อซึ่งทำขึ้นมาจากดินส่วนบนของจอมปลวก มีลักษณะเหมือนลูกโลกตัดครึ่ง จะทำขึ้นช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน ซึ่งเป็นช่วงเดียวกันกับการเก็บก้อนเหล็กในดิน

จากข้อตกลงข้างต้นแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับธรรมชาติในลักษณะพึ่งพากันได้อย่างชัดเจน คือ การจำกัดชนิดพันธุ์ไม้ที่เลือกตัดเพียง ไม้ตะเคียน หม้อตะแบก หรือไม้เต็ง รัง แม้จะเป็นพันธุ์ไม้หลักที่มีในป่าทั่วไปในพื้นที่ แต่การตัดไม้เฉพาะในเดือนกันยายน ซึ่งเป็นช่วงหลังฤดูฝนน่าจะช่วยให้ป่าไม้ในบริเวณนี้ เกิดการฟื้นตัวได้ และประชาชนก็สามารถใช้ประโยชน์จากป่าไม้ได้อย่างยั่งยืนด้วย

นอกจากข้อตกลงระหว่างสมาชิกในหมู่บ้านแล้วชุมชนบ้านดิวยังต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดของสังคม คือ สำหรับเตาหล่อแต่ละเตา จะต้องเสียภาษีอากรแก่เจ้าเมืองเป็นเสียมเล็กๆ ของท้องถิ่น 4 เล่มต่อปีด้วย

6.3.1.3 ด้านเศรษฐกิจ (The Economic)

อุตสาหกรรมหลอมเหล็ก การผลิตเสียม และไบโด นอกจากจะเป็นกิจกรรมที่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของประชากรบ้านดิวแล้ว ยังมีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียงด้วย เพราะชุมชนแถบนี้มีกิจกรรมหลักในการดำเนินชีวิตคือการทำเกษตรกรรม ซึ่งเสียมและไบโดก็เป็นเครื่องมือที่จำเป็นหลักด้วย มีความเป็นไปได้ที่จะมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างชุมชน

เมื่อพิจารณาจากเครื่องบูชาในพิธีบวงสรวงพระวิศณุกรรม อันได้แก่ ผ้านุ่ง ผ้าหุง ผ้าคลุม มวยผม หวี กำไล ไก่ต้ม ไข่ เหล้าขวดเล็ก เทียน ธูปหอม ดอกไม้ใบไม้ ซึ่งเครื่องบูชาบางอย่างไม่น่าจะหาได้ภายในชุมชน แต่อาจได้มาจากการแลกเปลี่ยนซื้อขายกับชุมชนอื่นๆ

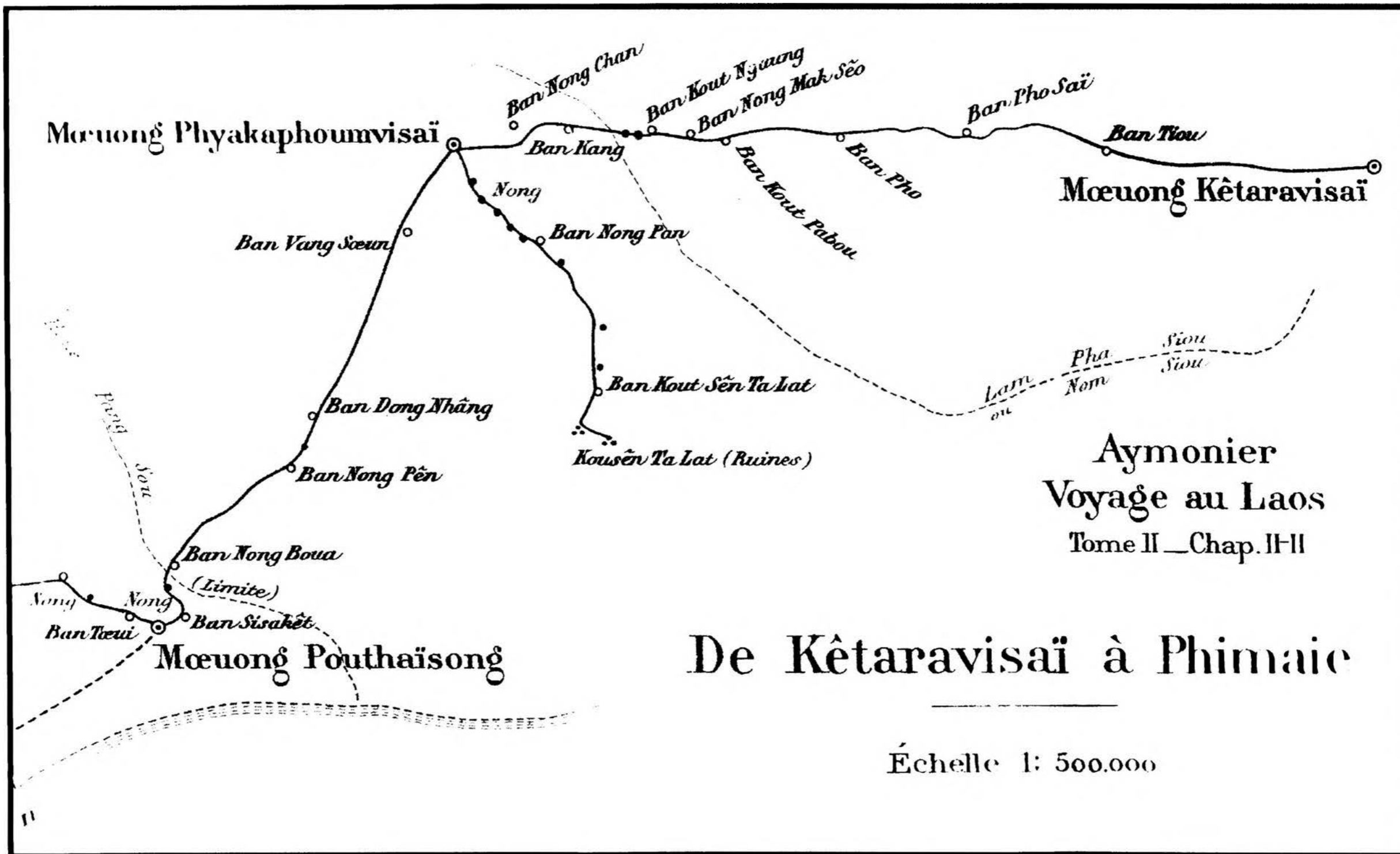
6.3.1.4 ด้านวัฒนธรรม (The Cultural)

วัฒนธรรมความเชื่อเป็นสิ่งที่กำหนดวิถีชีวิตของชุมชน โดยเชื่อว่าการหลอมเหล็กเป็นกิจกรรมที่มีครู ต้องมีพิธีกรรมการบวงสรวงแก่พระวิศณุกรรมผู้คุ้มครองช่างหัตถกรรม ดังนั้นกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการหลอมเหล็กก็ต้องดำเนินตามประเพณีกำหนด เช่น

- การเลือกตัดไม้เพื่อเป็นเชื้อเพลิงในการหลอมเหล็ก ในเดือนกันยายน
- การสร้างเตาหล่อจากดินส่วนบนของจอมปลวก โดยทำช่วงเดือนตุลาคม

ถึงเดือนพฤศจิกายน ซึ่งเป็นช่วงเดียวกันกับการเก็บก้อนเหล็กในดิน

ซึ่งกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ จะมีความสอดคล้องกัน และเอื้อ
ประโยชน์ต่อคนในชุมชน รวมถึงการส่งเสริมความสามารถในการฟื้นตัวของแหล่ง
ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีความสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน

คำอธิบายสัญลักษณ์

○ *Ban Tiou*
 ⊙ MŒUONG

หมู่บ้าน
 เมือง

M o u n
 ภูเขา

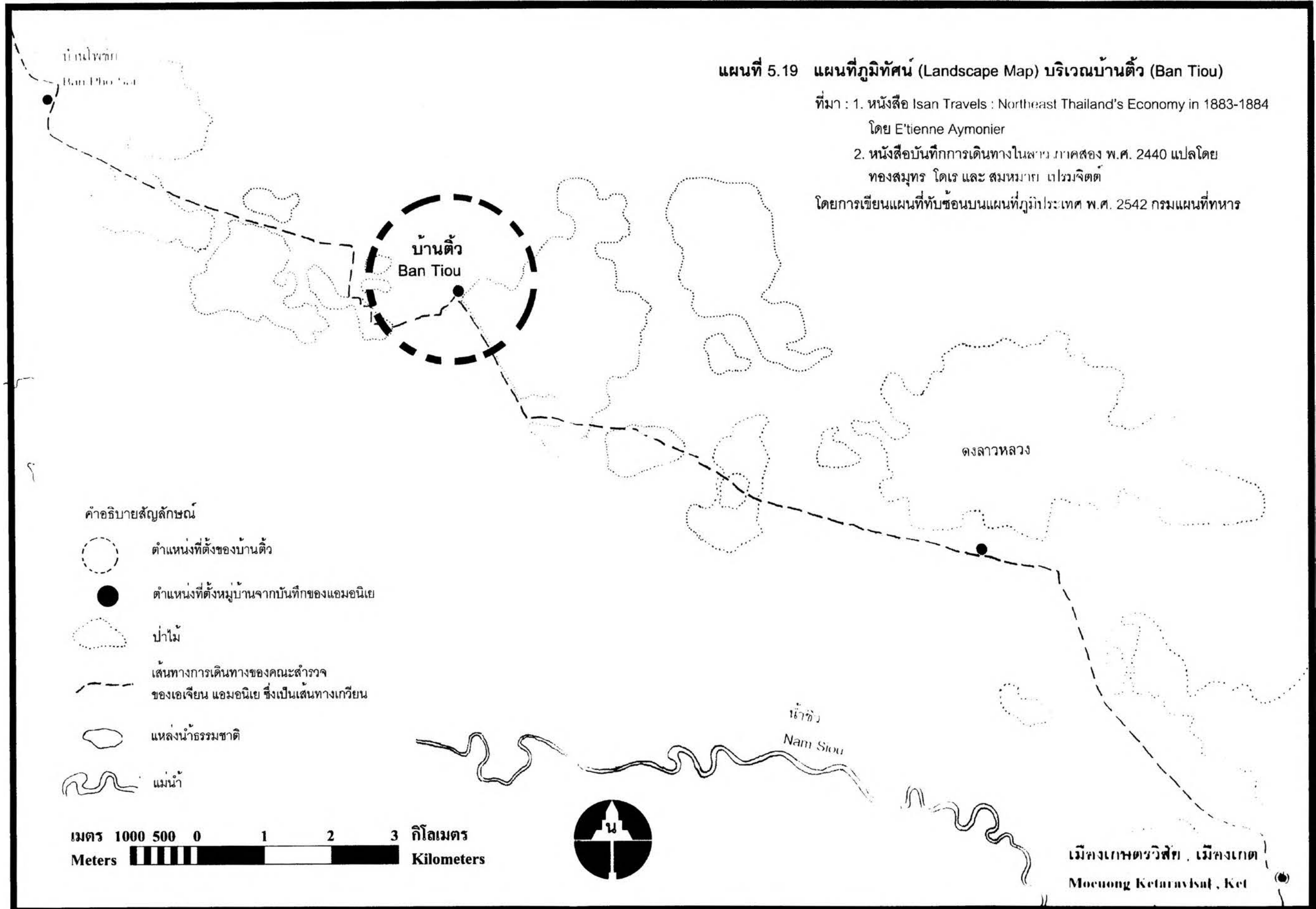
แม่น้ำมูล
 แม่น้ำสายเล็กๆ, ห้วย

—

เส้นทางเดินทางของคณะสำรวจจากกรุงเทพฯ นครคอนท
 ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านตั่ว (Ban Tiou)

แผนที่ 5.18 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของบ้านตั่ว (Ban Tiou)

ที่มา : แผนที่ที่คณะสำรวจจาก กรุงเทพฯ นครคอนท เอมอนิเย เขียนขึ้นเพื่อประกาศความหมายของเมืองเมื่อ พ.ศ. 2426-2427

5.3.5 การประมวลผลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านดิว(Ban Tiou) จากแผนที่ภูมิประเทศ ที่กรมแผนที่ทหารบกสำรวจ พ.ศ. 2480-2481 และพ.ศ. 2495-2496 (ที่มาข้อมูล : กองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร) (ดูแผนที่ 5.20 หน้า 150 ประกอบ)

5.3.5.1 ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

บ้านดิว (Ban Tiou) เป็นหมู่บ้านที่มีวัด โดยตั้งอยู่ในบริเวณขอบของป่าไม้ทางทิศตะวันออก ซึ่งพื้นที่โดยรอบนอกจากนี้เป็นทุ่งโล่ง มีระดับความสูง 130 เมตรจากระดับน้ำทะเล

5.3.5.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านดิว (Ban Tiou)

สำหรับหมู่บ้านที่อยู่ตามเส้นทางเกวียนสู่บ้านดิว เช่น

1. บ้านสองห้อง	2. บ้านอาราง	3. บ้านโนนสูง
4. บ้านป่าดวน	5. บ้านดงยาง	6. บ้านตลาดไทร

5.3.5.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านดิว (Ban Tiou) ได้แก่

1. ป่าไม้ที่บอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านดิว ซึ่งอยู่ติดต่อกับบ้านดิว โดยจุดที่สูงที่สุดอยู่ในป่านี้ คือ 150 เมตรจากระดับน้ำทะเล

2. ป่าที่บทางทิศตะวันตกของบ้านดิว ทอดยาวต่อเนื่องกันในแนวเหนือใต้ อยู่ห่างจากบ้านดิวประมาณ 1.5 กิโลเมตร

3. ป่าละเมาะอยู่ห่างจากบ้านดิวทางทิศตะวันตกประมาณ 500 เมตร

4. ห้วยแห้ง เป็นห้วยที่ไหลลงสู่ลำเสียวใหญ่ โดยอยู่ห่างจากบ้านดิวทางทิศตะวันตกประมาณ 250 เมตร ลึกประมาณ 1-2 เมตร

5. ลำเสียวใหญ่ อยู่ห่างจากบ้านดิวทางทิศใต้ประมาณ 3.7 กิโลเมตร

6. หนองกุดใหญ่ เป็นแหล่งน้ำที่มีน้ำตลอดปี อยู่ทางทิศใต้ของบ้านดิว

7. หนองฝาย เป็นแหล่งน้ำที่มีน้ำตลอดปี อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านดิว มีความลึกประมาณ 1-2 เมตร

5.3.5.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

พื้นที่ด้านทิศเหนือและตะวันตกที่ติดต่อกับบ้านดิว เป็นพื้นที่ทำนา

5.3.5.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.3.6 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์บริเวณบ้านดิว (Ban Tiou) โดยการเปรียบเทียบแผนที่ภูมิประเทศ ที่กรมแผนที่ทหารบกสำรวจ พ.ศ. 2480-2481 และพ.ศ. 2495-2496 กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

5.3.6.1 ด้านกายภาพ (The Physical)

เมื่อพิจารณาจากแผนที่เก่า (พ.ศ.2495) และแผนที่ภูมิทัศน์ซึ่งอ้างอิงจากบันทึกการสำรวจของแอมอนเีย จะเห็นว่าลักษณะทางกายภาพของบ้านดิวและบริบทต่างๆ มีความใกล้เคียงกัน ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการสร้างแผนที่ภูมิทัศน์ ใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ.2542 เป็นแผนที่ฐาน(Base Map) โดยใช้ประกอบกับเอกสารอ้างอิงจากบันทึกการสำรวจของแอมอนเียและข้อมูลจากแผนที่เก่า พ.ศ.2495

ซึ่งจากลักษณะทางกายภาพของแผนที่ทั้งสองประเภทแสดงให้เห็นว่า บ้านดิวอยู่ในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรป่าไม้ นอกจากนี้ในแผนที่เก่ามีแหล่งน้ำ 2 แห่งคือหนองน้ำบริเวณใกล้เคียงกับบ้านดิว ซึ่งอาจเป็นหนองน้ำซึ่งเป็นบริเวณที่มีการเก็บเอาก้อนเหล็กเพื่อนำไปใช้ในอุตสาหกรรมหลอมเหล็กของชาวบ้านดิว

5.3.6.2 ด้านสังคม (The Social)

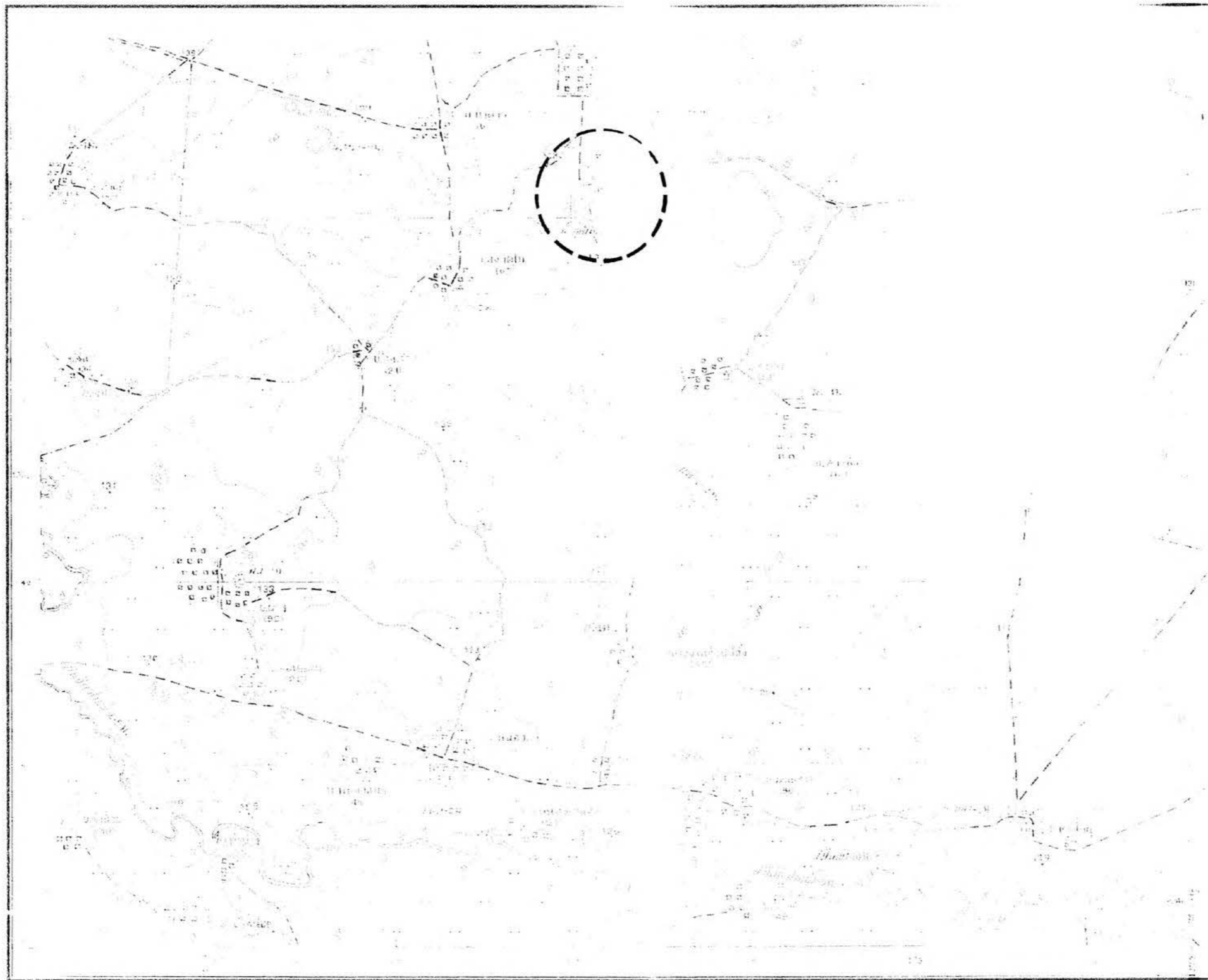
บ้านดิวกับบ้านโพชัยเป็นหมู่บ้านที่มีกิจกรรมการตีเหล็กเหมือนกัน จึงมีความเป็นไปได้ว่าอาจมีการติดต่อกันโดยมีกิจกรรมการตีเหล็กเป็นจุดร่วม ซึ่งนอกจากบ้านโพชัยแล้ว ยังมีหมู่บ้านอื่นๆที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านดิวแต่ไม่มีการอ้างถึงในบันทึก ซึ่งเมื่อพิจารณาดำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านแล้ว จะเห็นว่าบ้านดิวอยู่ส่วนที่เป็นกึ่งกลางระหว่างหมู่บ้านอื่นๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง โดยอยู่ในระยะการเดินทางที่ไม่ไกลกัน ซึ่ง ได้แก่ บ้านโนนสูง บ้านดงยาง บ้านอาลาบ บ้านป่าดวน และบ้านตลาดไพร จึงมีความเป็นไปได้ว่าสมาชิกในหมู่บ้านเหล่านี้อาจมีความสัมพันธ์กันในลักษณะเครือญาติและมีการติดต่อสัมพันธ์กันอยู่เสมอ

5.3.6.3 ด้านเศรษฐกิจ (The Economic)

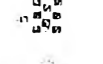

จากกิจกรรมของชุมชนและตำแหน่งที่ตั้ง ซึ่งมีทรัพยากรป่าไม้ที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์จึงมีความเป็นไปได้ว่า บ้านดิวอาจมีการแลกเปลี่ยนสินค้าประเภท จอบ เสียม ไร่ไถ รวมถึงผลิตภัณฑ์จากป่าไม้กับชุมชนอื่น ในพื้นที่ใกล้เคียงด้วย

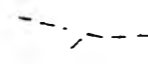

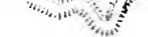
5.3.6.4 ด้านวัฒนธรรม (The Cultural)

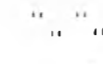

กิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนรูปแบบดั้งเดิม ซึ่งมักจะมีความสอดคล้องกันในลักษณะของการพึ่งพากันระหว่างคนในชุมชนกับธรรมชาติ เช่น การเลือกตัดต้นไม้บางประเภทเพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงในการหลอมเหล็ก โดยตัดในเดือนกันยายน ซึ่งวิธีการแบบนี้จะช่วยทำให้ทรัพยากรป่าไม้สามารถฟื้นตัวได้ และคนในชุมชนก็สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ได้เต็มศักยภาพต่อไปได้

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ป่าไม้
- หมู่บ้าน
- วัด

- เส้นทางเกวียน
- หนองน้ำ, สระน้ำ
- แม่น้ำขอบตลิ่งสูงชัน

- ทุ่งนา
- ป่าไม้
- ที่ดอน

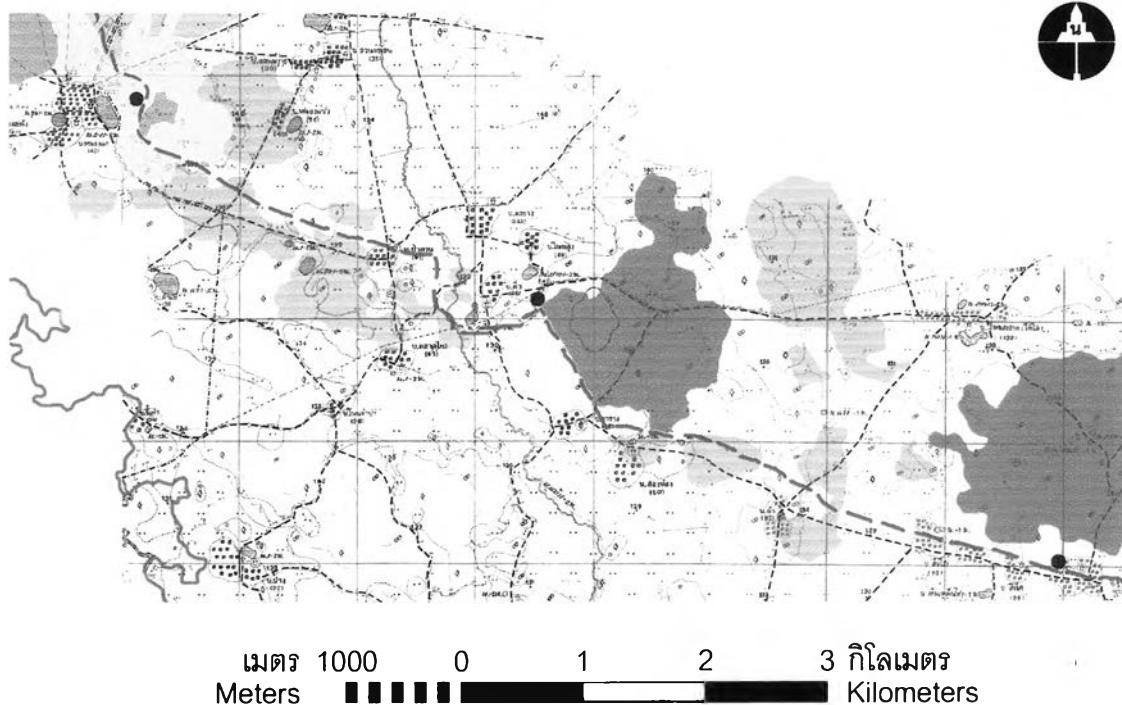
- ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านดีว

แผนที่ 5.20 แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2495-2496 บริเวณบ้านดีว

คาดการณ์เส้นทางตามบันทึกของ เอเจียน แอมอนิเย จากเส้นทางสัญจรที่ปรากฏบนแผนที่

ที่มา : กองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร

คำอธิบายสัญลักษณ์

แนวเส้นทางการเดินทางโดยเกวียน ที่คาดการณ์ตามบันทึกของเอเจียน แอมอนิเย

ป่าไม้ ที่แอมอนิเยอ้างถึงในบันทึกการเดินทาง

ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านที่อ้างถึงในบันทึกการเดินทาง

ทุงนา

แม่น้ำ จุดหมายปลายทางธรรมชาติที่ใช้อ้างอิงตำแหน่งแห่งที่ในอดีต

แผนที่ 5.21 แสดงการซ้อนทับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ บนแผนที่
ภูมิประเทศ พ.ศ. 2495-2496 มาตรฐาน 1: 25,000 บริเวณบ้านดิว

5.3.7 การประมวลผลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านต๊ว(Ban Tiou) จากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 (ที่มาข้อมูล : กรมแผนที่ทหาร) (ดูแผนที่ 5.22 หน้า 154 ประกอบ)

5.3.7.1 ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

บ้านต๊ว (Ban Tio) อยู่ห่างจากอำเภอเกษตรวิสัยทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ประมาณ 15 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านที่มีวัด

5.3.7.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านต๊ว (Ban Tio) เช่น

1. บ้านป่าดวน	6. บ้านโนนสูง
2. บ้านตลาดไชย	7. บ้านดงยาง
3. บ้านอาลา	8. บ้านโนนสำราญ
4. บ้านหนองสิม	9. บ้านดำแยนคร
5. บ้านโพธิ์ศรีทอง	10. บ้านหนองแซง
6. บ้านสองห้อง	11. บ้านโพธิ์ชัย

5.3.7.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านต๊ว (Ban Tio) ได้แก่

1. ป่าละเมาะที่อยู่ติดต่อกับบ้านต๊วทางทิศตะวันออก
2. ป่าละเมาะที่อยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านต๊ว ซึ่งมีลักษณะกระจัดกระจาย
3. หนองกุดใหญ่ อยู่ทางทิศใต้ของบ้านต๊ว
4. หนองแวง อยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านต๊ว
5. ห้วยแลง เป็นห้วยที่ไหลลงสู่ลำเสียวใหญ่ โดยอยู่ห่างจากบ้านต๊วทางทิศ

ตะวันตกประมาณ 250 เมตร

6. ห้วยเสียวใหญ่ อยู่ห่างจากบ้านต๊วทางทิศใต้ประมาณ 6 กิโลเมตร

5.3.7.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

มีการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยทั่วไปเพื่อกิจกรรมทางการเกษตร โดยในพื้นที่โล่ง เป็นพื้นที่ทำนา และในพื้นที่ป่าก็มีการใช้ที่ดินเพื่อการทำไร่ ทำสวน

5.3.7.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.3.8 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์บริเวณบ้านตัว (Ban Tiou) โดยการเปรียบเทียบแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหารเป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

5.3.8.1 ด้านกายภาพ (The Physical)

เมื่อพิจารณาลักษณะทางกายภาพจากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ.2542 เปรียบเทียบกับแผนที่ภูมิทัศน์(พ.ศ.2427) พบว่ามีลักษณะทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลงไป คือ มีการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าไม้มากขึ้น ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการเพิ่มขึ้นของชุมชนและประชากรในชุมชน โดยพื้นที่ป่าซึ่งปรากฏในแผนที่ภูมิทัศน์ซึ่งได้รับผลกระทบมากที่สุดคือ ดงลาวหลวง ซึ่งในปัจจุบัน (พ.ศ.2542) มีการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ป่าหลายชุมชนและใช้พื้นที่ประโยชน์ในพื้นที่ป่าเพื่อกิจกรรมการเกษตรในลักษณะของ การปลูกพืชไร่และการปลูกพืชสวน เต็มพื้นที่

ส่วนป่าที่อยู่ติดต่อกับบ้านตัว มีการปลูกพืชไร่ในบริเวณกลางป่ามีพื้นที่ประมาณ 1 ตารางกิโลเมตร แต่สภาพโดยรวมพื้นที่ป่าเดิมยังคงอยู่

5.3.8.2 ด้านสังคม (The Social)

จากการสัมภาษณ์คนในพื้นที่ในปัจจุบัน ระบุว่าอุตสาหกรรมการตีเหล็กที่บ้านตัวไม่มี ซึ่งนอกจากบ้านโพชัยแล้วปรากฏว่ามีการตีเหล็กที่บ้านตาแยและบ้านโนนสำราญด้วย ซึ่งกลุ่มคนที่ประกอบกิจกรรมการตีเหล็กที่บ้านตาแยและบ้านโนนสำราญเป็นเครือญาติกัน ซึ่งมีการติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอ การเลือกพื้นที่ใหม่ในการดำเนินกิจกรรมการตีเหล็กส่วนใหญ่สาเหตุมาจากผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการตีเหล็กแต่งงานกับสมาชิกในชุมชนใหม่ จึงเกิดการโยกย้ายอุปกรณ และอาจรวมถึงการโยกย้ายทรัพยากรบุคคลด้วย

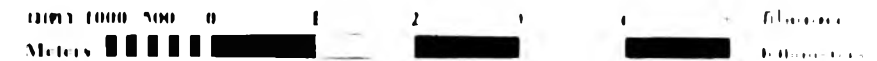
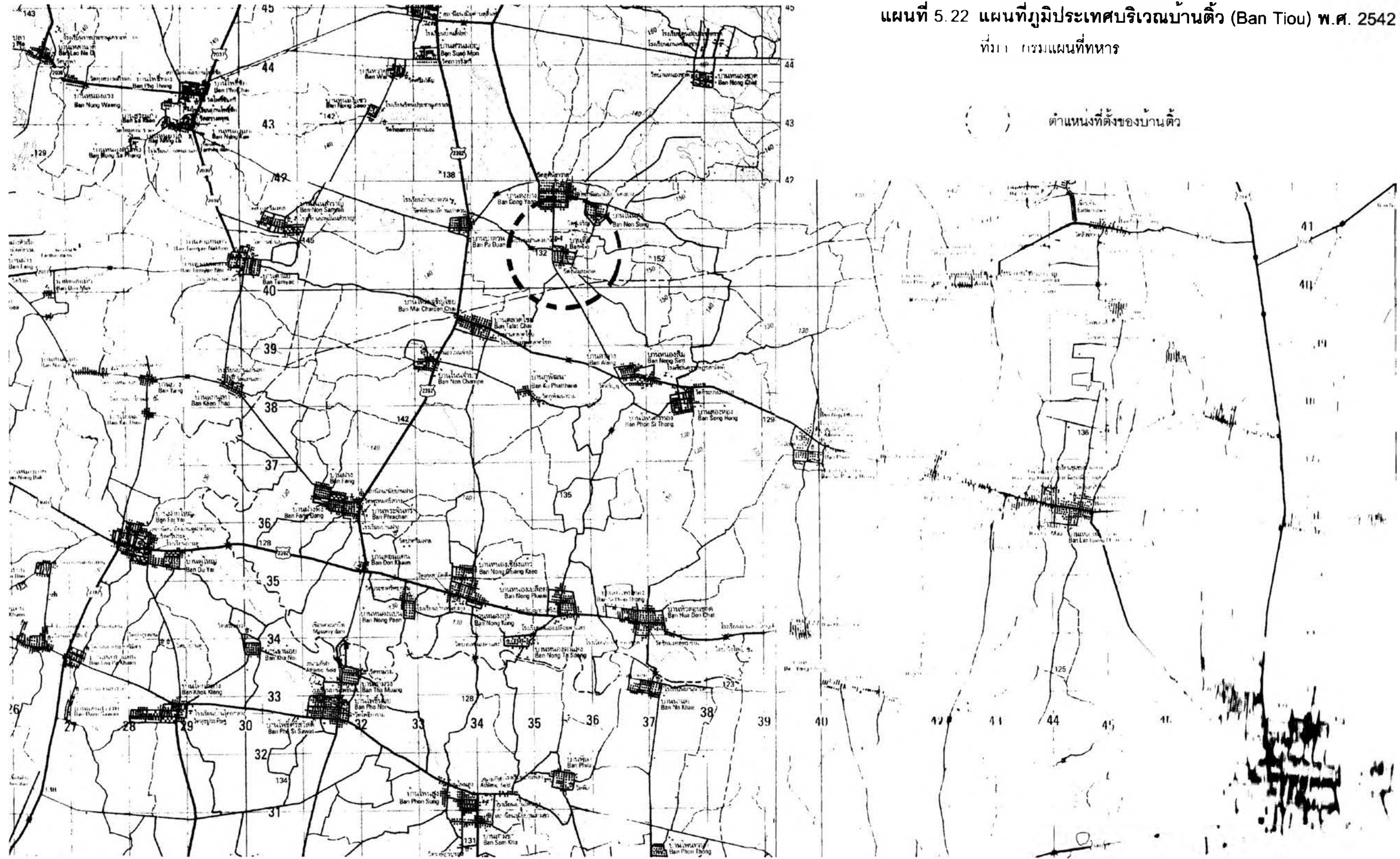
5.3.8.3 ด้านเศรษฐกิจ (The Economic)

การผลิตเสียม จอบ และใบไถ มีความสัมพันธ์และสำคัญกับวิถีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมของประชากรในบริเวณนี้ ซึ่งมีกิจกรรมหลักคือ ทำเกษตรกรรม แต่เมื่อทรัพยากรธรรมชาติลดลงประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่แผ่คลุมครอบคลุมเข้ามาในพื้นที่ อาจทำให้ผู้ประกอบการตีเหล็กต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินการเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง

5.3.8.4 ด้านวัฒนธรรม (The Cultural)

เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าที่มีปริมาณลดลงมาก อาจเป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการพึ่งพาระหว่างคนกับธรรมชาติ ซึ่งมีการลดความสำคัญลง นำมาซึ่งการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าหรือพื้นที่ธรรมชาติจนเกินขอบเขต ทำให้ป่าไม้ไม่สามารถฟื้นตัวทันกับสภาพการใช้ประโยชน์ของคนเพิ่มขึ้นได้

แผนที่ 5.22 แผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ้านดิว (Ban Tiou) พ.ศ. 2542
ทั้ง ๒ กรมแผนที่ทหาร

เมตร 1000 0 1 2 3 4 5 กิโลเมตร
Meters Kilometers

คำอธิบายสัญลักษณ์

แนวเส้นทางการเดินทางโดยเกวียน ที่คาดการณ์ตามบันทึกของเอเจียน แอมอนิเย

ป่าไม้ ที่แอมอนิเยอ้างถึงในบันทึกการเดินทาง

ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านที่อ้างถึงในบันทึกการเดินทาง

ท่อน้ำ

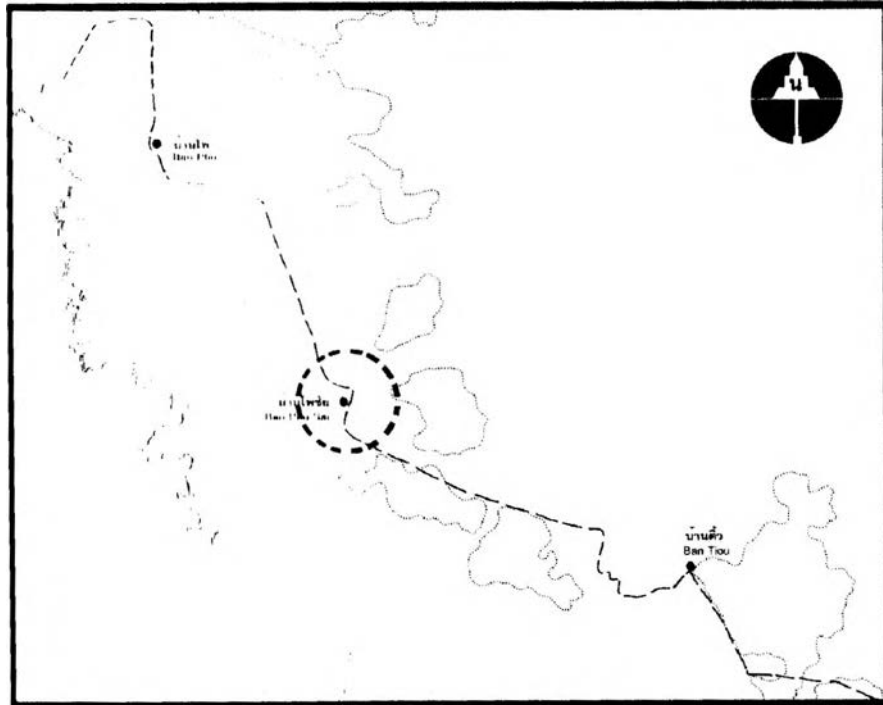

แม่น้ำ จุดหมายปลายทางธรรมชาติที่ใช้อ้างอิงตำแหน่งแห่งที่ในอดีต

แผนที่ 5.23 แสดงการซ้อนทับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ บนแผนที่
ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 มาตราส่วน 1: 50,000 บริเวณบ้านติ้ว

บันทึกของ เอเจียน แอมอนิเย	แผนที่ ภูมิทัศน์	แผนที่ ภูมิประเทศ พ.ศ. 2495-2496	แผนที่ ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542	สถานภาพปัจจุบัน	
				พบ	ไม่พบ
เมืองเกต เป็นเมืองที่แยก ออกจากเมือง สุวรรณภูมิ ซึ่งอยู่ ทางทิศตะวันออก เฉียงใต้	เมืองเกษตร วิสัย (เมือง เกต)	เกษตรวิสัย	อำเภอเกษตรวิสัย จ.ร้อยเอ็ด	*	
ดงลาวหลวง มีลักษณะเป็นป่า	ดงลาวหลวง	ปรากฏหมู่บ้านชื่อ ลาวหลวง ใกล้เคียง กับแนวป่าผืน ใหญ่	เป็นพื้นที่ที่มีชุมชนอยู่ ต่อเนื่องกัน ตามแนวถนน ซึ่ง ปัจจุบันพื้นที่ป่าไม่เหลือน้อยลง ใหญ่		*
บ้านดิว -มีกระท่อม (บ้านที่ตั้งอยู่ใน ลักษณะแออัด พอสมควรตามใต้ ต้นไม้ใหญ่ -อุตสาหกรรมที่ สำคัญ คือ การ หลอมเหล็กและ การผลิตเสียม ไบ โถ -ถ่านที่ใช้เผาใน การหลอมเหล็ก ได้จากไม้ ตะเคียน ตะแบก หรือไม้เต็ง รัง ใน เดือนกันยายน -ทางที่จะเดินทาง สู่บ้านโพชัย ผ่าน ป่าที่มีต้นไม้กลิ่น หอม ตไม้สูงมาก	บ้านดิว -อยู่ทางทิศ ตะวันตกเฉียง เหนือของ เมืองเกต -อยู่ทางทิศใต้ ของบ้านโพ ชัย -ทิศ ตะวันออกติด กับพื้นที่ป่าไม้	ข้อมูลเหมือนแผนที่ ภูมิทัศน์	-ชื่อ และตำแหน่งที่ตั้ง เหมือน บันทึกและแผนที่ทั้งสองแบบ แต่จากการสำรวจพื้นที่จริง พบว่า บ้านดิวนี้ไม่เคยมีการ หลอมเหล็กหรือตีเหล็กเลย แต่ บ้านที่ทำอุตสาหกรรมเหล็กมา ตั้งแต่อดีตคือ บ้านด้าย -จากการสำรวจจะเห็นว่า บ้าน ดิวเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ใกล้พื้นที่ ป่า และค่อนข้างสมบูรณ์แต่ พันธุ์ไม้ส่วนใหญ่เป็นยางนา ซึ่ง บริเวณโดยรอบหมู่บ้าน และ พื้นที่ใกล้เคียงไม่มีไม้เต็ง รัง เลย -ถัดจากบ้านดิว ในเส้นทางที่จะ เดินทางสู่บ้านโพชัยมีหมู่บ้าน ป่าดวน ซึ่งชาวบ้านบอกว่า สมัยก่อนมีป่าที่มีต้นลำดวน ซึ่ง มีดอกหอมขึ้นหนาแน่น จึงมี การตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อ ป่า ลำดวน	*	

ตาราง 5.3 สรุปการเปรียบเทียบข้อมูล เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์
ในพื้นที่ศึกษาตัวอย่างที่ 3 (Study Site) บ้านดิว (Ban Tiou)

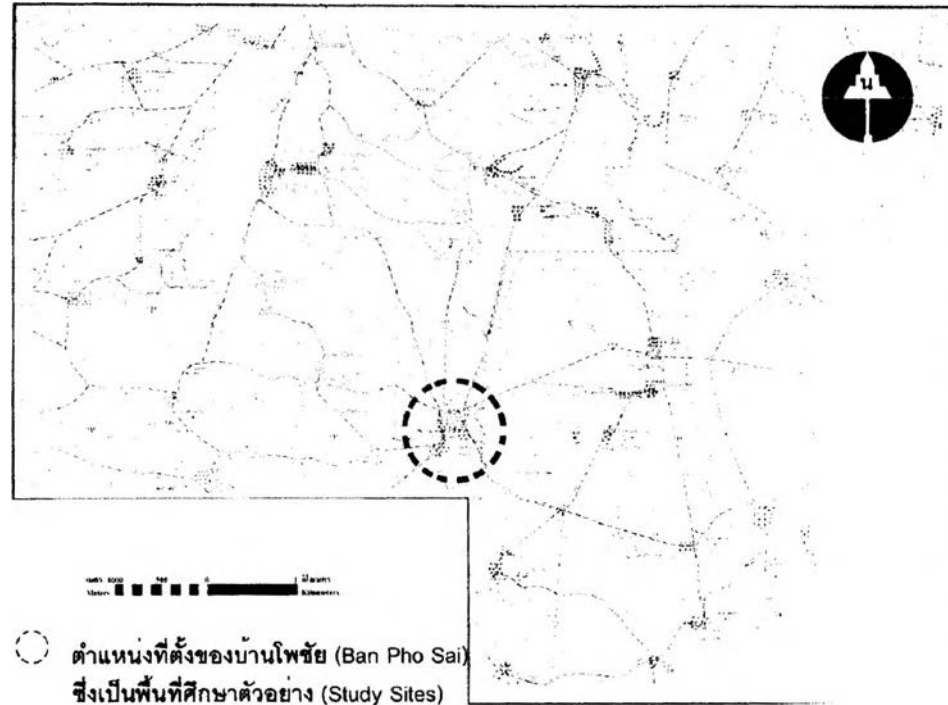

ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites)

- ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้าน จากบันทึกของแอมอนิเย

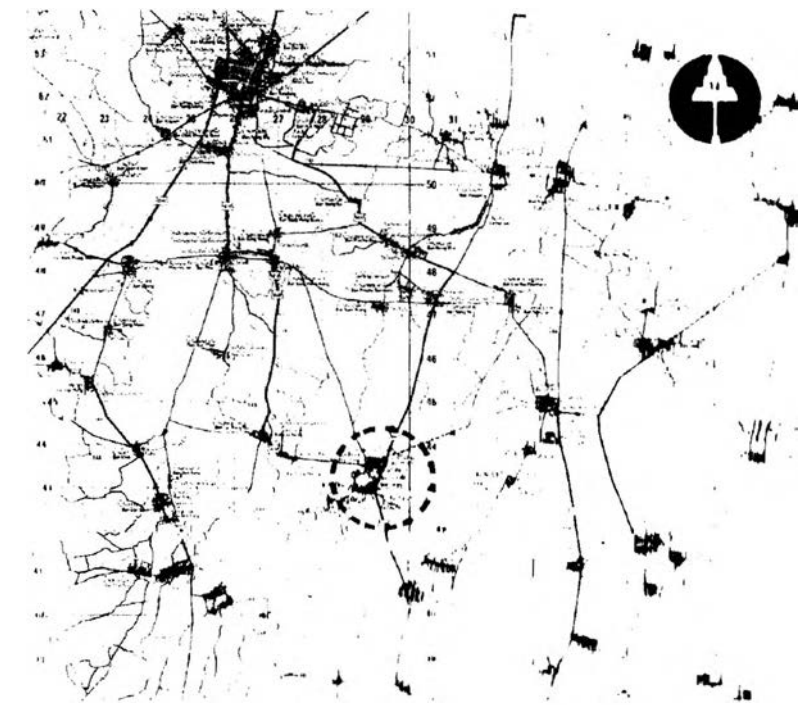
แผนที่ภูมิทัศน์ (Landscape Map) บริเวณบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) สร้างขึ้นโดยทางฝั่งตามบันทึกการเดินทางในลาว พ.ศ. 2427 ของคณะสำรวจของเอเจียน แอมอนิเย

- ที่มา 1 หนังสือ Isan Travels : Northeast Thailand's Economy in 1883-1884 โดย E'tienne Aymonier
- 2 หนังสือบันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 แปลโดย ทองสมุทรร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์ โดยการเขียนแผนที่ทับซ้อนบนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ.2542 ของกรมแผนที่ทหาร

ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites)

แผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ้านโพชัย ประกอบขึ้นจากแผนที่เก่าที่กรมแผนที่ทหารบกสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2495-2496 และคาดการณ์เส้นทางตามบันทึกของ เอเจียน แอมอนิเย จากเส้นทางสำรวจที่ปรากฏอยู่ในแผนที่ ซึ่งเป็นทางเกวียน
ที่มา : กองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร

ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites)

แผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ้านโพชัย ประกอบขึ้นจากแผนที่ภูมิประเทศของกรมแผนที่ทหารบก (Shaded Relief Map) ปี พ.ศ. 2542
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

รูปที่ 5.24 แสดงแผนที่ซึ่งเป็นข้อมูลอ้างอิงหลักในการศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ในพื้นที่ศึกษา ตัวอย่างที่ 3 บ้านโพชัย (Ban Pho Sai)

5.4 พื้นที่ศึกษาดัวอย่างที่ 4 บ้านโพชัย (Ban Pho Sai)

5.4.1 การประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านโพชัย(Ban Pho Sai) จากเอกสารบันทึกการสำรวจ ของเอเจียน แอมอนิเย

เนื่องจากมีคณะสำรวจเดินทางผ่านบ้านโพชัย 2 ชุด จึงนำเสนอข้อมูลภาคเอกสารเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ชุดสำรวจที่ 1 กล่าวว่า

“เดินทางออกจากบ้านดิวก่อนเวลาบ่าย 3 โมง แล้วผ่านป่าไม้ที่มีกลิ่นหอมหลายชนิด ซึ่งเป็นต้นไม้ที่ต่ำไม่สูง ผ่านทุ่งนาป่าละเมาะบนพื้นดินปนทราย สิ่งที่ทำให้หมอกฝุ่นลอยคลุ้งขาว เพราะวิวเดิน ก่อนเวลา 5 โมงเย็น หยุดพักนอนที่บ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ซึ่งเป็นหมู่บ้านใหญ่ มีกระท่อมอยู่ 200 หลัง ตั้งอยู่บนเนินที่ล้อมรอบด้วยพื้นราบ ทางทิศตะวันออกก็จะมีบึงขนาดใหญ่ น้ำที่เหลือในหนองฤดูฝนนั้น เป็นแหล่งหาปลาของคนจำนวนมากโดยชาวบ้านเป็นช่างหล่อและช่างตีเหล็กเหมือนกับชาวบ้านดิว ห่างจากบ้านโพชัยไปครึ่งวัน ทางใต้ก็จะมีบ้านเมืองเตา (Ban Moeuong Tao) ซึ่งเป็นหมู่บ้านใหญ่

เดินทางออกจากบ้านโพชัย ผ่านทุ่งนาและป่าโปร่ง มีต้นไม้อยู่ห่างๆกันไป ซึ่งมีรากอกขึ้นรกเกาะเกาะทางเดินทำให้เกวียนเดินผ่านไม่ค่อยสะดวก แล้วผ่านบ้านโพ (Ban Pho) ”

อ้างอิงจาก บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 แปลโดย
ทองสมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์. (2541) หน้า 49.

ชุดสำรวจที่ 2 กล่าวว่า

“จากบ้านดิวหลังจากผ่านป่าละเมาะ ป่าไม้ที่หนาทึบ แล้วจึงหยุดพักที่บ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ในเวลา 9.30 น. มีหนองน้ำอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน และพวกชาวบ้านจะทำการผลิตเกลือ ออกเดินทางจากบ้านโพชัย โดยผ่านทุ่งนามากมายและผ่านแม่น้ำชี ”

อ้างอิงจาก บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 แปลโดย
ทองสมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์. (2541) หน้า 73-74.

ข้อมูลที่ได้จากเอกสารบันทึกการสำรวจ ของเอเจียน แอมอนิเย สามารถจำแนกได้ดังนี้

5.4.1.1. ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

เป็นหมู่บ้านใหญ่ มีกระท่อมอยู่ 200 หลัง ตั้งอยู่บนเนินที่ล้อมรอบด้วยพื้นราบ

5.4.1.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ได้แก่

1. บ้านติ้ว (Ban Tiou)
2. บ้านโพ (Ban Pho)
3. บ้านเมืองเตา (Ban Moeung Tao) ห่างจากบ้านโพชัยไปครึ่งวัน ทางทิศใต้

5.4.1.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ได้แก่

1. บึงขนาดใหญ่ อยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านโพชัย (Ban Pho Sai)
2. ป่าไผ่ ในเส้นทางการเดินทางจากบ้านติ้วมายังบ้านโพชัย ผ่านป่าละเมาะ และป่าไม้ที่หนาทึบ ซึ่งมีไม้ที่มีกลิ่นหอมด้วย
3. แม่น้ำชีว (Nam Siou)

5.4.1.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในบันทึก

5.4.2 การประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านโพชัย(Ban Pho Sai) จากแผนที่ที่คณะสำรวจของแอมอนิเยเขียนขึ้นเพื่อประกอบรายงานการสำรวจ (ดูแผนที่ 5.25 หน้า 162 ประกอบ)

5.4.2.1. ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

จากแผนที่แสดงให้เห็นว่าบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) อยู่ระหว่างเมืองเกษตรวิสัย (Moeung Ketaravisai) และเมืองพยัคฆภูมิพิสัย (Moeung Phyakaphoumvisai) โดยอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองเกษตรวิสัยหรือเมืองเกต (Moeung Ketaravisai) และอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงของเมืองพยัคฆภูมิพิสัย (Moeung Phyakaphoumvisai)

5.4.2.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ได้แก่

1. บ้านติ้ว (Ban Tiou) อยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านโพชัย (Ban Pho Sai)
2. บ้านโพ (Ban Pho) อยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) และเมืองเกษตรวิสัยหรือเมืองเกต (Moeung Ketaravisai)

5.4.2.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ได้แก่

1. น้ำชีว (Nam Siou) ไหลผ่านทางใต้ของบ้านติ้ว (Ban Tiou)

5.4.2.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.4.2.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.4.3 การประมวลผลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านโพชัย(Ban Pho Sai) จากแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map) (ดูแผนที่ 5.26 หน้า 163 ประกอบ)

5.4.3.1. ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

บ้านโพชัย (Ban Pho Sai) เป็นหมู่บ้านที่อยู่ท่ามกลางป่าไม้รอบด้าน ยกเว้นทิศตะวันตกที่เป็นทุ่งโล่ง โดยอยู่ระหว่างบ้านติ้ว (Ban Tiou) กับบ้านโพ (Ban Pho)

5.4.3.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ได้แก่

1. บ้านติ้ว (Ban Tiou) อยู่ห่างจากบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 7 กิโลเมตร

2. บ้านโพ (Ban Pho) อยู่ห่างจากบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 6 กิโลเมตร

5.4.3.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ได้แก่

1. ป่าไม้ อยู่โดยรอบบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ยกเว้นทิศตะวันตกที่เป็นทุ่งโล่ง
2. ลำผาชิวหรือลำชีว (Lam Pha Siou, Lam Siou) อยู่ห่างจากบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ทางทิศตะวันตกประมาณ 8 กิโลเมตร

5.4.3.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.4.4 การวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านโพชัย(Ban Pho Sai)โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารบันทึกการเดินทางและแผนที่ประกอบการสำรวจ กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

5.4.4.1 ด้านกายภาพ (The Physical)

ข้อมูลจากบันทึกของแอมอนิเยเน้นการบรรยายลักษณะของพื้นที่ป่าไม้และสภาพทั่วไปของพื้นที่ โดยอ้างอิงที่ตั้งบ้านโพชัย Ban Pho Sai) กับแหล่งน้ำธรรมชาติและหมู่บ้านอื่นๆที่อยู่ไกลจากบ้านโพชัยมาก ซึ่งหมายถึงบ้านเมืองเตา โดยไม่อ้างอิงหรือระบุที่ตั้งกับหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง เช่น บ้านติ้ว บ้านโพชัย

ข้อมูลจากแผนที่ที่คณะสำรวจสร้างขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเดินทาง แสดงให้เห็นทิศทางการเดินทางและตำแหน่งที่อ้างอิงถึงในบันทึกได้ชัดเจนขึ้น ซึ่งจากแผนที่พบว่าบ้านโพชัย(Ban Pho Sai) อยู่ระหว่างเมืองเกษตรวิสัย (Moeung Ketaravisai) และเมืองพยัคฆภูมิพิสัย (Moeung Phyakphoumvisai)

ข้อมูลจากแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ.2542 ของกรมแผนที่ทหารเป็นแผนที่ฐาน(Base Map) แสดงให้เห็นตำแหน่งที่ตั้งและทิศทางการเดินทางได้ชัดเจนขึ้น ซึ่งขอบเขตพื้นที่ธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำและพื้นที่ป่าไม้ ที่แสดงในแผนที่เป็นการอ้างอิงจากแผนที่เก่า(พ.ศ.2495) จากกองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร

ดังนั้น สามารถสรุปลักษณะทางกายภาพของบ้านโพชัยและบริเวณใกล้เคียงในปี พ.ศ.2427 ได้ว่า บ้านโพชัยตั้งอยู่ในบริเวณที่มีความหลากหลายของทรัพยากรป่าไม้ โดยมีลักษณะเป็นพื้นที่ป่าละเมาะและป่าไม้ที่สืบสลับกับทุ่งนา โดยมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญคือ บึงขนาดใหญ่ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน

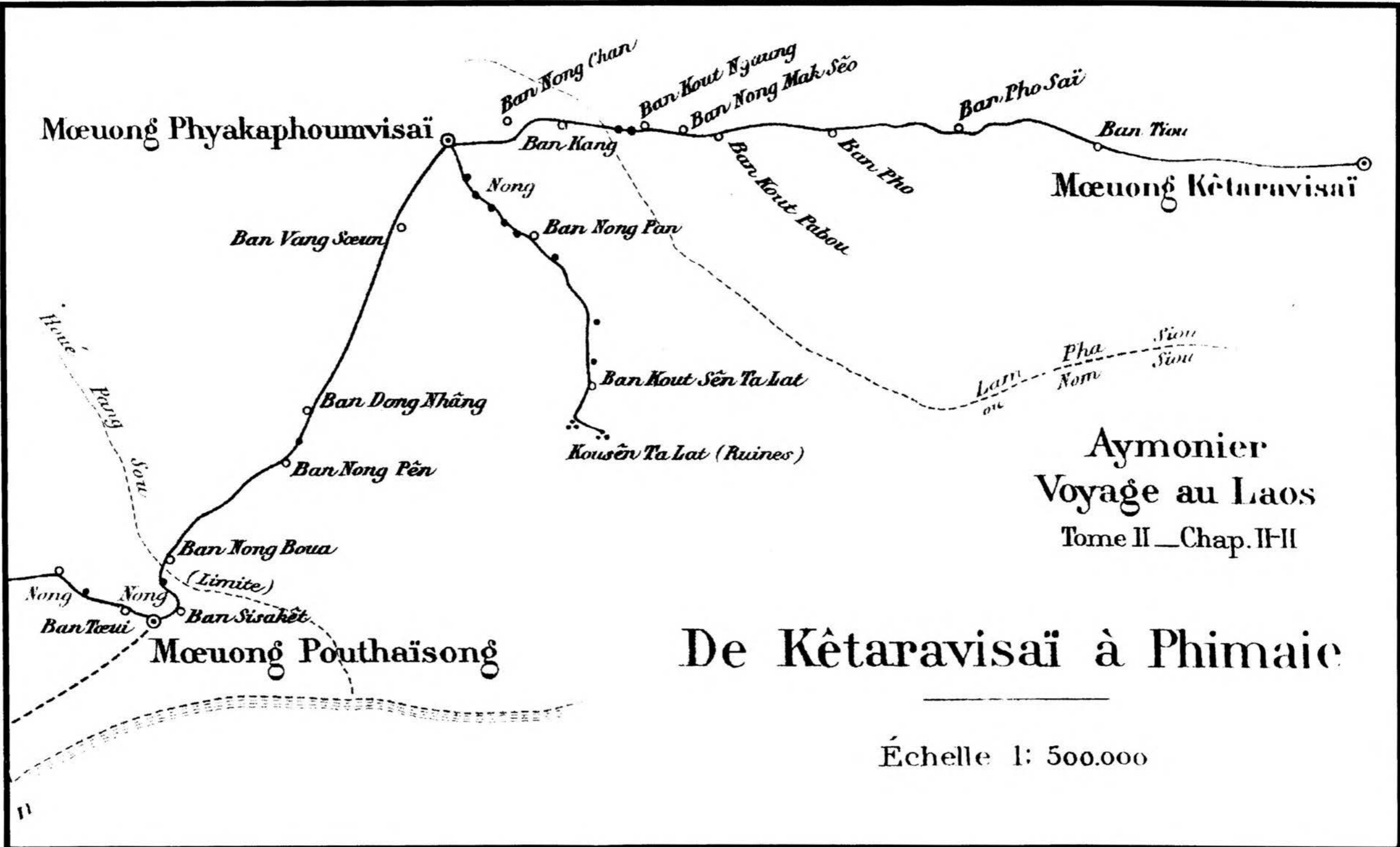
5.4.4.2 ด้านสังคม (The Social)

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ปัจจุบัน ซึ่งระบุว่าอุตสาหกรรมการตีเหล็กหรือหลอมเหล็กที่บ้านตัวไม่มี แต่นอกจากบ้านโพชัยแล้ว ยังมีการตีเหล็กที่บ้านด้ายและบ้านโนนสำราญด้วย

ซึ่งกลุ่มคนที่ประกอบกิจกรรมการตีเหล็กที่บ้านโนนสำราญและบ้านด้ายเป็นเครือญาติกัน ซึ่งการเลือกพื้นที่ใหม่ในกิจกรรมการตีเหล็กอาจมีสาเหตุจากผู้ตีเหล็กแต่งงานกับคนในหมู่บ้านดังกล่าว แล้วนำเอาภูมิปัญญาการตีเหล็กไปด้วย

5.4.4.3 ด้านเศรษฐกิจ (The Economic)

การผลิตเสียม จอบ และไบโด มีความสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตดั้งเดิมของประชากรในบริเวณนี้ แต่เมื่อทรัพยากรธรรมชาติมีปริมาณลดลงประกอบกับความเจริญทางเทคโนโลยี อาจทำให้ผู้ประกอบการตีเหล็กอาจต้องเปลี่ยนรูปแบบการตีเหล็กให้สอดคล้องกับสภาพสังคมด้วย

คำอธิบายสัญลักษณ์

° Ban Dan
◎ MŒUONG

หมู่บ้าน
เมือง

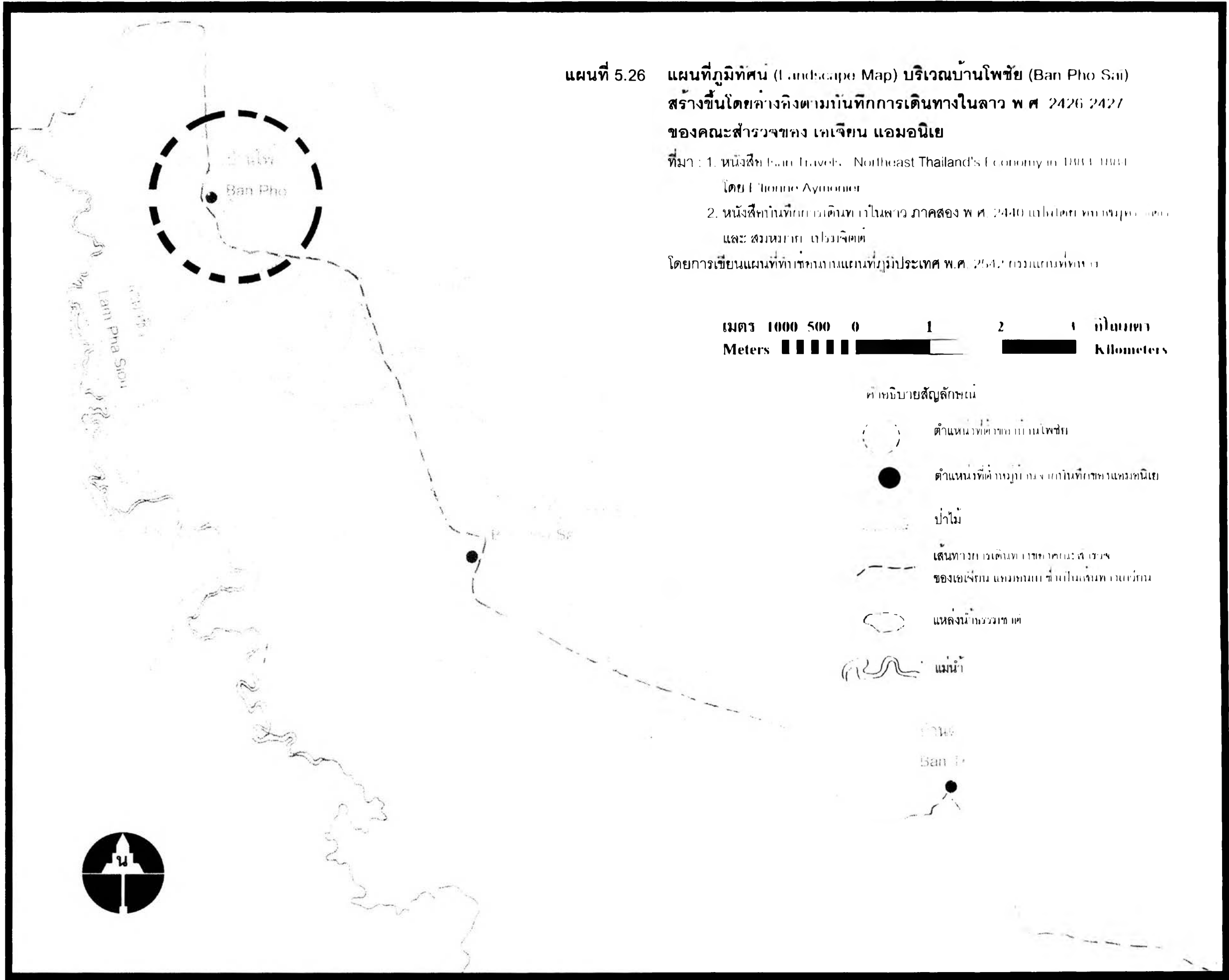
M o u n g
แม่น้ำมูล
แม่น้ำสายเล็กๆ, ห้วย

เส้นทางเดินทางของคณะสำรวจราชการไทยเดิม แคว้นท่งเขต
ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านด่าน (Ban Dan)

แผนที่ 5.25 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของบ้านโพชัย (Ban Pho Sai)

ที่มา : แผนที่ที่คณะสำรวจราชการไทยเดิม แอมอนิเย เขียนขึ้นเพื่อประกอบรายงานการสำรวจเมื่อ พ.ศ. 2426-2427

แผนที่ 5.26 แผนที่ภูมิทัศน์ (Landscape Map) บริเวณบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) สร้างขึ้นโดยช่างฝึกตามบันทึกการเดินทางในลาว พ.ศ. 2426-2427 ของคณะสำรวจของ เคนเจ็ทอน แอมอนิเย

ที่มา : 1. หนังสือ Ban Travel: Northeast Thailand's Economy in 1893-1894 โดย F. Horne Aymonier
 2. หนังสือบันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2410 แปลโดย ทนงกรคุณ และ สมหมาย เปรื่องจิตร
 โดยการเขียนแผนที่ทำเส้นทางบนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2547 ของแผนที่ทหาร

เมตร 1000 500 0 1 2 3 กิโลเมตร
 Meters Kilometers

- คำอธิบายสัญลักษณ์
- ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านโพชัย
 - ตำแหน่งที่ตั้งของหมู่บ้านเก่าในเขตของแอมอนิเย
 - ป่าไม้
 - เส้นทางที่เร่เดินทางค้าขายและสงครามของเคนเจ็ทอน แอมอนิเย ซึ่งเป็นเส้นทางค้าขาย
 - แหล่งน้ำธรรมชาติ
 - แม่น้ำ

5.4.5 การประมวลผลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านโพชัย(Ban Pho Sai) จากแผนที่ภูมิประเทศ กรมแผนที่ทหารบกสำรวจ พ.ศ. 2480-2481 และพ.ศ. 2495-2496 (ที่มาข้อมูล: กองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร) (ดูแผนที่ 5.27 หน้า 166 ประกอบ)

5.4.5.1 ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

บ้านโพชัย (Ban Pho Sai) เป็นหมู่บ้านที่มีวัด มีลักษณะถูกล้อมรอบด้วยป่าไม้ โดยบริเวณที่ติดต่อกับหมู่บ้านโดยตรงเป็นทุ่งนาโล่ง โดยมีความสูง 139 เมตรจากระดับน้ำทะเล

5.4.5.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) เช่น

1. บ้านดิว	5. บ้านหนองสะพัง
2. บ้านป่าดวน	6. บ้านเหล่าก้างปลา
3. บ้านตำแย	7. บ้านโพ
4. บ้านหนองแก	8. บ้านสองห้อง

5.4.5.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ได้แก่

1. ป่าไม้ กระจายทั่วไปโดยมีลักษณะล้อมรอบบ้านโพชัย ซึ่งผืนป่าที่มีขอบเขตกว้างที่สุดอยู่ทางทิศเหนือ

2. หนองผิง เป็นหนองน้ำใหญ่ที่อยู่ใกล้วัดทางทิศตะวันออกของบ้านโพชัย อยู่ทางด้านขวาของทางเกวียน ที่เดินทางจากบ้านดิวถึงบ้านโพชัย มีน้ำตลอดฤดูกาล โดยมีความลึกประมาณ 1-2 เมตร

3. หนองซุ่น มีรูปร่างหนองเป็นวงกลม มีน้ำตลอดฤดูกาล โดยมีความลึกประมาณ 1-2 เมตร

4. ลำเสียวใหญ่ อยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านโพชัย มีความลึกประมาณ 2-5 เมตร

5.4.5.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.4.5.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

บริเวณรอบๆบ้านโพชัย โดยเฉพาะที่อยู่ใกล้หมู่บ้านใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อทำนา

5.4.6 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์บริเวณบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) โดยการเปรียบเทียบแผนที่ภูมิประเทศ ที่กรมแผนที่ทหารบกสำรวจ พ.ศ. 2480-2481 และพ.ศ. 2495-2496 กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

5.4.6.1 ด้านกายภาพ (The Physical)

บ้านโพชัยเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในที่ดอน โดยอยู่ใกล้แหล่งน้ำและพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งเป็นรูปแบบทั่วไปของการเลือกทำเลเพื่อการตั้งถิ่นฐานของวัฒนธรรมอีสาน

แหล่งน้ำที่ปรากฏในเอกสารบันทึกการสำรวจ(พ.ศ.2427) และแผนที่ภูมิทัศน์ซึ่งสอดคล้องกับแผนที่เก่า พ.ศ.2495 ได้แก่

1. บึงขนาดใหญ่ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นแหล่งประมงของชาวบ้าน มีน้ำตลอดทั้งฤดูกาล

2. ลำผาชีว(Lam Pha Siou) คือลำเสียวใหญ่ ซึ่งเป็นแม่น้ำสาขาของแม่น้ำมูล และไหลลงสู่แม่น้ำมูลบริเวณปากแม่น้ำใกล้บ้านด่าน

ลักษณะพื้นที่ป่าไม้ซึ่งสลับกับพื้นที่โล่งมี 2 ประเภท คือ ป่าโปร่งและป่าดิบ การที่บ้านโพชัยอยู่ใกล้พื้นที่ป่าไม้ ที่มีความหลากหลายน่าจะสอดคล้องกับอุตสาหกรรมการหลอมเหล็ก ดีเหล็ก ของคนในชุมชนซึ่งเป็นกิจกรรมเดียวกันกับชุมชนบ้านดิว

5.4.6.2 ด้านสังคม (The Social)

จากแผนที่เก่า พ.ศ.2495 จะเห็นว่าบ้านโพชัยเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นๆ ซึ่งเมื่อพิจารณาเส้นทางสัญจรซึ่งเป็นทางเกวียนแล้ว มีความเป็นไปได้ว่าบ้านโพชัยน่าจะเป็นชุมชนที่มีความสำคัญต่อชุมชนอื่นๆ โดยมีการติดต่อกับชุมชนอื่นๆอยู่เสมอ

4.6.3 ด้านเศรษฐกิจ (The Economic)

อาชีพของคนในชุมชนมีความสอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียง ได้แก่

1. การทำประมง ในบึงใหญ่แหล่งน้ำที่มีน้ำอยู่ตลอดปี โดยอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน

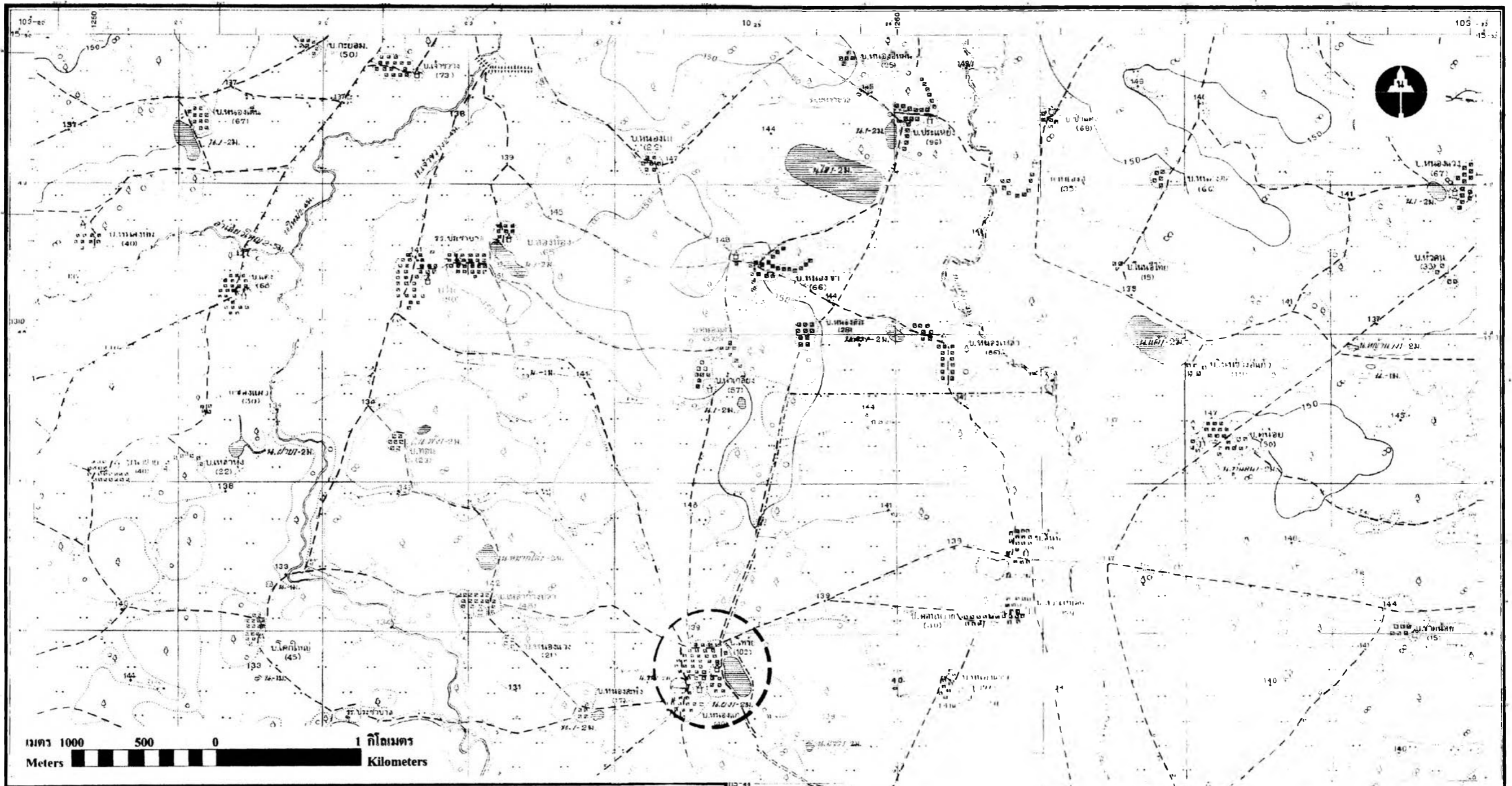
2. การทำนา ซึ่งเป็นกิจกรรมหลักซึ่งมีพื้นที่ทำนาที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ จึงน่าจะทำให้ได้รับผลผลิตดีขึ้น

3. อุตสาหกรรมหลอมเหล็ก การตีเหล็ก จอบ เสียม และไบโด

จากกิจกรรมเหล่านี้ น่าจะช่วยให้คนในชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า และวัตถุติดระหว่างคนในชุมชนกับชุมชนอื่นอยู่เสมอ

5.4.6.4 ด้านวัฒนธรรม (The Cultural)

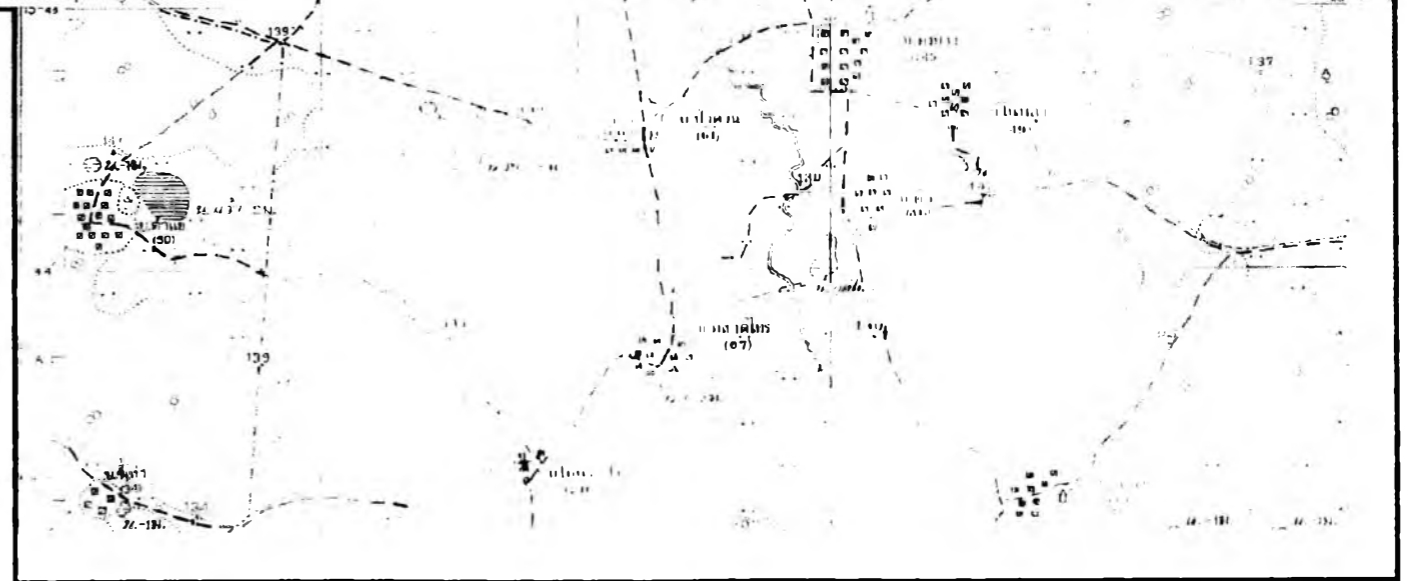
เมื่อพิจารณาดำเนินที่ตั้งหมู่บ้านซึ่งอยู่บริเวณที่ดอนและอยู่ใกล้ป่า รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตน่าจะสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐานและวัฒนธรรมการพึ่งพาอาศัยระหว่างคนในชุมชนกับพื้นที่ธรรมชาติบริเวณชุมชนได้ชัดเจนขึ้น โดยรูปแบบของวัฒนธรรมการใช้ประโยชน์พื้นที่ธรรมชาติแบบนี้ น่าจะส่งเสริมให้วิถีชีวิตชุมชนมีความยั่งยืนขึ้น

คำอธิบายสัญลักษณ์

	ป่าไม้		เส้นทางเกวียน		ทุงนา
	หมู่บ้าน		หนองน้ำ, สระน้ำ		ป่าไผ่
	วัด		แม่น้ำขอบตลิ่งสูงชัน		ที่ตคน
	ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านโพชัย				

แผนที่ 5.27 แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2495-2496 บริเวณบ้านโพชัย
 คาดการณ์เส้นทางตามบันทึกของเอเจียน แอมอนิเย
 จากเส้นทางสัญจรที่ปรากฏบนแผนที่ ซึ่งเป็นทางเกวียน
 ที่มา : กองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร

เมตร 1000 0 1 3 กิโลเมตร
Meters Kilometers

คำอธิบายสัญลักษณ์

- แนวเส้นทางการเดินทางโดยเกวียน ที่คาดการณ์ตามบันทึกของเอเจียน แอมอนิเย
- ป่าไม้ ที่แอมอนิเยอ้างถึงในบันทึกการเดินทาง
- ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านที่อ้างถึงในบันทึกการเดินทาง
- ทุ่งนา
- แม่น้ำ จุดหมายปลายทางธรรมชาติที่ใช้อ้างอิงตำแหน่งแห่งที่ในอดีต

แผนที่ 5.28 แสดงการซ้อนทับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ บนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2495-2496 มาตรฐาน 1:25,000 บริเวณบ้านโพชัย

5.4.7 การประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านโพชัย(Ban Pho Sai) จากแผนที่ ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 (ที่มาข้อมูล : กรมแผนที่ทหาร) (ดูแผนที่ 5.29 หน้า 171 ประกอบ)

5.4.7.1 ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

บ้านโพชัย (Ban Pho Chai) เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม โดยอยู่ห่างจากอำเภอวาปีปทุมทางทิศใต้ประมาณ 9 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านใหญ่มีวัด 2 วัด

5.4.7.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านโพชัย (Ban Pho Chai) เช่น

1. บ้านหนองแก	9. บ้านโพธิ์
2. บ้านหนองโล	10. บ้านสองห้อง
3. บ้านหนองสระพัง	11. บ้านเหล่าก้างปลา
4. บ้านสระแก้ว	12. บ้านตำแย
5. บ้านโพธิ์ทอง	13. บ้านตำแยนคร
6. บ้านหนองแวง	14. บ้านโนนสำราญ
7. บ้านลิ้นฟ้า	15. บ้านดีว
8. บ้านสวนมอญ	16. บ้านป่าดวน

5.4.7.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ได้แก่

- หนองผง (Nong Phong) เป็นหนองน้ำใหญ่ที่อยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านโพชัย อยู่ทางด้านขวาของถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2037 ซึ่งใช้เดินทางสู่อำเภอวาปีปทุม
- หนองขุน (Nong Khun) อยู่ทางทิศใต้ของบ้านโพชัย อยู่ระหว่างบ้านโพธิ์ทองกับบ้านสระแก้ว
- ห้วยเสียว (Huai Siao) อยู่ห่างจากบ้านโพธิ์ชัยทางทิศตะวันตกประมาณ 3 กิโลเมตร

5.4.7.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.4.7.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

มีการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่เพื่อการทำนา และมีการทำไร่แทรกตามพื้นที่นา โดยบริเวณภายในหมู่บ้านก็มีการปลูกพืชไร่และสวนแทรกอยู่ด้วย

5.4.8 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์บริเวณบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) โดยการเปรียบเทียบแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหารเป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

5.4.8.1 ด้านกายภาพ (The Physical)

เมื่อพิจารณาจากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 จะเห็นว่าตำแหน่งที่ตั้งของบ้านโพชัย (Ban Pho Sai) ตามบันทึกของแอมอนิเยและแผนที่ภูมิทัศน์ มีความสอดคล้องกัน โดยบ้านโพชัย มีการสะกดชื่อใหม่เป็น บ้านโพธิ์ชัย (Ban Pho Chai) โดยมีลักษณะทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลงไป คือ มีพื้นที่ทำนาเพิ่มขึ้นมากแต่พื้นที่ป่าไม่มีขนาดเล็กกลง โดยเหลือเพียงป่าโปร่งและป่าละเมาะที่กระจายอยู่เล็กน้อย ซึ่งบริเวณที่เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนคือ ป่าไม่ทางทิศเหนือของบ้านโพธิ์ชัย ซึ่งการลดลงของป่าไม้น่าจะมีสาเหตุมาจาก

1. การเพิ่มพื้นที่ทำนาเพื่อสนองความต้องการของประชากรที่มีจำนวนมากขึ้น และสนองความต้องการของตลาดในการแลกเปลี่ยนซื้อขายข้าว
2. พฤติกรรมการตัดต้นไม้เพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงในการตีเหล็กเปลี่ยนแปลงไป โดยอาจไม่กำหนดประเภทของต้นไม้และช่วงเวลาในการตัด ซึ่งอาจทำให้พื้นที่ป่าไม่สามารถฟื้นตัวได้และลดจำนวนลงเรื่อยๆ ในที่สุด
3. การตัดไม้เพื่อนำมาสร้างอาคารบ้านเรือนซึ่งเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว

5.4.8.2 ด้านสังคม (The Social)

ในแผนที่ภูมิทัศน์ (พ.ศ. 2427) แสดงให้เห็นว่าบ้านโพชัยเป็นชุมชนเดี่ยวขนาดใหญ่ ซึ่งจากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 มีการแบ่งพื้นที่ปกครองของบ้านโพธิ์ชัยออกเป็นหลายหมู่บ้าน เพื่อเพิ่มศักยภาพในการจัดระเบียบสังคม และสนองความต้องการของคนในชุมชนได้อย่างทั่วถึง

ซึ่งหมู่บ้านที่แยกตัวออกมาจากบ้านโพธิ์ชัย ได้แก่

1. บ้านโพธิ์ทอง
2. บ้านสระแก้ว

นอกจากนี้ยังมีหมู่บ้านที่อยู่ในเขตติดต่อกับบ้านโพธิ์ชัยอีก 2 หมู่บ้านคือ

1. บ้านหนองแก
2. บ้านหนองโล

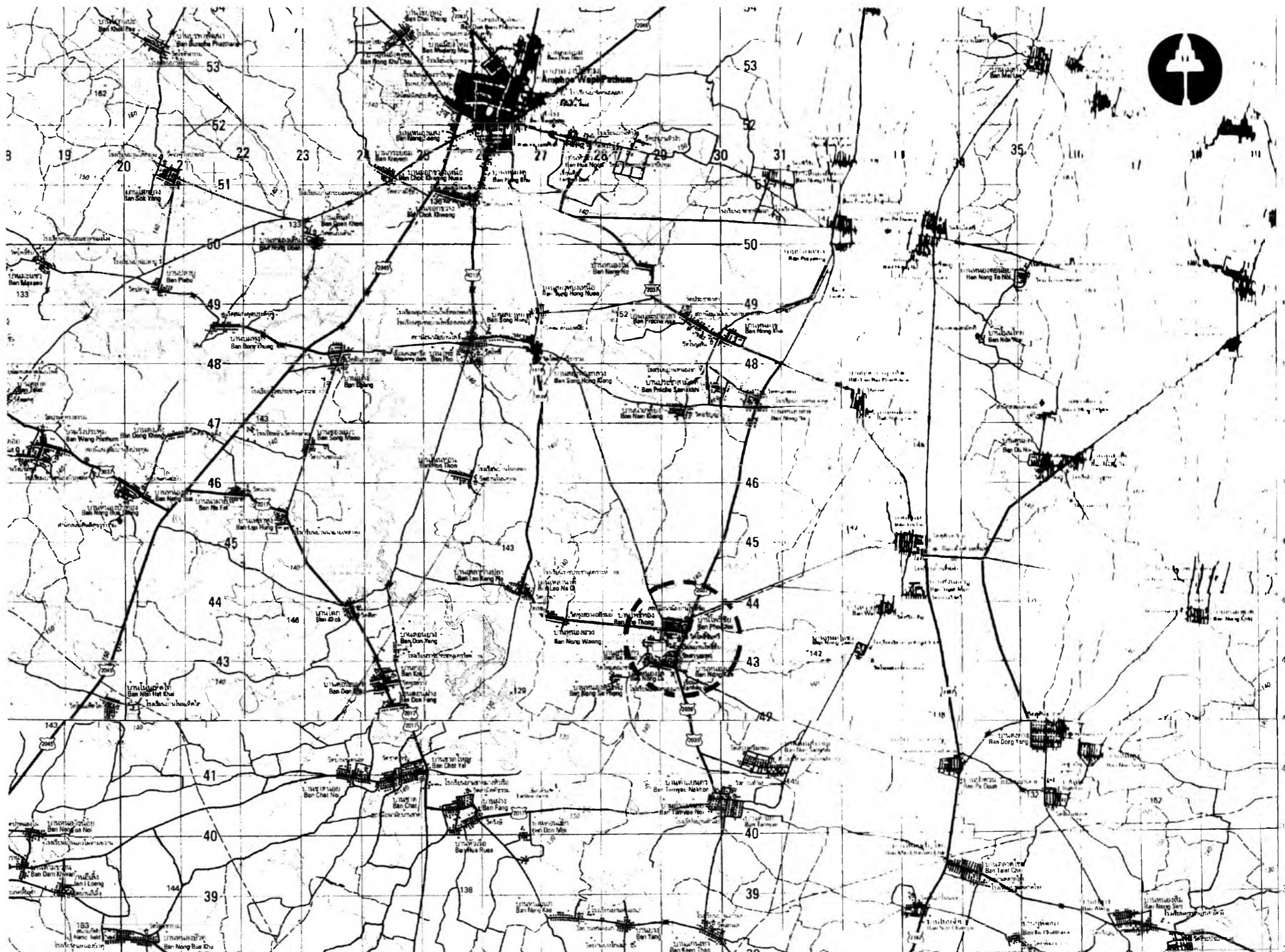
โดยความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนเหล่านี้เป็นลักษณะเครือญาติ ซึ่งเป็นลักษณะที่พบเห็นทั่วไปในสังคมอีสาน นอกจากนี้เมื่อพิจารณาเส้นทางสัญจรในแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 พบว่าบ้านโพธิ์มีการติดต่อกับชุมชนอื่นอยู่เสมอเหมือนในอดีต

5.4.8.3 ด้านเศรษฐกิจ (The Economic)

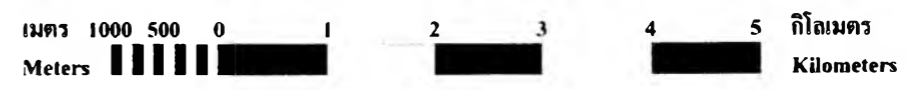
ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2039 น่าจะช่วยให้ชุมชนบ้านโพธิ์ชัยสามารถเชื่อมโยงกับตัวอำเภอวาปีปทุม ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าที่มีการแลกเปลี่ยน-ซื้อขายผลผลิตทางการเกษตรได้สะดวกขึ้น

5.4.8.4 ด้านวัฒนธรรม (The Cultural)

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการแข่งขันทางเศรษฐกิจอาจส่งผลกระทบต่อวิถีวัฒนธรรมชุมชน โดยอาจทำให้วัฒนธรรมในการใช้ประโยชน์ที่ดินหรือพื้นที่ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป เช่น การทำลายพื้นที่ป่าไม้เพื่อขยายพื้นที่ทำเกษตรกรรม

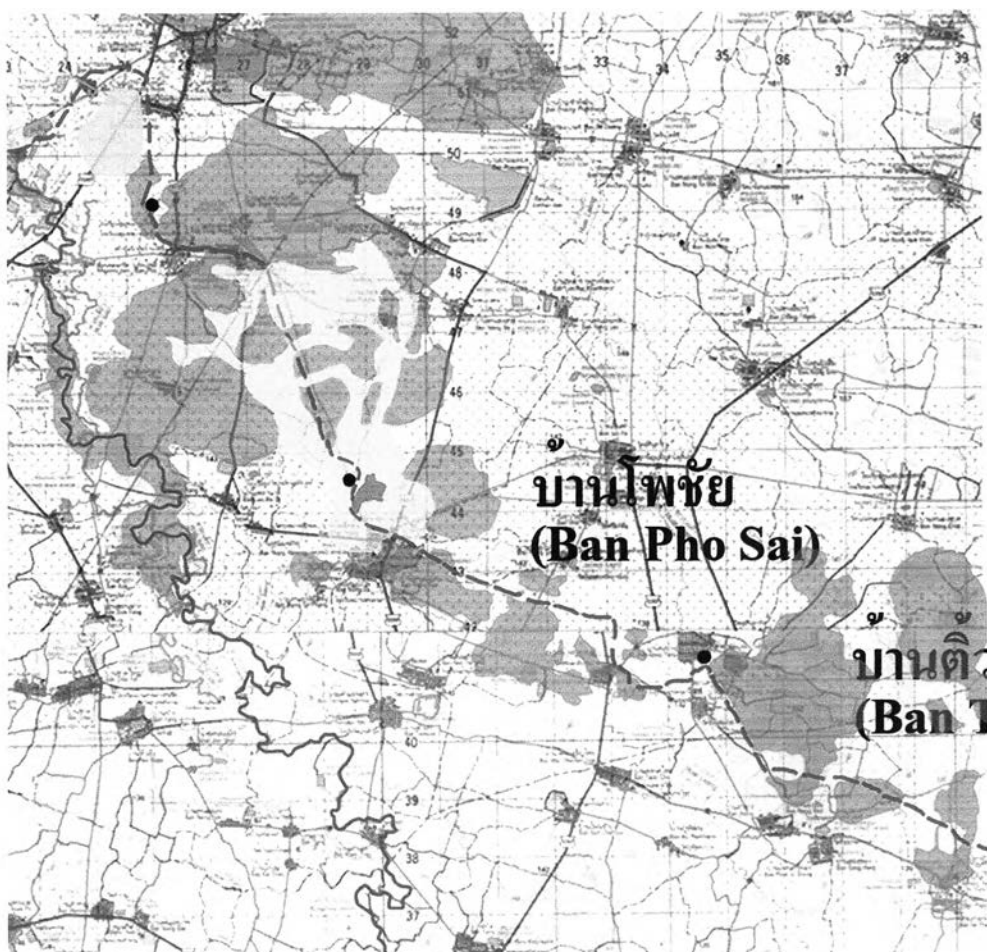

แผนที่ 5.29 แผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ้านโพชัย (โพธิ์ชัย) (Pho Chai) พ.ศ. 2542
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านदान

0 1 3 5 กิโลเมตร
Kilometers

คำอธิบายสัญลักษณ์

แนวเส้นทางการเดินทางโดยเกวียน ที่คาดการณ์ตามบันทึกของเอเจียน แอมอนิเย

ป่าไม้ ที่แอมอนิเยอ้างถึงในบันทึกการเดินทาง

ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านที่อ้างถึงในบันทึกการเดินทาง

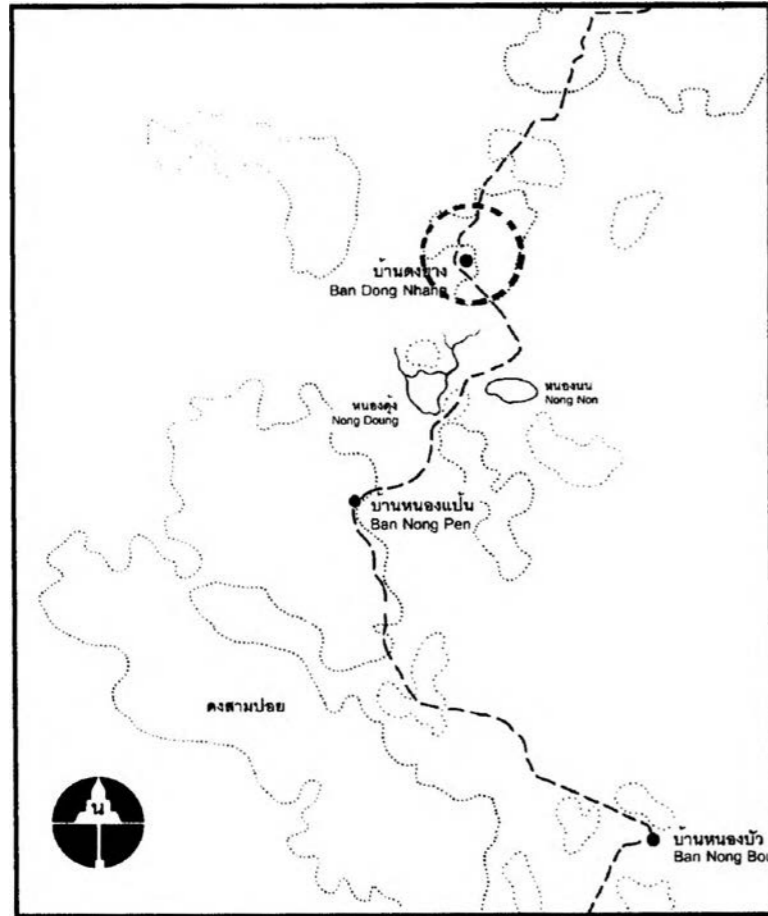
ทุงนา

แม่น้ำ จุดหมายปลายทางธรรมชาติที่ใช้อ้างอิงตำแหน่งที่ในอดีต

แผนที่ 5.30 แสดงการซ้อนทับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ บนแผนที่
ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 มาตรฐาน 1:50,000 บริเวณบ้านโพชัย

บันทึกของ เอเจียน แอมอนิเย	แผนที่ ภูมิทัศน์	แผนที่ ภูมิประเทศ พ.ศ. 2495-2496	แผนที่ ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542	สถานภาพปัจจุบัน	
				พบ	ไม่พบ
<p>บ้านโพชัย</p> <p>-เป็นหมู่บ้านใหญ่ ตั้งอยู่บนเนินที่ ล้อมรอบด้วยพื้น ราบ</p> <p>-ทางทิศตะวันออก มีบึงขนาดใหญ่เป็น แหล่งหาปลาของ ชาวบ้าน</p> <p>-พื้นที่โดยทั่วไปเป็น ทุ่งนา และป่า ละเมาะ พื้นดินปน ทราย แห้งแล้ง</p> <p>-ชาวบ้านเป็นช่าง หล่อและตีเหล็ก เหมือนชาวบ้านตัว มีการผลิตดินที่ เรียกว่า ดินขาว หมาก ซึ่งเป็น ส่วนประกอบใน การหลอมเหล็ก</p>	<p>บ้านโพชัย</p> <p>-ตั้งอยู่ระหว่าง บ้านตัวกับบ้านโพ</p> <p>-พื้นที่รอบๆ หมู่บ้านเป็นทุ่งนา และมีป่ากระจัด กระจาย ป่า หนาแน่นทางทิศ ตะวันตกของ หมู่บ้าน</p> <p>-มีหนองน้ำทาง ทิศตะวันออกของ หมู่บ้าน</p>	<p>ข้อมูลเหมือนแผนที่ ภูมิทัศน์ ซึ่งหมู่บ้าน ที่อยู่ใกล้เคียงกับ บ้านโพชัย ได้แก่ บ้านตัว บ้านโพ บ้านป่าดวน บ้าน ตาแย</p>	<p>ในแผนที่ปัจจุบันระบุว่า ตำแหน่งของบ้านโพชัย คือ บ้านโพธิ์ชัย ซึ่ง ข้อมูลเหมือนแผนที่ทั้ง สองแบบ แต่ในปัจจุบัน ชาวบ้านไม่มีการตี เหล็ก เนื่องจากไม่มีการ สืบทอด ส่วนใหญ่เป็น การสั่งทำ หรือซื้อที่ หมู่บ้านตาแย และบ้าน โนนสำราญ</p>	*	

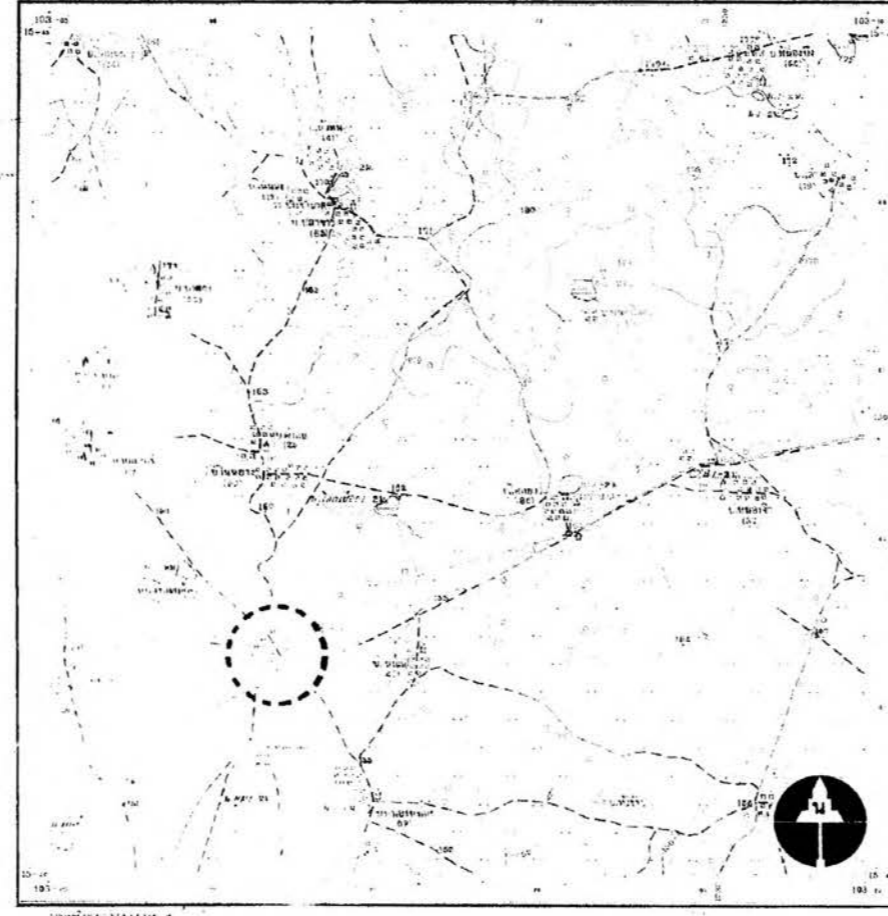

- ตำแหน่งที่ตั้งของบ้าน ดงยาง (Ban Dong Nhang) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites)
- ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้าน จากบันทึกของแอมอนิเย

แผนที่ภูมิทัศน์ (Landscape Map) บริเวณบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) สร้างขึ้นโดยอ้างอิงตามบันทึกการเดินทางในลาว พ.ศ. 2427 ของคณะสำรวจของเอเจียน แอมอนิเย

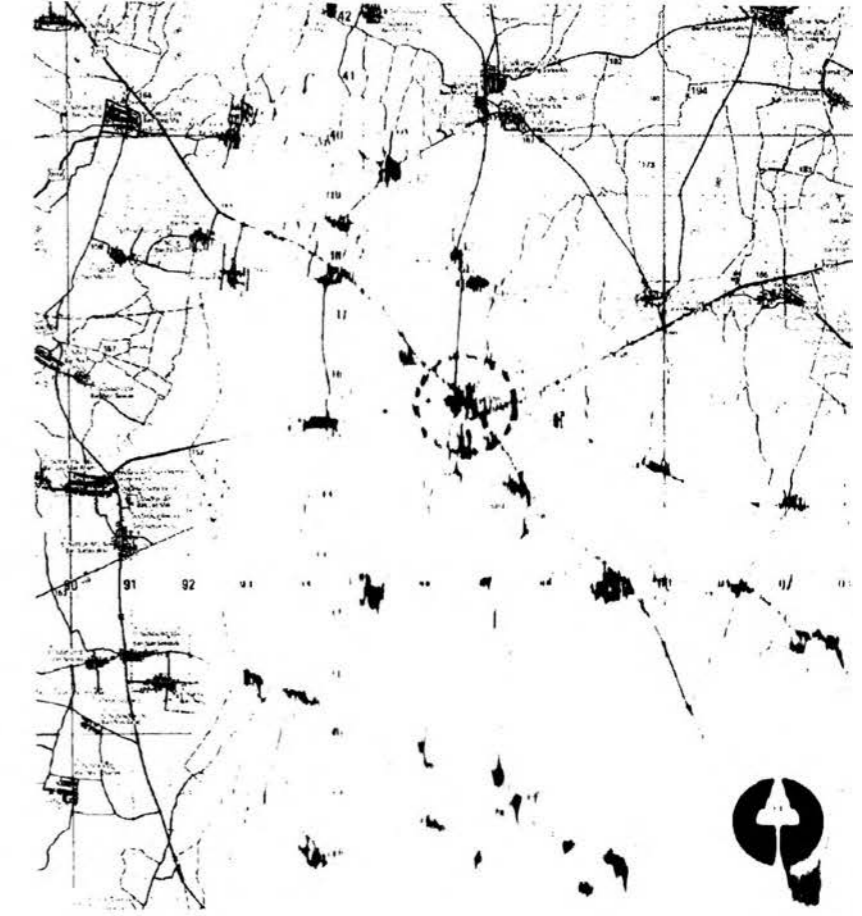
ที่มา : 1. หนังสือ Isan Travels : Northeast Thailand's Economy in 1883-1884 โดย E'tienne Aymonier

2. หนังสือบันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 แปลโดย ทองสมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์ โดยการเขียนแผนที่ทับซ้อนบนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ.2542 ของกรมแผนที่ทหาร

- ตำแหน่งที่ตั้งของบ้าน ดงยาง (ยางสีสุราช, 2495-2496) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites)

แผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ้านดงยาง (ยางสีสุราช) ประกอบขึ้นจากแผนที่ภูมิประเทศแผนที่ทหารบกสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2495-2496 และคาดการณ์เส้นทางคมนาคมบันทึกของ เอเจียน แอมอนิเย ตามเส้นทางสัญจรที่ปรากฏอยู่ในแผนที่ ที่เส้นทางเกวียน
ที่มา : กองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร

- ตำแหน่งที่ตั้งของบ้าน ดงยาง (ยางสีสุราช, 2542) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง (Study Sites)

แผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ้านดงยาง (ยางสีสุราช) ที่มา : แผนที่ภูมิประเทศกรมแผนที่ทหารบก พ.ศ. 2542
ระวาง (Sheet) SA.400000.000.000.000.000

รูปที่ 5.31 แสดงแผนที่ซึ่งเป็นข้อมูลอ้างอิงหลักในการศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ในพื้นที่ศึกษาตัวอย่างที่ 5 บ้านดงยาง (Ban Dong Nhang)

5.5 พื้นที่ศึกษาตัวอย่างที่ 5 บ้านดงยาง (Ban Dong Nhang)

5.5.1 การประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านดงยาง(Ban Dong Nhang)จากเอกสาร บันทึกการสำรวจ ของเอเจียน แอมอนิเย

เนื่องจากมีคณะสำรวจเดินทางผ่านบ้านดงยาง 2 ชุด จึงนำเสนอข้อมูลภาคเอกสารเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ชุดสำรวจที่ 1 กล่าวว่า

“...เลยจากบ้านนางเซิน (Ban Nang Soeun) ก็จะเป็นป่าต้นไม้ใหญ่อีกมากมาย ซึ่ง
เกวียนของเราเดินทางไปด้วยความยากลำบากตามเส้นทางที่เต็มไปด้วยรากต้นไม้และโคลนตม
พอถึงเวลาค่ำมืดก็หยุดพักที่บ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) หมู่บ้านนี้มีวัดและกระท่อมของ
ชาวนาประมาณ 70 หลัง... ออกจากบ้านดงยางเกวียนผ่านไปใกล้ๆกับหนองดุ้ง (Nong Duong)
เป็นหนองขนาดใหญ่เต็มไปด้วยปลา แล้วก็ผ่านบ้านหนองแปน (Ban Nong Pen) เป็นหมู่บ้าน
เล็กๆที่เพิ่งสร้างขึ้นใหม่ มีกระท่อมอยู่ 20 กว่าหลัง เป็นของพวกคนลาวปะปนกับชาวเขมร
เล็กน้อย ชาวบ้านมีอาชีพทำนาและผลิตกะบองหรือได้ สำหรับใช้ในครัวเรือน เราเดินทางไปตาม
ป่าละเมาะหรือป่าทึบ ชื่อที่เรียกกันคือ ดงสามปอย.... ”

อ้างอิงจาก บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 แปลโดย
ทองสมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์. (2541) หน้า 51-52.

ชุดสำรวจที่ 2 กล่าวว่า

“เดินทางออกจากเมืองพัคคมภูมิพิสัย ผ่านป่าดงหนาแน่น ป่าละเมาะ และสลัดกับทุ่ง
นามากมายก่อนที่จะไปถึงบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) ในตอนกลางคืน ดงดังกล่าวจะมีการ
เรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ดงยางสีโสกลัก (Dong Nhang Si Sok Lak) คาดเดาว่าที่นี่มีกระท่อมอยู่
20 กว่าหลัง ในป่าทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ปรากฏว่ามีก้อนยางแข็งๆอันใหญ่ก้อนหนึ่ง ซึ่งไหล
ลงมาจากต้นไม้ ซึ่งมีคนเชื่อว่าเมื่อเอาไปอาจะกลายเป็นทรัพย์ขึ้นมาได้ แต่มีคนคัดค้านเพราะคิด
ว่าเป็นสมบัติของเทวารักษ์

โรสและหนูได้เดินทางออกจากหมู่บ้านดงยางตั้งแต่เช้า โดยผ่านป่าดงมากมาย แล้วผ่าน
ไปใกล้ๆ หนองน (Nong Non) ซึ่งมีความยาวถึง 1000 เมตร และกว้าง 100 เมตร มีน้ำอยู่ตลอด
ฤดูกาล อยู่ทางซ้ายของเส้นทาง หลังจากได้ผ่านป่าดงมากมายในอีก 1 ชั่วโมงก็ไปหยุดพักที่บ้าน
หนองแปน (Ban Nong Pen) ซึ่งมีกระท่อมอยู่กว่า 30 หลัง ชาวบ้านขึ้นทะเบียนกับเมืองสุรินทร์
และยังทำการผลิตเกวียนขายให้พวกคนลาวและสยาม เลยจากที่นี่พวกคนของผมนี่ผ่านป่า...”

อ้างอิงจาก บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 แปลโดย
ทองสมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์. (2541) หน้า 74-75.

ข้อมูลที่ได้จากเอกสารบันทึกการสำรวจ ของเอเจียน แอมอนิเย สามารถจำแนกข้อมูล
ได้ดังนี้

5.5.1.1. ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

บ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) หมู่บ้านนี้มีวัดและกระท่อมของชาวนา
ประมาณ 70 หลัง

5.5.1.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) ได้แก่

1. บ้านนางเซิน (Ban Nang Soeun)
2. บ้านหนองแป้น (Ban Nong Pen)

5.5.1.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) ได้แก่

1. ป่าดงหนาแน่น ป่าละเมาะที่สลับกับทุ่งนามากมาย ในเส้นทางจากเมือง
พยัคฆภูมิพิสัย (Moeueng Phyakaphoumvisai) มาบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) ดงดังกล่าว
จะมีการเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ดงยางสี่โซกลัก (Dong Nhang Si Sok Lak)

2. ป่าไม้ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านดงยาง (Ban Dong Nhang)
3. หนองดุ้ง (Nong Duong) เป็นหนองขนาดใหญ่เต็มไปด้วยปลา
4. หนองนน (Nong Non) มีความยาว 1000 เมตร และกว้าง 100 เมตร มีน้ำ

อยู่ตลอดฤดูกาล อยู่ทางซ้ายของเส้นทางเดินทาง

5.5.1.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในบันทึก

5.5.1.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

เป็นหมู่บ้านที่มีการประโยชน์ที่ดินในการทำนา

5.5.2 การประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านดงยาง(Ban Dong Nhang) จากแผนที่ที่
คณะสำรวจของแอมอนิเยสร้างขึ้นเพื่อประกอบการเดินทาง (ดูแผนที่ 3.32 หน้า 180
ประกอบ)

5.5.2.1. ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

บ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) อยู่ระหว่างเมืองพยัคฆภูมิพิสัย (Moeueng
Phyakaphoumvisai) กับเมืองพุทไธสง (Moeueng Pouthaisong) โดย

- อยู่ทางทิศใต้ของเมืองพยัคฆภูมิพิสัย (Moeueng Phyakaphoumvisai)
- อยู่ทางทิศเหนือของเมืองพุทไธสง (Moeueng Pouthaisong)

5.5.2.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) ได้แก่

1. บ้านนางเซิน (Ban Nang Soeun) อยู่ทางทิศเหนือของบ้านดงยาง
(Ban Dong Nhang)

2. บ้านหนองแป้น (Ban Nong Pen) อยู่ทางทิศใต้ของบ้านดงยาง

(Ban Dong Nhang)

5.5.2.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) ได้แก่

1. ห้วยพังซู (Houe Pang Sou) อยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านดงยาง

(Ban Dong Nhang)

2. แม่น้ำมูล (Moun) อยู่ทางทิศใต้ของบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang)

5.5.2.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.5.2.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.5.3 การประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านดงยาง(Ban Dong Nhang) จากแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map) (ดูแผนที่ 5.33 หน้า 181 ประกอบ)

5.5.3.1. ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

บ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) อยู่ระหว่างเมืองพยัคฆภูมิพิสัย (Moeung Phyakaphoumvisai) กับเมืองพุทไธสง (Moeung Pouthaisong) โดย

- อยู่ทางทิศใต้ของเมืองพยัคฆภูมิพิสัย (Moeung Phyakaphoumvisai)

- อยู่ทางทิศเหนือของเมืองพุทไธสง (Moeung Pouthaisong)

5.5.3.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) ได้แก่

1. บ้านหนองแป้น (Ban Nong Pen) อยู่ทางทิศใต้ของบ้านดงยาง

(Ban Dong Nhang)

2. บ้านหนองบัว (Ban Nong Boua)

5.5.3.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) ได้แก่

1. หนองนน (Nong Non) อยู่ห่างจากบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang)ทางทิศใต้ประมาณ 2 กิโลเมตร และอยู่ด้านซ้ายของเส้นทางเดินทางจากบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) ไปเมืองพุทไธสง (Moeung Pouthaisong)

2. หนองดุ้ง (Nong Duong) เป็นแหล่งน้ำที่อยู่ใกล้เคียงกับหนองนน โดยอยู่ห่างจากบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang)ทางทิศใต้ประมาณ 2 กิโลเมตร และอยู่ด้านขวาของเส้นทางเดินทางจากบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) ไปเมืองพุทไธสง (Moeung Pouthaisong)

3. ป่าไม้ มีป่าไม้ที่ค่อนข้างมีพื้นที่กว้างทางทิศเหนือของบ้านดงยาง และมีป่าโปร่งและป่าละเมาะทางทิศตะวันออกและตะวันตกของหมู่บ้านด้วย

4. ดงสามปอยเป็นป่าไม้ที่มีพื้นที่กว้าง อยู่ห่างจากบ้านดงยางทางทิศใต้ ประมาณ 7 กิโลเมตร

5.5.3.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.5.3.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.5.4 การวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านดงยาง(Ban Dong Nhang)โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารบันทึกการเดินทางและแผนที่ประกอบการสำรวจ กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

5.5.4.1 ด้านกายภาพ (The Physical)

ข้อมูลจากบันทึกของแอมอนิเยมีการบรรยายลักษณะทางกายภาพของบ้านดงยางไม่มากนัก แต่จากการบรรยายเกี่ยวกับพื้นที่ที่สันนิษฐานได้ว่า มีการตั้งชื่อหมู่บ้านจากลักษณะทางกายภาพของที่ตั้ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นดง (ป่าไม้ที่ค่อนข้างหนาแน่น) เรียกว่า ดงยางสี่โลกลัก (Dong Nhang Si Sok Lak)

ข้อมูลจากแผนที่ที่คณะสำรวจของแอมอนิเยสร้างขึ้นเพื่อประกอบการเดินทาง สามารถแสดงให้เห็นทิศทางการเดินทางของคณะสำรวจ และตำแหน่งที่ตั้งของหมู่บ้านต่างๆ ที่มีการอ้างถึงในบันทึก พอสังเขป ซึ่งจะเห็นว่า ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านดงยางอยู่ระหว่าง บ้านนางเซิน (Ban Vang Saeun) และบ้านหนองแป้น (Ban Nong Pen) แต่ไม่มีรายละเอียดขององค์ประกอบทางธรรมชาติที่อ้างถึงในบันทึก คือ หนองดั่ง หนองนน และดงสามปอย

ข้อมูลจากแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map) แสดงให้เห็นถึงตำแหน่ง และขอบเขตของพื้นที่ที่มีการอ้างถึงในบันทึกชัดเจนขึ้น โดยขอบเขตขององค์ประกอบทางธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ และพื้นที่ป่า ที่แสดงในแผนที่เป็นการอ้างอิงจากแผนที่ภูมิประเทศ ของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ. 2542 และแผนที่เก่าจากกองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร

เมื่อพิจารณาจากแผนที่ทั้ง 2 แบบจะเห็นว่าทิศทางการเดินทาง และตำแหน่งที่ตั้งของหมู่บ้านมีความใกล้เคียงกัน แต่แผนที่ภูมิทัศน์ที่มีการอ้างอิงจากแผนที่ภูมิประเทศจริงในปัจจุบัน น่าจะมีความใกล้เคียงกับสภาพพื้นที่จริงมากกว่า

ดังนั้น สามารถสรุปลักษณะทางกายภาพ ของบ้านดงยางและบริเวณใกล้เคียง ใน

ปี พ.ศ. 2426-2427 ได้ว่า บ้านดงยาง น่าจะตั้งอยู่ในบริเวณที่สามารถเชื่อมโยงกับผืนป่าดง ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ค่อนข้างสมบูรณ์ได้ โดยพืชพันธุ์หลักของป่าคือ ต้นยาง บ้านดงยางยังไม่มีแหล่งน้ำที่เกิดจากมนุษย์ แต่ในพื้นที่ใกล้เคียงมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนในพื้นที่ คือ หนองดุ้ง และหนองนน โดยมีลักษณะการสัญจรระหว่างพื้นที่ เป็นเส้นทางคนเดินและทางเกวียน

5.5.4.2 ด้านสังคม (The Social)

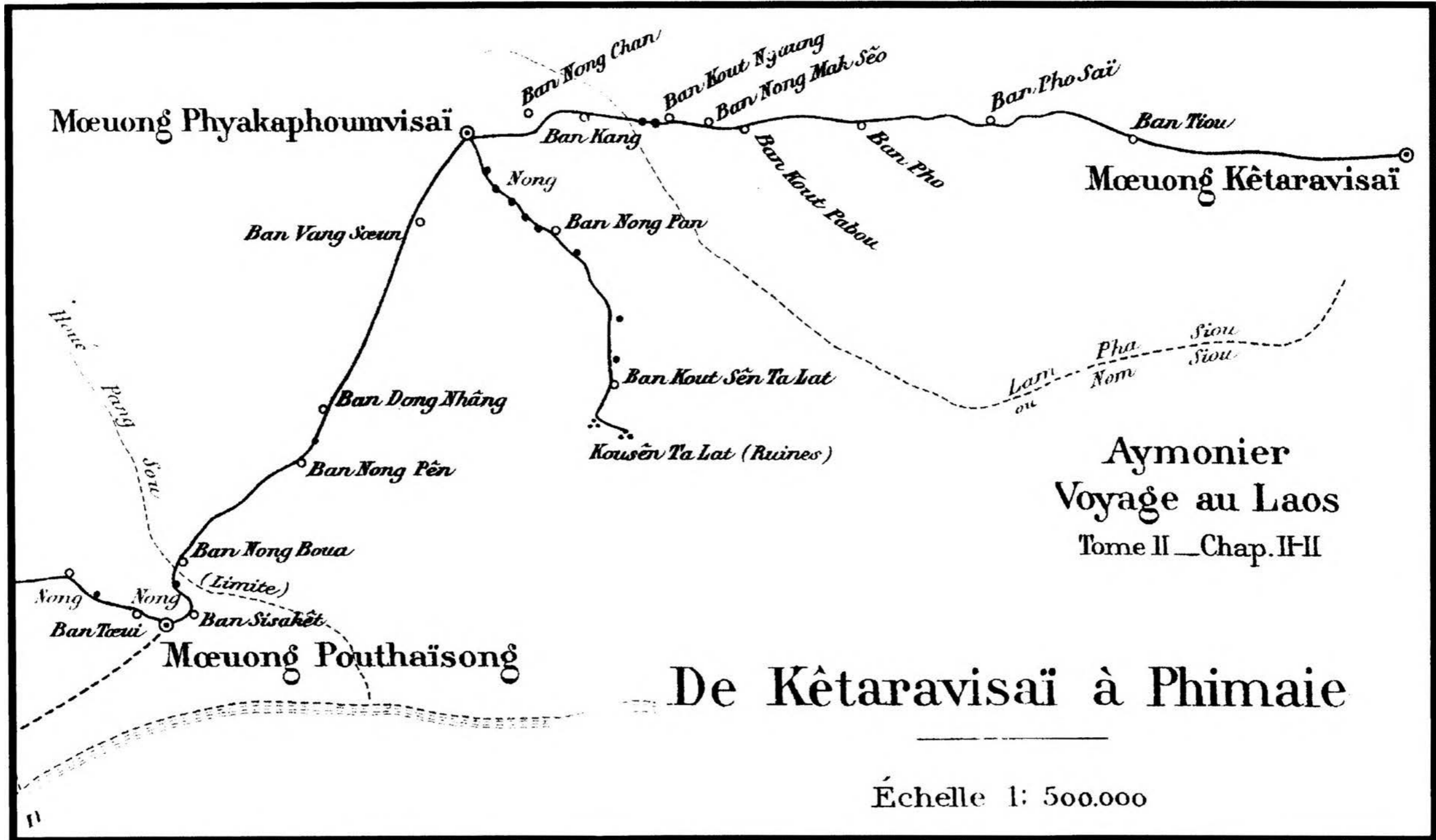
ทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านและการเชื่อมโยงกับพื้นที่หรือหมู่บ้านอื่นๆ เป็นสิ่งสะท้อนลักษณะทางสังคมของบ้านดงยาง โดยข้อมูลจากแผนที่และบันทึกของแอมอนิเย แสดงให้เห็นว่าทำเลที่ตั้งของบ้านดงยาง น่าจะเป็นเส้นทางสัญจรที่มีการเดินทางผ่านของหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงอย่างต่อเนื่อง โดยพิจารณาจากลักษณะการเดินทางของคณะสำรวจที่มีการเดินทางซ้อนทับกันที่หมู่บ้านดงยาง ซึ่งเส้นทางนี้น่าจะเป็นเส้นทางการเดินทางสู่เมืองพุทไธสงมาตั้งแต่อดีต ประกอบกับองค์ประกอบทางธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงหมู่บ้านที่เป็นป่าดงยาง ซึ่งเป็นไม้เศรษฐกิจประเภทหนึ่ง น่าจะส่งเสริมให้บ้านดงยางมีความสัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียงอย่างสม่ำเสมอ

5.5.4.3 ด้านเศรษฐกิจ (The Economic)

ข้อมูลจากแผนที่และบันทึกของแอมอนิเย ไม่แสดงข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางเศรษฐกิจของบ้านดงยาง แต่เมื่อพิจารณาดำเนินที่ตั้งของบ้านดงยางซึ่งมีทรัพยากรป่าไม้ที่ค่อนข้างมีความสมบูรณ์ ประกอบกับเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเส้นทางเดินทางสู่เมืองพุทไธสง และสามารถติดต่อกับเมืองพยัคฆภูมิพิสัย (Moeung Phyakaphoumvisai) ได้ รวมทั้งหมู่บ้านหนองแป้น หมู่บ้านใกล้เคียงกันที่มีการผลิตเกวียน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องต่อวิถีชีวิตของคนอีสาน ดังนั้นบ้านดงยางจึงมีแนวโน้ม ที่จะมีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรกับชุมชนอื่นๆยิ่งขึ้น

5.5.4.4 ด้านวัฒนธรรม (The Cultural)

จากข้อมูลการบันทึกของแอมอนิเยแสดงให้เห็นว่าทั้งบ้านดงยาง เป็นหมู่บ้านที่มีวัด ซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน แต่ทั้งนี้คนในพื้นที่นี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่นกรณีของการเชื่อว่า ยางที่ออกมาจากต้นไม้เป็นทรัพย์สินสมบัติของเทวาอารักษ์ จึงไม่มีใครกล้าที่จะเก็บมาเป็นสมบัติของตนเองโดยไม่มีการทำพิธีขอมาหรือบวงสรวงเทวาอารักษ์

คำอธิบายสัญลักษณ์

° Ban Ban
 ⊙ MŒUONG

หมู่บ้าน
เมือง

M o u n g

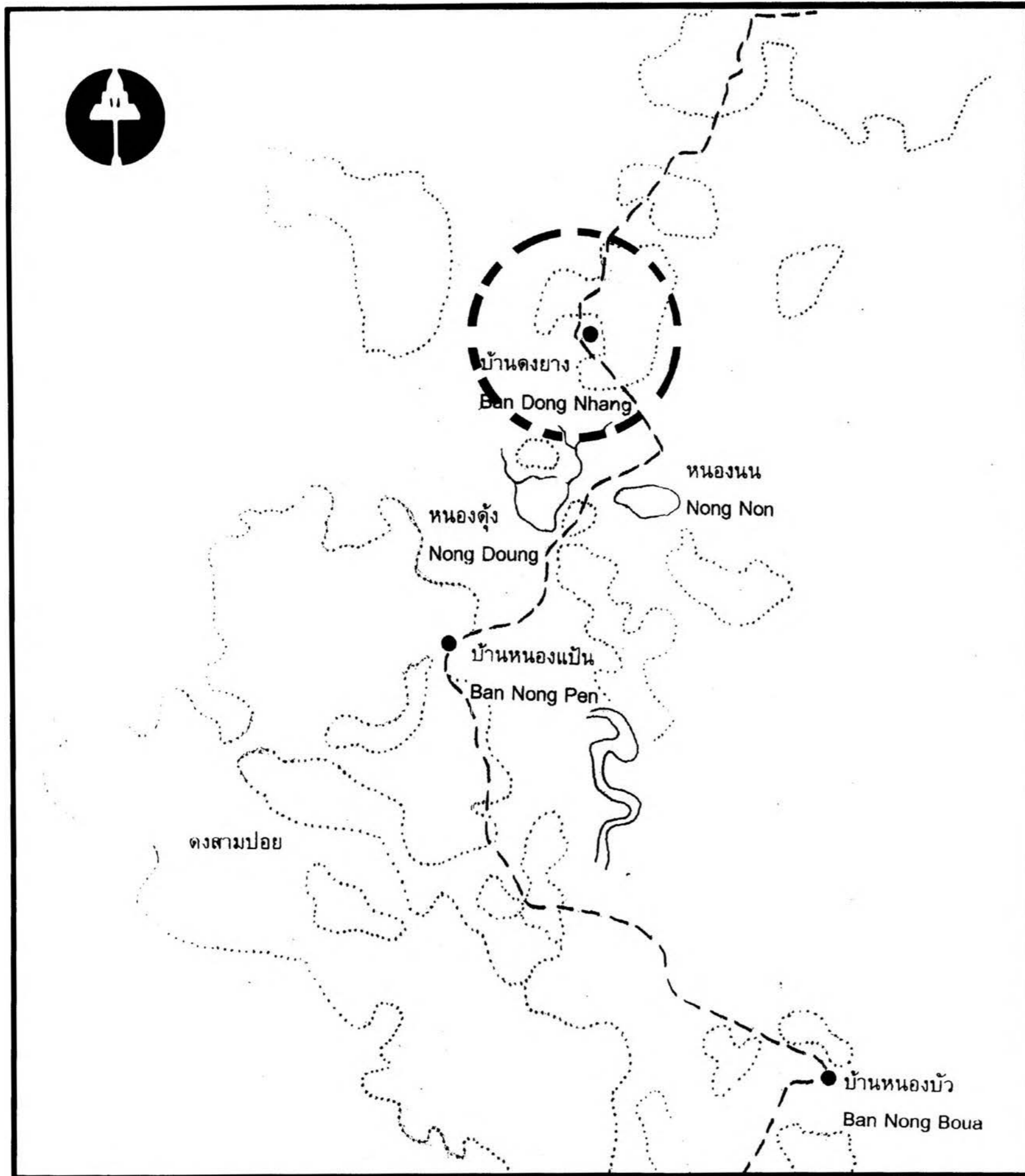
แม่น้ำมูล
แม่น้ำสายเล็กๆ, ห้วย

เส้นทางเดินทางของคณะสำรวจชาวสยาม-ฝรั่งเศส
ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang)

แผนที่ 5.32 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang)

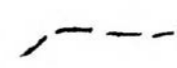

ที่มา : แผนที่ที่คณะสำรวจชาวสยาม-ฝรั่งเศส เขียนขึ้นเพื่อประกอบการงานการสำรวจเมื่อ พ.ศ. 2476-2477

แผนที่ 5.33 แผนที่ภูมิทัศน์ (Landscape Map) บริเวณบ้านดงยาง สร้างขึ้นโดยอ้างอิงตามบันทึกการเดินทางในลาว พ.ศ. 2426-2427 ของคณะสำรวจของ เอเจียน แอมอนิเย

ที่มา : 1. หนังสือ Isan Travels : Northeast Thailand's Economy in 1883-1884 โดย E'tienne Aymonier
 2. หนังสือบันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 แปลโดย ทองสมุทร ไตเร และ สมหมาย เปรมจิตต์
 โดยการเขียนแผนที่ทับซ้อนบนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 กรมแผนที่ทหาร

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ตำแหน่งที่ตั้งของบ้าน ดงยาง
- ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านจากบันทึกของแอมอนิเย
- ป่าไม้
- เส้นทางการเดินทางของคณะสำรวจชาวเอเจียน แอมอนิเย ซึ่งเป็นเส้นทางเกี่ยวเนื่อง
- แหล่งน้ำธรรมชาติ
- แม่น้ำ

เมตร 1000 500 0 1 กิโลเมตร
 Meters Kilometers

5.5.5 การประมวลผลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านดงยาง(Ban Dong Nhang)จากแผนที่
ภูมิประเทศ กรมแผนที่ทหารบกสำรวจ พ.ศ. 2480-2481 และพ.ศ. 2495-2496 (ที่มาข้อมูล:
กองแผนที่โบราณ กรมแผนที่ทหาร) (ดูแผนที่ 5.34 หน้า 185 ประกอบ)

5.5.5.1 ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

ตำแหน่งของบ้านดงยางจากแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2495-2496 ปรากฏว่าเป็น
หมู่บ้านชื่อ บ้านยางสีสุราช เป็นหมู่บ้านที่ค่อนข้างใหญ่และมีวัด ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่สูง 157 เมตรจาก
ระดับน้ำทะเล

5.5.5.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านดงยาง (ยางสีสุราช) เช่น

1. โนนแฮ	4. บ้านตำแย
2. บ้านหนองหนอง	5. บ้านโนนยาง
3. บ้านหนองดุม	6. บ้านหนองกอก

5.5.5.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) ได้แก่

1. ป่าไม้ ซึ่งประกอบด้วย

- ป่าไม้ที่อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในลักษณะโอบล้อมหมู่บ้าน
ยกเว้นด้านทิศตะวันตกที่เป็นทุ่งโล่ง

- ป่าไม้ที่อยู่ห่างจากหมู่บ้านทางทิศเหนือประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นป่าที่มี
พื้นที่ค่อนข้างกว้าง มีหมู่บ้านที่อยู่ในป่าคือ บ้านหนองโลกป่า

2. หนองดุม เป็นแหล่งน้ำที่มีน้ำตลอดฤดูกาล และมีความลึกประมาณ 1-2
เมตร มีรูปลักษณะคล้ายรูปหัวใจ อยู่ห่างจากบ้านยางสีสุราชทางทิศใต้ ประมาณ 1 กิโลเมตร

3. หนองหนอง เป็นแหล่งน้ำที่มีน้ำตลอดฤดูกาล และมีความลึกประมาณ
1-2 เมตร มีรูปลักษณะคล้ายเมล็ดข้างสาร อยู่ห่างจากบ้านยางสีสุราชทางทิศใต้ ประมาณ 1
กิโลเมตร

4. พื้นที่ที่หญ้าสูง อยู่ทางใต้ของหมู่บ้านและอยู่ติดต่อกับหนองหนอง

5.5.5.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.5.5.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

มีการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยทั่วไปในการทำนา

5.5.6 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์บริเวณบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) โดยการเปรียบเทียบแผนที่ภูมิประเทศ ที่กรมแผนที่ทหารบกสำรวจ พ.ศ. 2480-2481 และพ.ศ. 2495-2496 กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

5.5.6.1 ด้านกายภาพ (The Physical)

ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านดงยางตามบันทึกของแอมอนิเย (พ.ศ. 2427) เมื่อพิจารณาจากแผนที่เก่าซึ่งสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2495-2496 จะเห็นว่าเป็นตำแหน่งที่ตั้งของบ้านยางสีสุราช โดยเป็นหมู่บ้านที่ติดต่อกับพื้นที่ป่าทางด้านตะวันตก และพื้นที่โดยรอบหมู่บ้านเป็นที่โล่ง ซึ่งมีลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการทำนาเป็นหลัก สลับกับป่าละเมาะ ป่าที่มีพื้นที่กว้างขวาง และพื้นที่ที่ปกคลุมด้วยหญ้าสูง เนื่องจากแผนที่เก่าที่มีการเก็บรักษาที่กองแผนที่โบราณในปัจจุบัน มีบางส่วนสูญหายจึงทำให้ได้ข้อมูลไม่ครอบคลุมในบางส่วน แต่จากแผนที่เก่าก็แสดงให้เห็นลักษณะทางธรรมชาติของพื้นที่ที่มีการอ้างถึงในบันทึก และปรากฏในแผนที่ภูมิทัศน์คือ หนองดุม และหนองหนอง เมื่อพิจารณาจากตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งน้ำทั้งสองบริเวณ คาดว่าน่าจะเป็นตำแหน่งเดียวกันกับ หนองดั่ง และหนองน ในแผนที่ภูมิทัศน์ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของคนในพื้นที่อีกแห่งหนึ่ง

5.5.6.2 ด้านสังคม (The Social)

จากข้อจำกัดเรื่องข้อมูลแผนที่เก่า ซึ่งมีขอบเขตข้อมูลไม่ครอบคลุมถึงบ้านหนองแปน และบ้านนางเชิน ที่อ้างถึงในบันทึกการเดินทาง ทำให้ไม่สามารถสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่เหล่านี้ได้ แต่เพื่อพิจารณาจากแผนที่เก่า (พ.ศ. 2495-2496) เปรียบเทียบกับแผนที่ภูมิทัศน์ (พ.ศ. 2427) จะเห็นว่ามีเส้นทางเกวียนผ่านหมู่บ้านดงยาง (บ้านยางสีสุราช) จากหลายเส้นทาง ประกอบกับมีหมู่บ้านที่ปรากฏเพิ่มเติมจากที่อ้างถึงในบันทึกอีกหลายหมู่บ้าน น่าจะแสดงให้เห็นว่าหมู่บ้านต่างๆ ในพื้นที่นี้น่าจะมีการเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอ โดยอาศัยเส้นทางเกวียนเป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างกัน โดยเฉพาะบริเวณหนองดั่งและหนองน ที่อ้างถึงในบันทึก จากแผนที่เก่าจะเห็นว่าการตั้งชุมชนอยู่ในบริเวณใกล้เคียง คือ บ้านหนองดุม และบ้านหนองหนอง ตามลำดับ ด้วยตำแหน่งที่ตั้ง และลักษณะการใช้ประโยชน์พื้นที่ในอดีต น่าจะสะท้อนให้เห็นความน่าจะเป็นของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างทั้งสองหมู่บ้านนี้กับบ้านดงยาง (บ้านยางสีสุราช) ชัดเจนขึ้น

5.5.6.3 ด้านเศรษฐกิจ (The Economic)

เมื่อพิจารณาดำเนินการที่ตั้งของบ้านดงยาง (บ้านยางสีสุราช) และลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินจะเห็นว่า พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้เพื่อการทำนา ประกอบกับการที่มีพื้นที่ป่าใกล้เคียงกับหมู่บ้าน มีความเป็นไปได้ว่า อาจเกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนในรูปแบบของเครื่องมือ อุปกรณ์ และ

องค์ประกอบต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมการเกษตรกรรม เช่น จอบ เสียม ไถ บัญ โดยคนในพื้นที่ อาจมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าเพื่อการแลกเปลี่ยนทรัพยากรกับชุมชนอื่นด้วย

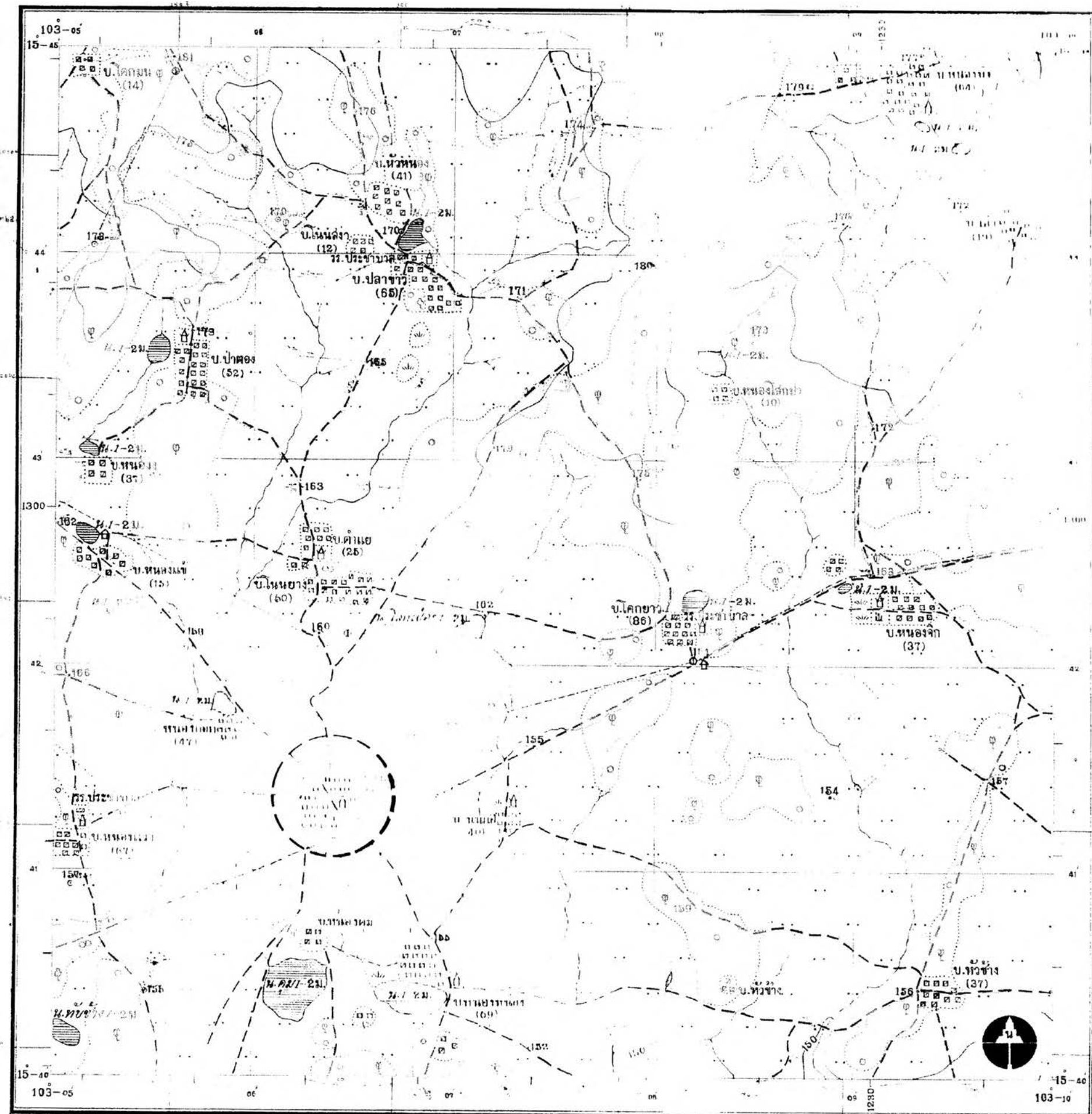
5.5.6.4 ด้านวัฒนธรรม (The Cultural

เมื่อข้อมูลพิจารณาจากแผนที่ทั้ง 2 แบบ สามารถสรุปมิติด้านวัฒนธรรมได้ดังนี้

1) ส่วนใหญ่มีการตั้งชุมชนในพื้นที่ที่อยู่ใกล้แหล่งทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิต เช่น พื้นที่ป่าไม้ แหล่งน้ำ

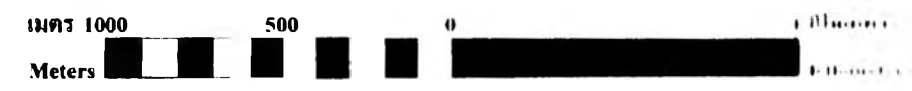
2) ทุกหมู่บ้านมีวัดในชุมชนหรือในบริเวณใกล้เคียง เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ยกเว้นหมู่บ้านที่อาจมีการตั้งขึ้นใหม่ หรือเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก โดยวัดน่าจะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยรักษาพื้นที่ป่าเดิมไว้ เช่น ป่าด้านทิศตะวันตกของบ้านดงยาง (ยางสีสุราช)

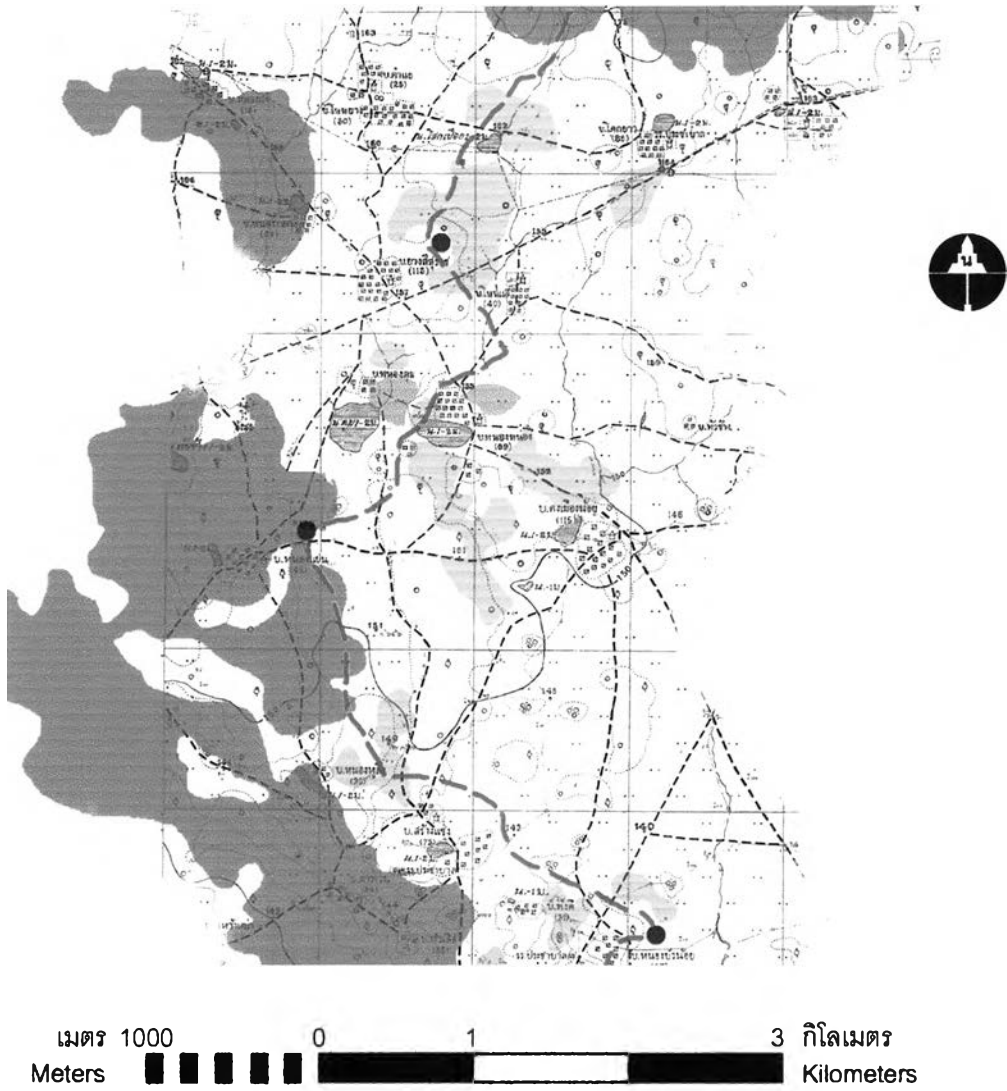
3) มีเส้นทางเกี่ยวเนื่องเป็นเส้นทางสัญจรหลักในการเชื่อมโยงระหว่างชุมชน โดยเส้นทางที่ค่อนข้างตรง น่าจะเป็นเส้นทางหลักระหว่างชุมชนขนาดใหญ่

แผนที่ 534 แผนที่ภูมิประเทศ ๑:๕๐,๐๐๐
 บริเวณนี้ประกอบด้วยพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่ป่าไม้
 บริเวณที่เกษตรกรรมจึงมีพื้นที่ปลูกข้าวและพืชไร่
 ส่วนพื้นที่ป่าไม้มีพื้นที่ปลูกยางพาราและไม้สัก

- คำอธิบายสัญลักษณ์
- ถนน
 - รางรถไฟ
 - ลำน้ำ
 - คลอง
 - เขตแดน
 - ที่ตั้งชุมชน
 - ป่าไม้
 - เส้น等高线

คำอธิบายสัญลักษณ์

- แนวเส้นทางการเดินทางโดยเกวียน ที่คาดการณ์ตามบันทึกของเอเจียน แอมอนิเย
- ป่าไม้ ที่แอมอนิเยอ้างถึงในบันทึกการเดินทาง
- ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านที่อ้างถึงในบันทึกการเดินทาง
- ทุ่งนา
- แม่น้ำ จุดหมายตาทางธรรมชาติที่ใช้อ้างอิงตำแหน่งแห่งที่ในอดีต

แผนที่ 5.35 แสดงการซ้อนทับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ บนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2495-2496 มาตรฐาน 1:25,000 บริเวณบ้านดงยาง

5.5.7 การประมวลผลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านดงยาง(Ban Dong Nhang) จากแผนที่ ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 (ที่มาข้อมูล : กรมแผนที่ทหาร) (ดูแผนที่ 5.36 หน้า 189 ประกอบ)

5.5.7.1 ตำแหน่งที่ตั้งและคุณลักษณะ

บ้านยางสีสุราช (Ban Yang Sisurat) คือ อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เป็นเนิน โดยจุดที่สูงที่สุดของหมู่บ้านอยู่ในบริเวณวัดยางสีสุราช ที่ระดับความสูง 161 เมตรจากระดับน้ำทะเล มีถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 219 ตัดผ่าน

5.5.7.2 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านดงยาง (ยางสีสุราช) เช่น

1. บ้านยางตลาด	6. บ้านหนองกอก
2. บ้านสนาม	7. บ้านโนนยาง
3. บ้านหนองดุม	8. บ้านด้าย
4. บ้านหนองหนอง	9. บ้านแวงยาง
5. บ้านโพธิ์ชัย	10. บ้านหนองแปน

5.5.7.3 พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านดงยาง (ยางสีสุราช) ได้แก่

1. ป่าละเมาะซึ่งอยู่รอบๆพื้นที่หมู่บ้าน
2. หนองหนอง อยู่ห่างจากบ้านยางสีสุราชทางทิศใต้ประมาณ 1 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากหนองดุมทางทิศตะวันออกประมาณ 500 เมตร รูปลักษณะเป็นสี่เหลี่ยม
3. หนองดุม อยู่ห่างจากบ้านยางสีสุราชทางทิศใต้ประมาณ 1 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากหนองหนองทางทิศตะวันตกประมาณ 500 เมตร รูปลักษณะคล้ายสี่เหลี่ยมคางหมู

5.5.7.4 สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ (Ancient Ruins)

ไม่ปรากฏในแผนที่

5.5.7.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)

พื้นที่รอบๆหมู่บ้านเป็นพื้นที่ทำนา โดยทางทิศใต้ของหมู่บ้านใช้ประโยชน์ที่ดินในการพัฒนาระบบสาธารณูปการเพื่อให้สอดคล้องกับการยกระดับฐานะจากหมู่บ้านเป็นอำเภอ เช่น โรงพยาบาล สนามกีฬา โรงเรียน

5.5.8 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์บริเวณบ้านดงยาง (Ban Dong Nhang) โดยการเปรียบเทียบแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 กับแผนที่ภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเชิงเอกสารในบันทึกของแอมอนิเย โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 ของกรมแผนที่ทหาร เป็นแผนที่ฐาน (Base Map)

5.5.8.1 ด้านกายภาพ (The Physical)

ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านดงยางตามบันทึกของแอมอนิเย (พ.ศ. 2427) และแผนที่

ภูมิทัศน์ เมื่อพิจารณาจากแผนที่เก่าซึ่งสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2495-2496 จะเห็นว่าเป็นตำแหน่งที่ตั้งของบ้านยางสีสุราช ซึ่งมีฐานะเป็นอำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม ในปัจจุบัน โดยเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เป็นเนินค่อนข้างสูงกว่าบริเวณโดยรอบ โดยตำแหน่งที่สูงที่สุดเป็นที่ตั้งของวัด มีระดับความสูง 161 เมตร จากระดับน้ำทะเล

บ้านยางสีสุราชในปัจจุบัน ประกอบด้วยหมู่บ้านเล็กๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกัน ดังนี้ บ้านสนาม บ้านโพธิ์ชัย และบ้านยางตลาด นอกจากนี้ยังประกอบด้วยสาธารณูปการหลายประการ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล สนามกีฬา เป็นต้น

พื้นที่ป่าทางทิศตะวันตกของชุมชน มีการขยายพื้นที่ชุมชน แต่ยังมีสภาพโดยทั่วไปเป็นป่า โดยพื้นที่ป่าที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่คือ บริเวณของวัดป่าศรีสุโพธิ์วนาราม และบริเวณป่าชุมชน หรือศาลปู่ตา ซึ่งพื้นที่ไม้ส่วนใหญ่เป็นต้นยางนา

มีการพัฒนาและปรับปรุงร่างของหนองดุมและหนองหนอง ตามนโยบายโครงการอีสานเขียว นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีแหล่งน้ำเพิ่มเติมอีก 2 แห่ง ในบริเวณใกล้เคียงกับหนองดุมและหนองหนอง คือ หนองเม็ก และหนองหนอง ซึ่งอาจเป็นหนองน้ำเดิมหรืออาจเกิดขึ้นมาใหม่ เนื่องจากการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่

5.5.8.2 ด้านสังคม (The Social)

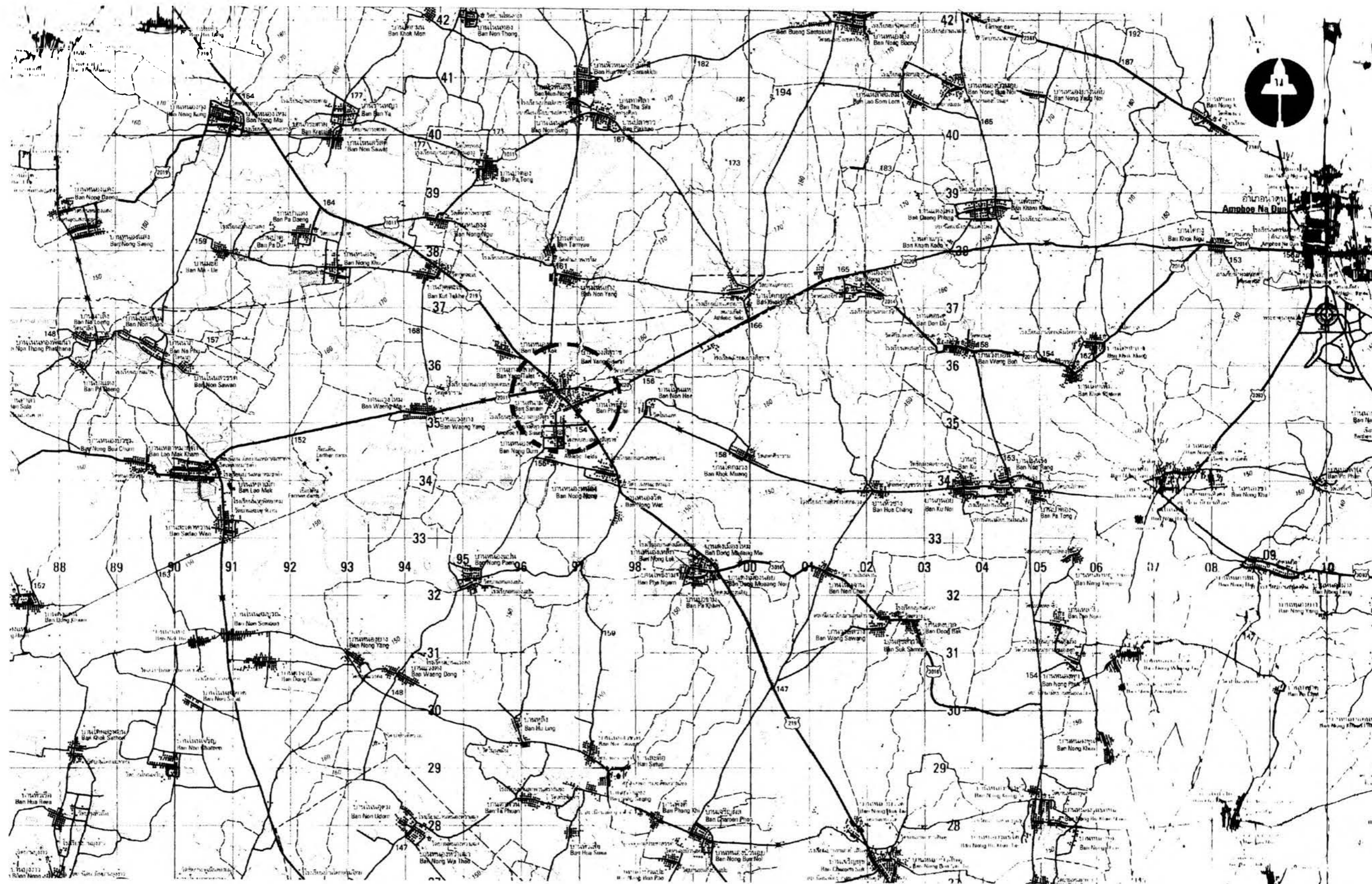
มีชุมชนที่ตั้งขึ้นใหม่รอบๆ บ้านยางสีสุราชมากขึ้น โดยประกอบด้วยชุมชนซึ่งแยกออกมาจากบ้านยางสีสุราช หรือบ้านดงยางเดิม และหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นใหม่โดยประชากรจากบ้านยางสีสุราช ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเหล่านี้ เป็นไปในลักษณะเครือญาติ ประกอบกับการที่บ้านยางสีสุราช มีฐานะเป็นอำเภอในปัจจุบัน ก็เป็นการส่งเสริมให้มีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันยิ่งขึ้น

5.5.8.3 ด้านเศรษฐกิจ (The Economic)

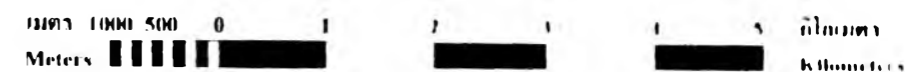
การยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอ ประกอบกับตำแหน่งที่ตั้งของบ้านยางสีสุราช (บ้านดงยาง) ที่เป็นชุมชนใหญ่ที่อยู่ในบริเวณจุดตัดของถนนสายสำคัญ เป็นการส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนด้านเศรษฐกิจระหว่างชุมชน และระหว่างคนในพื้นที่ โดยเมื่อพิจารณาจากเส้นทางการสัญจรที่มีสภาพพื้นผิวถนนเป็นแอสฟัลท์ในปัจจุบัน จะเห็นว่าส่วนใหญ่เป็นเส้นทางเกวียนเดิมที่มีการใช้เป็นเส้นทางสัญจรมาตั้งแต่อดีต

5.5.8.4 ด้านวัฒนธรรม (The Cultural)

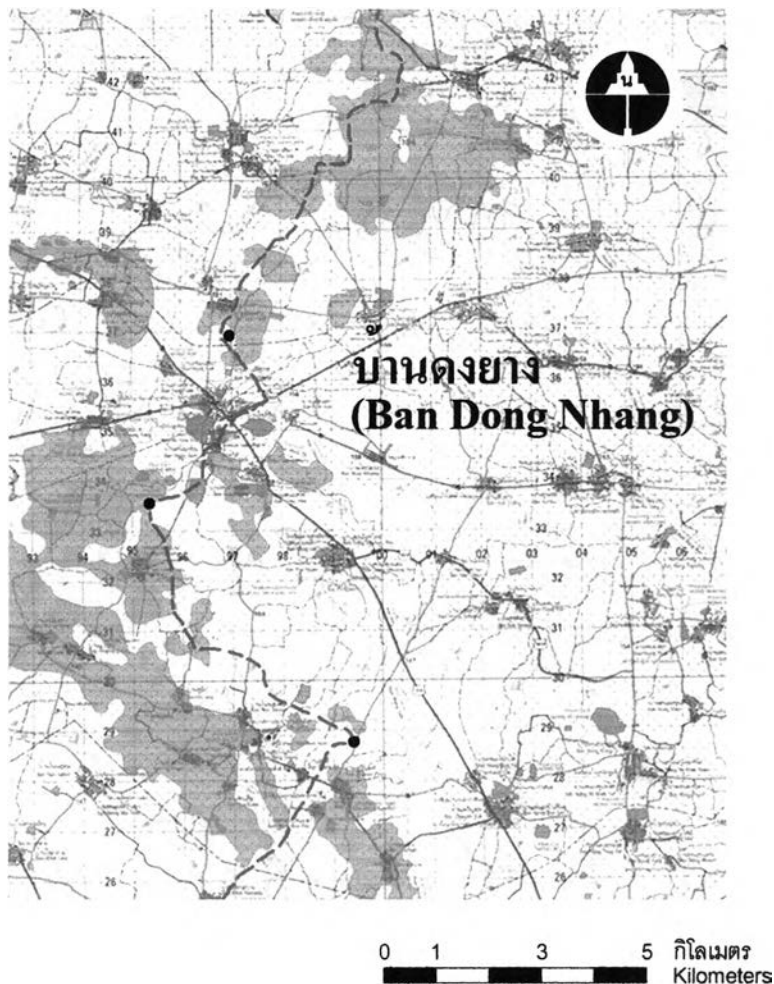
วัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญในการดำรงไว้ซึ่งพื้นที่ทางธรรมชาติ ตัวอย่างที่เห็นอย่างชัดเจนคือ บริเวณที่เป็นขอบเขตของศาลปู่ตาจะเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าดงอติตมากที่สุด ในขณะที่พื้นที่ที่อยู่ห่างออกไปมีการขยายชุมชนที่ค่อนข้างหนาแน่นขึ้น

แผนที่ 5.36 แผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ้านดงยาง (ยางสีสุราช)(Yang Sisurat) พ.ศ. 2542
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

ตำแหน่งที่ทำการ อบต.ดงยาง

คำอธิบายสัญลักษณ์

- แนวเส้นทางการเดินทางโดยเกวียน ที่คาดการณ์ตามบันทึกของเอเจียน แอมอนิเย
- ป่าไม้ ที่แอมอนิเยอ้างถึงในบันทึกการเดินทาง
- ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านที่อ้างถึงในบันทึกการเดินทาง
- ทุ่งนา
- แม่น้ำ จุดหมายปลายทางธรรมชาติที่ใช้อ้างอิงตำแหน่งแห่งที่ในอดีต

แผนที่ 5.37 แสดงการซ้อนทับแผนที่ภูมิทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ บนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 มาตรฐาน 1:50,000 บริเวณบ้านดงยาง

บันทึกของ เอเจียน แอมอนิเย	แผนที่ ภูมิทัศน์	แผนที่ ภูมิประเทศ พ.ศ. 2495-2496	แผนที่ ภูมิประเทศ พ.ศ. 2542	สถานภาพปัจจุบัน	
				พบ	ไม่พบ
<p>บ้านดงยาง</p> <p>-จากพัยคัมภีร์พิสัย จะผ่านป่าดงหนาแน่น ป่าละเมาะ สลับกับทุ่งนามากมาย</p> <p>-ดงหนาแน่นนี้เรียก ดงสีโกลก</p> <p>-ในป่าทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน มีต้นไม้ที่มียางแข็งไหลลงมา</p>	<p>บ้านดงยาง</p> <p>-อยู่ระหว่างเมืองพัยคัมภีร์พิสัย และเมืองพุทไธสง</p> <p>-ทิศตะวันออก ติดต่อกับพื้นที่ป่า</p>	<p>บ้านยางสีสุราช</p> <p>-ข้อมูลเหมือนแผนที่ภูมิทัศน์ โดยทางใต้ของบ้านดงยาง เป็นหนองดุมและหนองหนอง</p>	<p>อำเภอยางสีสุราช</p> <p>-ข้อมูลเหมือนแผนที่ภูมิประเทศ พ.ศ. 2495-2496 ซึ่งเดิมพื้นที่บางสีสุราชปกคลุมด้วยต้นยางนาขนาดใหญ่จำนวนมาก จึงมีการตั้งชื่อตามพันธุ์ไม้ดังกล่าว โดยปัจจุบันปริมาณต้นยางนาลดจำนวนลงมาก ที่ยังเหลือสมบูรณ์ก็เฉพาะบริเวณดอนปู่ตา</p>	*	
<p>หนองดุ้ง</p> <p>เป็นหนองขนาดใหญ่ มีปลาชุกชุม</p>	<p>หนองดุ้ง</p>	<p>หนองดุม</p>	<p>หนองดุม</p> <p>เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งมีน้ำตลอดปี และเป็นแหล่งอาหารของคนในพื้นที่ใกล้เคียง โดยอยู่ห่างจากหนองหนอง ทางทิศตะวันตก ประมาณ 500 เมตร</p>	*	
<p>หนองนน</p> <p>มีความยาวถึง 1000 เมตร กว้าง 100 เมตร มีน้ำตลอดฤดูกาล</p>	<p>หนองนน</p>	<p>หนองหนอง</p>	<p>หนองหนอง</p> <p>เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งมีน้ำตลอดปี และเป็นแหล่งอาหารของคนในพื้นที่ใกล้เคียง เช่นเดียวกับหนองดุม</p>	*	

ตาราง 5.5 สรุปการเปรียบเทียบข้อมูล เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ ในพื้นที่ศึกษาตัวอย่างที่ 5 (Study Site) บ้านดงยาง (ยางสีสุราช) (Ban Dong Nhang)